

Masteruppsats i offentlig förvaltning VT 2012

Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet

Författare: Jacob Severin

Handledare: David Karlsson

Examinator: Stig Montin

Perspektiv på privatiseringsopinionen

Hur klass, ideologi, erfarenhet och politiskt intresse påverkar
attityderna till att avsocialisera välfärden

Abstract

In the 17th century the English poet John Milton stated that "where there is much desire to learn, there of necessity will be much arguing, much writing, many opinions; for opinion in good men is but knowledge in the making".¹ Almost 400 hundred years later, could Milton's view upon the forming of opinion be said to illustrate the study of public opinion in general, and the attitudinal cleavage between citizens, regarding welfare privatization in particular.

This thesis investigates how ideology, class, experiences and political interest influence citizens' attitudes towards privatization of the public welfare. The focal point is drawn upon how these factors are attributed in the society and in what way they affect the opinion in issues concerning privatizations. The study relies on a data material conducted from 13 years of survey investigations in Västra Götaland. Therefore, the research design can be described in terms of being a quantitative longitudinal cross sectional investigation. The examined time period reaches from 1999-2011. The data origins from the SOM-institute, an independent survey and research organization, localized at the University of Gothenburg.

The main results of the study can be formulated in the following way: first, all the four examined variables affect the attitudes towards privatization in a significant manner, even though their effects varies both between and within each other. Secondly, political interest is shown to be a poor explainer when the variable is studied as a direct causal factor, but when political interest is studied as an interaction term, the results shift. The study therefor manages to prove that people who are interested in politics are attributing stronger opinions toward privatization *vis-à-vis* people that are not interested in politics. Thirdly, the study shows significant proof that the direct effects of experiences (i.e. use of private welfare) are mediated via an indirect evaluation effect. This means that attitudes towards privatization rely on the rating of the private welfare service rather than using of the service *per se*.

Keywords: *Samhällsopinion, välfärdsopinion, privatiseringsopinion, ideology, klass, nyttjande av privat välfärd, politiskt intresse, offentlig välfärd, privatiserad välfärd*

---

¹ Milton, John (1644). *Areopagitica*.

Författarens tack

Att skriva en konsistent och elegant uppsats kan närmast liknas vid en lång och känslomässigt kuperad berg- och dalbana. Det är därför en stor förtröstan att få ha människor i sin närhet under tiden texten författas. Ett uppmuntrande ord eller en klok kommentar kan ibland vara avgörande för att arbetet överhuvudtaget ska gå i mål. Märta är den person som har hjälpt mig att mentalt sjösätta och ro detta projekt i hamn. Hon förtjänar därför mitt första och största tack. Tack Märta!

Likväl behövs det goda råd och kritiska ögon som granskar den författade texten. Många är gångerna då olika problem har uppdragats och där jag själv inte har kunnat finna den rätta lösningen. Att ha haft en handledare som med klartänkta och intelligenta kommentarer kunnat hjälpa mig i processen har varit mycket värdefullt. Tack David!

Jag har under skrivandets gång många gånger fått erfara att inspiration är A och O. Utan den rätta *gnistan* är det helt enkelt svårt att prestera. Detta gäller alltifrån försöken att formulera underfundiga textpassager till genomförandet av kaosartade statistiska körningar. Jag har hämtat mycket av min inspiration från Henrik. Må så vara att vi inte har diskuterat min uppsats så särskilt mycket, men vårt samarbete under våren 2012 har ändå motiverat mig till den grad att jag nu tycker att samhällsvetenskaplig forskning är bland det roligaste som finns. Tack Henrik!

Självklart finns det fler personer som förtjänar att uppmärksammas. Jag tänker då i synnerhet på min familj och mina vänner. Ni är för många för att nämnas vid namn. Jag är skyldig er mycket. Tack allesammans!

Sist men absolut inte minst vill jag tacka alla som arbetar på SOM-institutet. Dels för den roliga praktikhösten 2011, men även för den uppsättning undersökningar som nu utgör källmaterial för min uppsats. Tack SOM-institutet!

*Med en skymt av solen
och en doft av vår*

Jacob Severin
2012-05-20
Göteborg

INNEHÅLL

FIGURFÖRTECKNING	5
TABELLFÖRTECKNING	5
1. PERSPEKTIV PÅ PRIVATISERINGSOPINIONEN	6
1.1 RÖRELSER I VÄLFÄRDSRUMMET – EN DEFINITION AV PRIVATISERINGSOPINIONEN	8
1.2 PROBLEMET VÄCKS – SAMHÄLLSOPINIONEN OCH POLITIKEN	11
1.3 NÄR VÄLFÄRDSSTATEN REFORMERADES – EN HISTORISK RESUMÉ	14
1.4 OPINIONSFORSKNING I BRED BEMÄRKLSE OCH IGENTÄPPANDE AV EN LUCKA I DISKURSEN	16
1.5 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	18
1.6 STUDIENS FORTSATTAS DISPOSITION	19
2. SAMHÄLLSVETENSKAPLIG METEOROLOGI	20
2.1 PRIVATISERINGSOPINIONEN SOM BEROENDE VARIABEL	20
2.2 ERFARENHETER AV PRIVAT VÄLFÄRD SOM OBEROENDE VARIABEL	22
2.3 SUBJEKTIV IDEOLOGISK PLACERING SOM OBEROENDE VARIABEL	25
2.4 SUBJEKTIV IDEOLOGISK PLACERING – EN FÖRDJUPNING	27
2.5 SUBJEKTIV KLASSTILLHÖRIGHET SOM OBEROENDE VARIABEL	30
2.6 POLITISKT INTRESSE SOM OBEROENDE VARIABEL	33
2.7 KOLLEKTIVA OCH INDIVIDUELLA EKONOMISKA BEDÖMNINGAR	38
2.8 TEORETISK SAMMANFATTNING – EKVATIONER OCH INTERAKTIONSTERMER	40
3. METOD OCH DESIGN	41
3.1 DATAMATERIALET	42
3.2 KVANTITATIV METOD OCH DESIGN – ENKÄTER SOM DATAMATERIAL	43
3.3 ENKÄTSTUDIER - VAD ÄR DET EGENTLIGEN SOM MÄTS?	45
3.4 HANTERING AV ICKE STÄLLNINGSTAGANDE – ÄR INGEN UPPFATTNING EN ÅSIKT?	46
3.5 VETENSKAPSTEORETISKA KLARGÖRANDE	47
3.6 FYRENIGHETEN – PRIVATISERINGSOPINIONEN SOM ETT INDEX	48
3.7 DE OBEROENDE VARIABLERNA	49
4. VÄLFÄRDSPERCEPTION OCH PRIVATISERINGSOPINION	51
4.1 PRIVATISERINGSOPINIONEN – DESKRIPTIVA SKILLNADER UTIFRÅN ETT TIDSPERSPEKTIV	51
4.2 HYPOTESPRÖVNING	56
4.3 NYTTJANDE AV PRIVATA VÄLFÄRDSTJÄNSTER – ATT VANDRA PÅ DIREKTA OCH INDIREKTA STIGAR	60
4.4 SAMMANFATTNING AV EMPIRI OCH ANALYS	66
5. SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	67
5.1 SLUTSATS - FLERA FAKTORER PÅVERKAR PRIVATISERINGSOPINIONEN	67
5.2 NYA PERSPEKTIV PÅ PRIVATISERINGSOPINIONEN	70
5.3 FRAMÅTSYFTNING OCH FRAMTIDSFORSKNING	71
APPENDIX	73
REFERENSLISTA	79

Figurförteckning

FIGUR 1.1 RÖRELSER FRÅN OFFENTLIGT TILL PRIVAT – EN DEFINITION AV VÄLFÄRDSPRIVATISERING I BRED BEMÄRKLSE	10
FIGUR 2.1 PERSONLIGA ERFARENHETER OCH POLITISKA ATTITYDER.....	24
FIGUR 2.2 SUBJEKTIV VÄNSTER-HÖGER-PLACERING OCH DE FYRA PRIVATISERINGSFÖRSLAGEN MELLAN ÅREN 1999-2011 (BALANSMÅTT)	29
FIGUR 2.3 TILLÄMPNING AV RAS-MODELLEN (<i>RECEIVE, ACCEPT, SAMPLE</i>) PÅ TVÅ INDIVIDER (A OCH B).....	34
FIGUR 2.4 EFFEKTER OCH INTERAKTIONSEFFEKTER – ERFARENHET, IDEOLOGI, KLASS OCH POLITISKT INTRESSE	37
FIGUR 2.5 BEDÖMNING AV DEN EGNA EKONOMIN, KOMMUNENS EKONOMI OCH SVERIGES EKONOMI 1999-2011 (BALANSMÅTT).....	40
FIGUR 3.1 GRAFISK ILLUSTRATION AV DE BEROENDE VARIABLERNAS OCH HUR DESSA SKALL INDEXERAS.....	48
FIGUR 3.2 ENDIMENSIONELL BESKRIVNING AV HUR DEN BEROENDE VARIABELN – PO_{INDEX} – SKALL TOLKAS	49
FIGUR 4.1 VARIATIONEN HOS PO_{INDEX} MELLAN ÅREN 1999-2011 (MEDELVÄRDEN)	52
FIGUR 4.2 PRIVATISERINGSPOSITIVA, PRIVATISERINGSNEGATIVA OCH PRIVATISERINGSINDIFFERENTA (PROCENT)	54
FIGUR 4.3 HUR NYTTJANDE AV FRISKOLA PÅVERKAR DET POLITISKA FÖRSLAGET ATT SATSA MER PÅ FRISKOLOR.....	62
FIGUR 4.3.1 HUR DE DIREKTA EFFEKTERNA AV ATT NYTTJA FRISKOLA KANALISERAS VIA BEDÖMNINGEN AV FRISKOLA SOM VÄLFÄRDSSERVICE	62
FIGUR 4.4 HUR NYTTJANDE AV PRIVATLÄKARE PÅVERKAR DET POLITISKA FÖRSLAGET ATT BEDRIVA MER AV SJUKVÅRDEN I PRIVAT REGI	63
FIGUR 4.4.1 HUR DE DIREKTA EFFEKTERNA AV ATT NYTTJA PRIVATLÄKARE KANALISERAS VIA BEDÖMNINGEN AV FRISKOLA SOM VÄLFÄRDSSERVICE.....	64
FIGUR 4.5 HUR NYTTJANDE AV EN SPECIFIK PRIVAT VÄLFÄRDSSERVICE PÅVERKAR ATTITYDERNAS TILL ETT PRIVATISERINGSFÖRSLAG INOM EN ANNAN VÄLFÄRDSSEKTOR	65
FIGUR 4.5.1 DIREKTA OCH INDIREKTA EFFEKTER MELLAN OLIKA PRIVATA VÄLFÄRDSSEKTORER.....	66
APPENDIXFIGUR 1. DEN LOKALA PRIVATISERINGSOPINIONEN 1999-2011 (MEDELVÄRDEN PER ÅR).....	74
APPENDIXFIGUR 2. VENNDIAGRAM ÖVER UNIONEN MELLAN DE FYRA POLITISKA FÖRSLAGEN.....	76
APPENDIXFIGUR 3. RESIDUALERNAS NORMALFÖRDELNING FRÅN DEN TIDIGARE PRESENTERADE REGRESSIONSANALYSEN	77
APPENDIXFIGUR 4 SVARFREKVENSN I VÄST-SOM-UNDERSÖKNINGARNA 1992-2010 (PROCENT AV NETTOURVALET).....	78

Tabellförteckning

TABELL 2.1 SUBJEKTIV VÄNSTER-HÖGER-PLACERING MELLAN ÅREN 1999-2011 I VÄSTRA GÖTALAND (PROCENT).....	28
TABELL 2.2 SUBJEKTIV VÄNSTER-HÖGER-PLACERING MELLAN ÅREN 1999-2011 I SVERIGE (PROCENT)	28
TABELL 2.3 FAKTORANALYS SORTERAT PÅ POLITISKT INTRESSE (1999-2011).....	36
TABELL 4.1 VARIANSANALYS (ANOVA) AV PO_{INDEX} MELLAN ÅREN 1999-2011.....	53
TABELL 4.2 MEDELVÄRDEN AV PO_{INDEX} MELLAN ÅREN 1999-2011 SORTERAT UTIFRÅN SUBJEKTIV IDEOLOGI, SUBJEKTIV KLASS, NYTTJANDE AV PRIVAT VÄLFÄRD OCH POLITISKT INTRESSE	55
TABELL 4.3 HYPOTESPRÖVNING VIA OLS-REGRESSIONSANALYS (ÅREN 1999-2011)	57
APPENDIXTABELL 1. SOM-UNDERSÖKNINGARNAS REPRESENTATIVITET I OLIKA GRUPPER (1992-2010).....	73
APPENDIXTABELL 2. PRESENTATION AV URVAL, SVARFREKVENSN OCH ADMINISTRATION AV FÄLTARBETE (1992-2010).....	73
APPENDIXTABELL 3. MULTIVARIAT KORSTABELL – RELATIVA FREKVENSN MELLAN ÅREN 1999-2011	75

1. Perspektiv på privatiseringsopinionen

Relationen mellan välfärdsstaten² och samhällsmedborgaren gör sig påmind hela vägen från vaggan till gravan. Förbundet upprättas dagen individen föds och är till ända dagen hon dör. Under en hel livstid äger det därmed rum ett kontinuerligt samspel mellan olika samhällsbärande institutioner och den enskilda människan. Följden blir att samtliga av samhällets medborgare interagerar med välfärden, i många fall som *brukare*, i andra fall åtminstone som *finansiärer* (Nilsson 2012a:26). Detta får som konsekvens att välfärdens institutioner är allmänt kända för individerna i samhället, och som ett resultat *tycker, tänker* och *känner* människor diverse saker när välfärdsfrågor kommer på tal.³ Opinionsen med beröringspunkt i välfärdspolitiska frågor, påverkas mer precist av faktorer som avser hur välfärden skall produceras, organiseras, finansieras och distribueras (Svallfors 1991:611-612). Vidare sker tillgodoseendet av välfärdsservice nuförtiden i samverkan mellan offentlig sektor och den privata marknaden. Välfärdsopinionen är därför ett mynt med två sidor. Den ena sidan är präglad av attityder till offentlig välfärd. Detta medan prägel på myntets andra sida består av *attityder till privat välfärd*.

Vi vet även sedan tidigare att privatiseringsopinionen tar sig olika uttryck beroende på vilka frågor ställs. Politiska attityder för privatiseringar har visat sig samvariera med bland annat ideologi och partitillhörighet (Nilsson 2002:108). Empirisk forskning pekar även på att ideologiska värderingar förklarar hur attityder till välfärd skapas (Karlsson 2003, Svallfors 2008). Vidare finns det indikationer vilka antyder att själva *kontakten* med välfärdsstaten, *personliga erfarenheter* samt *förtroendet* gentemot det offentliga olika institutioner, färgar opinionen åt det ena eller andra hållet (Kumlin 2004:199). Ytterligare förklaringar till vad som alstrar attityder i dessa frågor, kan relateras till *klassmässiga, socioekonomiska* och *demografiska* förhållanden (se Ervasti 2001:10-12 Nilsson 1996; Johansson, Nilsson & Strömberg 2001). Dessutom pekar en rad empiriska fynd på att *egenintresse* och *ekonomi* kan spela en stor roll när det gäller åt vilket håll opinionsvindarna blåser i samhället (Martinsson 2009). Det faktum att ekonomiska incitament och egenintresset i en specifik fråga, bidrar till

---

² Ur ett teoretiskt perspektiv kan *välfärdsstaten* enligt Lewin-Epstein, Kaplan och Levanon (2003:2), definieras som *summan av de tjänster vilka söker jämna ut levnadsförhållanden mellan individer, och göra dessa individer mindre beroende av sin position på arbetsmarknaden*. Ett annat sätt är att göra som Bergh (2004), när denne använder Brysons (1992) definition, vilken gör gällande att ”termen välfärdsstat används när en nation på åtminstone en miniminivå har ett institutionaliserat tillhandahållande för att möta medborgarnas grundläggande ekonomiska och sociala behov.” (Bergh 2004:31).

³ Detta gäller inte minst därför att individers attityder formas på basis av information och känslomässigt engagemang. Ju kändare ett förhållande är, desto större är sannolikheten att en person utvecklar en ståndpunkt i frågan (se Zaller 1992:42).

att forma attityderna i välfärdsrelaterade frågor betonats till exempel även av Titmuss (1970) och Mellström och Johannesson (2008:845-863).⁴

I denna undersökning skall människors attityder beträffande *privatisering av välfärden* studeras och analyseras. Detta innebär i konkret mening att ljuset skall riktas gentemot *privatiseringsopinionen* – hur denna har varierat över tid och vad som påverkar attityderna till privatiseringar *per se*. Flera faktorer kan givetvis sägas spela en viktig roll beträffande vad som påverkar attityderna till privatiseringar, men den här studien skall låta ljuset falla på följande fyra faktorer: (1) erfarenheter av att nyttja privat välfärd; (2) subjektiv klasstillhörighet; (3) ideologi; och (4) politiskt intresse. För att bredda studiens omfång skall privatiseringsopinionen även studeras ur ett tidsperspektiv. Medan de första fyra faktorerna utgör grunden för hypotesprövning, skall tidsaspekten enkom analyseras utifrån ett deskriptivt perspektiv.

Motivet till att studera privatiseringsopinionen kan i bred bemärkelse härledas till att samhällsordningens utseende nuförtiden är annorlunda i sin karaktär. Detta gäller som en följd av omfattande välfärdsrelaterade samhällsförändringar. De senaste decennierna har uppbringat ett förhållande, där välfärdsstatens storlek har expanderat i takt med att det offentliga uppgifter har ökat till antalet (Svallfors 1991:609-611). Vi kan således konstatera att det offentliga uppgifter i Sverige är många och utgör fundamentet för välfärdsstaten som sådan. Samtidigt har det sedan 1980-talet ägt rum stora förskjutningar med avseende på samhällets offentliga och privata sfärer (Nilsson 2011:279). Detta gäller i termer av en ökad privatisering och avreglering utav den offentliga välfärden. Förskjutningen från offentligt till privat har i många sammanhang motiverats i termer av minskade kostnader och en ökad individuell valfrihet (Johansson, Nilsson & Strömberg 2001:96).

Vi vet sedan tidigare att opinionen beträffande den offentliga sektorns produktion av välfärd har varit starkt positiv. Empirisk forskning från de senaste decennierna vittnar helt enkelt om att det svenska folket skattar sin offentliga sektor högt (Svallfors 2011:808). Samtidigt konstaterades det år 1990 i den stora Maktutredningen (SOU 1990:44), att personer vilka nyttjar privat välfärd är nöjdare med sin service än personer vars serviceuttag sker inom den offentliga sektorn. Det finns dessutom belägg för att samhällen vilka präglas av en stor offentlig sektor även uppvisar starkt privatiseringsstöd inom vissa samhällsgrupper (Jakobsen 2010:315-316). Emellertid driver forskarduon Pollitt och Bouckaert (2011:179-180) tesen att

---

⁴ Mellström och Johannessons studie är ett praktiskt försök att väcka liv i Titmuss klassiker *The Gift Relationship* (1970). Verken är diskursmässigt relevanta för den här studien eftersom de påvisar samvariationen mellan attityder till välfärd och beteenden inom en välfärdscontext.

attityder beträffande cementerade välfärdsinstitutioner är svåra att förändra. Detta till skillnad från nya fenomen som enklare påverkas av erfarenheter och ny information. Det förefaller därför vara nyttigt att studera privatiseringsopinionen, eftersom denna aspekt av välfärden är förhållandevis nyutvecklad.

Avslutningsvis skall det sägas att mycket har skrivits om reformeringen från offentligt till privat, men att mindre hänseende har riktats gentemot samhällsopinionen i dessa frågor. Här finns det med andra ord ett antal frågetecken att rätta ut. För att kunna göra detta krävs dock en definition av vad privatiseringsopinionen och privatiseringsattityder de facto syftar till. I nedanstående avsnitt skall därför denna aspekt diskuteras närmare.

1.1 Rörelser i välfärdsrummet – en definition av privatiseringsopinionen

Den offentliga sektorns sociala uppgifter och åtaganden har ökat över tid. Följden blir därav att faktorer såsom måluppfyllelse och kvalitet utgör allt viktigare faktorer när välfärden granskas. Detta har banat väg för implementeringen av nya tillvägagångssätt att producera offentlig service, till exempel med hjälp av tredjepartsaktörer (*privata företag, ideella organisationer* etcetera). På så sätt har nya välfärdsarenor upprättats, där medborgarna kan få sina generella behov och rättigheter tillgodosedda. Det är således möjligt att konstatera hur indirekt styrning via privata och entreprenöriella alternativ har blivit en naturlig och integrerad del av välfärdssamhället (Salomon 2002:6). Ett alternativt sätt att se på saken är att beskriva situationen som att det har skett en uppluckring av statens ensamrätt till policyprocessen (Kjaer 2004:1).

Dagens välfärdsstat karaktäriseras således av en samverkan mellan *offentlig sektor, ideella organisationer* och den *privata marknaden* (Pierre & Rothstein 2003:14-15). Det skall dock sägas att det är något problematiskt att tala om privat välfärd, eftersom termen innehåller olika dimensionella perspektiv. Det är istället mer korrekt att studera välfärden som ett system uppbyggt kring en mängd olika kombinationer av offentliga och privata faktorer. På så sätt är välfärden närmast att beskriva som en hybrid av offentliga och privata aktörer (Rothstein 2006:246).

Välfärden som ett blandsystem gör sig gällande på många sätt. Detta kan till exempel illustreras i termer av att välfärden kan sägas stödja sig på två ben: *produktion* respektive *finansiering* (Johansson, Nilsson & Strömberg 2001:93-97). Dessa båda faktorer kan hanteras via antingen den privata marknaden, den offentliga sektorn, eller på gemensam basis via samverkan sektorerna emellan. För att på ett korrekt vis förstå relationen mellan offentlig och privat välfärd skulle emellertid ytterligare en dimension behöva infogas, nämligen aspekten

av huruvida *regleringarna* på området är stora eller små. Med stora regleringar avses i huvudsak formellt angivna direktiv och normer som kan hänföras lagtexten. Detta medan små regleringar istället relaterar till ett friare tillstånd där till exempel marknadsmekanismer anger spelreglerna. Reglering är att betrakta som en viktig tredje dimension, vilken utgör en isolerad faktor för studiet av privatiseringsopinionen. Detta gäller eftersom privatiseringsförkämpar allt som oftast argumenterar i termer av att marknadsmässig konkurrens främjar såväl kostnadseffektivitet som kvalitet (Lundqvist 2001; Nilsson 2011:283; se även Bäck & Larsson 2007:248; Rothstein 2006:246). Den fria konkurrensen förutsätter emellertid åtminstone en liten avreglering inom de berörda sektorerna.

Vid sidan av finansiering, produktion och reglering skall vi även låta ljuset falla på aspekten av *huvudmannaskap*. Betänk till exempel att det existerar företag vilka verkar på en privat marknad, men som drivs i kommunal eller statlig regi. Vi kan därför konstatera att avsocialiserandet av välfärden består av flertalet dimensioner. Men för att göra det enkelt för oss låter vi bygga en matris vilken endast består av fyra utav dessa perspektiv: *produktion*, *reglering*, *finansiering* och *huvudmannaskap*. I detta sammanhang kan det nämnas att Rothstein (2006:246) argumenterar i termer av att huvudmannaskap kan sorteras under produktion. Jag är emellertid av den åsikten att denna faktor kräver en egen dimension. Anledningen bakom detta ställningstagande är det svåra skiljedragandet mellan vissa typer av välfärd. I detta sammanhang kan vi till exempel lyfta de svenska friskolorna, där huvudmannaskap är svårt att definiera, men där produktionen sköts av ett privat företag eller en stiftelse. Därav torde det vara motiverat att särskilja produktion från huvudmannaskap inom välfärden. Härnäst står att grafiskt illustrera de kombinationer av finansiering, produktion, reglering och huvudmannaskap som kan sägas utgöra en bred definition av offentlig och privat välfärd.

Figur 1.1 Rörelser från offentligt till privat – en definition av välfärdsprivatisering I bred bemärkelse⁵

	Mycket reglerat								Lite reglerat							
Reglering																
Finansiering	Offentlig				Privat				Offentlig				Privat			
Produktion	Offentlig		Privat		Offentlig		Privat		Offentlig		Privat		Offentlig		Privat	
Huvudmannaskap	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat

Eftersom privatisering "[...] i vid mening innebär att det offentliga inflytande i något eller några av avseenden minskas" borde ovanstående modell kunna fungera väl när det gäller att ringa in vad privatiseringsopinionen syftar till (Nilsson 2002:104). Matrisen illustrerar rörelser från offentligt till privat. Logiken bakom matrisen består i att ett steg i högerriktning – med andra ord pendlingen från ett vitt rum till ett grått – påvisar en rörelse som innebär en stor eller en liten privatisering utav den offentliga välfärden. Inom modellen som sådan kan flera olika välfärdsrelaterade arrangemang pekas ut. Det skall emellertid göras tydligt att den här studien ej syftar till att särskilja dessa i explicit mening. Rörelserna mellan de olika områdena skall därför enbart studeras som olika grader av hur välfärden kan privatiseras. Sägas bör ändå att om få rörelser äger rum, relaterar dessa snarast till *New public management*, med andra ord möjligheten att via näringslivets styrningsförfaranden uppnå effektivitet och minska på kostnaderna (se Pollitt & Bouckaert 2011:10).⁶ Detta till skillnad från om flertalet rörelser försiggår, då är det istället ett mer nyliberalt förhållningssätt som görs gällande, med andra ord antyds det då att det offentliga ej *bör* vara beskaffat med välfärdsproduktion och omfördelning överhuvudtaget (se Kymlicka 1995:100).

⁵ Matrisen är delvis inspirerad av Rothsteins (2006:246) grafiska framställning av olika privatiseringsalternativ. Denna modell är emellertid unik utifrån avseendet att huvudmannaskap har inkluderats.

⁶ New public management (NPM) kan mer precist definieras på följande sätt: NPM innebär (1) ett större fokus på prestationer; (2) adapterandet av små, decentraliserade och platta organisationsformer; (3) att relationer mellan kunder och klienter hanteras via kontrakt; (4) ett inkluderande av marknadsmässiga mekanismer såsom strävan efter konkurrens, provision och en generell tävlan mellan enheter; (5) en strävan efter att behandla *brukare* som *kunder* och ett kontinuerligt tänkande baserat på tekniker som ständigt förbättrar och förnyar verksamheten (Pollitt & Bouckaert 2011:10).

Dessa beskrivna rörelser skall i den här studien benämnas som rörelser mot *privat välfärd*. Attityderna till dessa rörelser är därför vad som i studien definieras som *privatiseringsopinionen* och *attityder till privatiserad välfärd*.

Studiens beroende variabel är nu definierad. Hur denna sedermera skall operationaliseras presenteras i teorikapitlet 2.1. Näst på tur står att väcka det problem som i bred bemärkelse motiverar studiet av privatiseringsopinionen.

1.2 Problemet väcks – samhällsopinionen och politiken

Den 15 november 2011 tillsatte den borgerliga alliansregeringen en framtidskommission. Detta gjordes med syftet att kartlägga och beskriva de välfärdsrelaterade utmaningar som Sverige står inför på längre sikt. Utredningens uppgift är vidare definierat i termer av att "[...] stimulera till diskussion bland medborgare [...] för att fånga upp synpunkter brett från det svenska folket" (Regeringsbeslut 2011:4).⁷ Genom att bland annat att lyssna till samhällsopinionen, skall Sverige rustas och förberedas inför eventuella framtida utmaningar och problem.⁸

Inrättandet av Framtidskommissionen är ett illustrativt exempel på det inflytande som ges individers attityder i politiska frågor. I det givna fallet låter den politiska eliten helt enkelt medborgarnas åsikter bli en del av den policyutformande fasen. På så sätt blir opinionen en viktig faktor vilken används som referenspunkt vid beslutsfattande. Vi kan därför konstatera hur individers attityder bidrar till att forma den *politiska kulturen* i samhället.⁹ Detta gäller i termer av att tillsättandet av Framtidskommissionen innebär att medborgarnas attityder påverkar den politiska processen och i förlängningen blir dessa en del av formuleringen av politik (Se även Denk 2009:87). Följden blir att samhällsopinionen med fog kan antas påverka framtida politiska handlingsmönster bland både medborgare och politiker (se även Wångmar 2006:49). Vi vet sedan tidigare att samhällsopinionen påverkar vilka frågor som når politiskt erkännande på parlamentarisk nivå. Detta eftersom policyskapare i många fall anteciperar utformningen av politiken efter folkviljans krav

---

⁷ Promemoria SB2011/8276, Statsrådsberedningen, *Inrättande av regeringens framtidskommission*.

⁸ Ett exempel på att Framtidskommissionen tillger samhällsopinionen utrymme är att utredningsgruppens huvudsekreterare, Jesper Strömbäck, debatterar kommissionens utmaningar med hänvisning till data från SOM-institutet mellan åren 1986-2010 (Dagens Nyheter, 2012-05-10).

⁹ Begreppet *politisk kultur* definierades bland annat av Almond och Verbas (1963) som politiska attityder och handlingsmönster (Bäck et al. 2005:45-47). Även Wångmar (2006:49) nyttjar en liknande definition. Politisk kultur beskrivs som ett "[...] mönster av attityder till politik, som inom ett politiskt system ger mening åt det politiska handlandet.". Wångmar hävdar även att den politiska kulturen är det aggregerade resultatet av individers och politikernas subjektiva upplevelser, värderingar, förhållningssätt samt attityder (Wångmar 2006:49).

(Mishler & Sheehan 1993:96-98). Vi kan därför konstatera att medborgarliga attityder till politik utgör en enskilt viktig maktfaktor i samhället.

Nu är inte det här en studie av vare sig regeringspolitik eller på vilka grunder den styrande eliten tillsätter kommissioner. Men det ovanstående exemplet belyser inflytandet som medborgarnas attityder har i samhället. Detta kan sättas i relation till Kumlins (2004:5) utsaga beträffande att dagens välfärdssamhälle, har skapat ett nytt *opinionsklimat* och en ny *arena* på vilken attityder gentemot välfärdsstaten stöps och utvecklas. Det är på denna demokratiska välfärdsarena som individer kan observera och analysera olika välfärdsrelaterade policyutfall mot varandra (Solevid 2009:1).

Dagens samhälle präglas sålunda av en ständig interaktion mellan medborgaren och välfärdens institutioner. I en vidare mening kan ovanstående arenametafor därmed relateras till Rothsteins (2001) redogörelse över samspelet mellan det offentliga och individen. Förhållandet målas av författaren upp i följande termer:

”Webers synsätt, att politikens genomförande- eller utflödessida är särskilt viktig för den offentliga politikens legitimitet, har antagligen ännu större betydelse i den moderna välfärdsstaten än under hans egen tid, av det enkla skälet att medborgarnas liv i en mycket större grad än förut är direkt beroende av insatser och åtgärder från det offentligas organ. *Vi föds, leker, uppfostras, utbildas, vårdas och dör slutligen i den offentliga förvaltningens hägn* [min kursivering].”

Rothstein (2001:66).

Citatet illustrerar det faktum att individens livscykel står i en säregen nära relation till det offentligas åtaganden. Välfärdsstaten sörjer över individen från den dag hon föds tills dagen hon dör. Detta exemplifierar sättet på vilket människor är förbundna med välfärdsstaten. I en vidare mening innebär förhållandet att skillnaden mellan att *bruka* och *finansiera* välfärden är avhängigt var någonstans i livet en person befinner sig. Samtidigt är det på det viset att den offentliga sektorn på ett eller ett annat sätt, ständigt återfinns vid individens sida under dennes tid i livet (Nilsson 2012a:27). I all sin enkelhet innebär detta att *attityder till välfärdsstaten utvecklas på vägen från vaggan till graven*.

Det är således viktigt att påpeka att förbundet mellan välfärdens institutioner och den enskilda medborgaren för med sig konsekvenser. Det är nämligen på det sättet att ”beskattning, inkomstfördelning, sjukvård och annan offentlig kontroll genom staten innebär ett ingrepp i den enskilda individens frihet” (Rothstein 2001:56). Förbundet mellan medborgaren och välfärdsstaten kan därmed ses i ljuset av att vara ett nollsummespel, inom vilket någon agerar vinnare och en annan får se sig som förlorare.

Med ovanstående resonemang färskt i minnet kan vi formulera ett tankeexempel som illustrerar hur det offentliga intervenserande inom den privata sfären bidrar till att påverka medborgarens attityder i ett specifikt sammanhang:

All välfärdsrelaterad omfördelning erfordrar en viss inskränkning i individens frihet. Om frihetsinskränkningen i fråga är av en sådan karaktär, att den på bekostnad av friheten hos individ A, garanterar friheten hos individ B, torde det vara så, att detta har påverkat såväl individ A som individ B i någon utsträckning. Det ter sig med andra ord ej vara rimligt att individ A och B inte skulle ha fått sina attityder påverkade till hur omfördelningen ägde rum. Eftersom det existerar ett samspel mellan attityder och beteenden torde det vara ett rimligt antagande att antingen A eller B, eller både A och B kommer förändra sina attityd- och handlingsmönster som följd av omfördelningen.

Må så vara att ovanstående tankemodell utgör en grov förenkling av komplicerade samhällsprocesser, men exemplet illustrerar samtidigt varför välfärdsstatens arrangemang *de facto* påverkar individers attityder till privatiserad välfärd. Detta förhållande kan vidare ses som den materialistiska sidan av privatiseringsopinionen, med andra ord det perspektiv som återspeglar privatiseringar som en möjlighet att reducera det offentliga ingrepp inom individens privata och ekonomiska sfärer. Exemplet ifråga är viktigt därför att det kan ses som en axiomatisk ståndpunkt som den här studien lutar sig emot.

Vi kan utifrån resonemanget ovan även härleda det faktum att opinionen till frågor, vilka är av politisk karaktär ej inryms i ett vakuum.¹⁰ I själva verket påverkar opinionen i en viss sakfråga en mängd andra företeelser och processer i samhället (se till exempel Kumlin 2004; Norén Bretzer 2005). Det skall därmed tydligt poängteras att den här studien utgår från antagandet att det existerar ett viktigt och betydande samspel mellan attityder och beteende.¹¹ Antagandet är ej revolutionerande i något hänseende, utan har luftats i flera andra sammanhang (se Ehn 1998:15; Norell 1989:87).

Tidigare nämndes att medborgarnas attityder i politiska frågor stundtals används som underlag vid politiskt beslutsfattande. Det skall därför sägas att samma sak gäller beträffande privatiseringsopinionen. Forskning på området har kunnat påvisa att medborgarnas attityder till privatiseringar *de facto* påverkar politiken på området (Contandriopoulos & Bilodeau

---

¹⁰ Med frågor av ”politisk karaktär” avses ärenden vilka relaterar till Lasswells definition av vad politik är: ”who gets what, when, and how” (Lasswell 1935).

¹¹ Den som är intresserad av växelspelet mellan attityder; attityder och värderingar; attityder och beteenden kan med fördel läsa Ehns (1998:27-28) avhandling i ämnet.

2009:104-105). Samtidigt finns det empiriska indicier vilka pekar på att det finns en generell diskrepans mellan politiker och medborgarna när det gäller hur attityder till privatisering inom välfärden ser ut (Bochel & Defty 2007:317-318). Vad får detta resonemang för implikationer? Samhällsopinionens utrymme inom politiken kan få som följd att enbart *vissa åsikter* ges utrymme vid det politiska beslutsfattandet. Detta innebär följaktligen att de samhällsgrupper som lyckas göra sina röster hörda premieras framför de grupperingar som är mer passiva i sina åsiktsmönster. Utifrån detta resonemang kan det konstateras att medborgarnas attityder beträffande välfärdspolitik är ett viktigt studieobjekt. Förhoppningen är därför att den här studien kan bidra till forskningsfältet genom att belysa hur de fyra centrala faktorerna, nyttjande, klass, ideologi och politiskt intresse påverkar individens attityder till att privatisera den gemensamma välfärden.

Ovanstående resonemang har beskrivit privatiseringsopinionen som föremål för den här undersökningen. Av naturliga orsaker måste denna attitydströmning placeras i en bredare kontext för att den vidstående analysen skall kunna bära frukt. I nästkommande avsnitt skall därför ljus kastas på den *historiska* resan från offentlig till privat välfärdsproduktion.

1.3 När välfärdsstaten reformerades – en historisk resumé

Välfärden utgör idag en cementerad del utav samhällsstrukturen (se till exempel Esping-Andersen 1991). I det empiriska fallet Sverige gäller detta på så sätt att det är svårt att föreställa sig ett tillstånd, vilket ej är befattat med tillgången till generella och universella välfärdstjänster.¹² När vi studerar välfärdsstatens uppkomst och utveckling är det därför viktigt att komma ihåg att situationen såg väldigt annorlunda ut förr i tiden. Vi kan konstatera att den offentliga sektorns åtaganden var mindre omfattande i det förflutna, och att förpliktelsen att sörja över medborgarnas välbefinnande var tämligen litet. Det räcker att vi förpassar oss hundra år tillbaka i tiden för att en situation skall framträda, där samhällskontraktet var förborgat med en mindre ömsesidig interaktion mellan det offentliga och individen (Kumlin 2002:13). Detta gäller i termer av att skattesatsen var lägre, kontakterna med det offentliga färre och att tillgången till välfärdsservice var att betrakta som mer blygsam. Samhällets medborgare hade då ingen större möjlighet att tillgodose sig universella välfärdsrelaterade privilegier. Detta var även en tid då relationen mellan *offentligt* och *privat* var strikt tudelad (Salamon 2002:9-10).

---

¹² Generella välfärdstjänster kan enligt Rothstein (2006) sägas utgöra en sådan politik "[...] som omfattar alla medborgargrupper och [...] som tilldelas utan direkt *ekonomisk* behovsprövning" (Rothstein 2006:27).

Glidningen från offentlig sektors ensamrätt, till den privata marknadens delaktighet, kan utifrån ett historiskt västerländskt perspektiv beskrivas som att det under 1960- och 1970-talet fokuserades på rationell och hierarkisk samhällsplanering. Detta styrningsförfarande övergick sedermera under 1980- och 1990-talet till en adaptering av det privata näringslivets styrinrättningar. Under 2000-talet landade utvecklingen i ett system vilket är baserat på nätverk och samverkan mellan det offentliga och en rad *andra* aktörer i samhället (Pollit & Bouckaert 2011:11, 305-311). Det är ungefär där samhället befinner sig idag – i en era av interaktiv samhällsstyrning, nätverk och samverkan (så kallad *governance*¹³) har gränserna mellan offentligt och privat i ökad utsträckning kommit att reduceras.

Utifrån ett svenskt sammanhang utvecklades de välfärdsrelaterade institutionella arrangemangen ej enbart för att tillgodose medborgarna med service, utan även med avsikten att bygga ett samhälle vilket präglades av specifika värden såsom social jämlikhet och universella rättigheter (Blomqvist 2004:139-140). Tillgodoseendet av generella välfärdstjänster karaktäriserades således utav klassiskt egalitära principer om vad staten *bör* göra. Innebörden var härvid sådan att den offentliga servicen ej "[...] skulle vara något B-alternativ för de sämre bemedlade utan även här skulle universalismens princip råda" (Rothstein 2006:234). Denna normativa aspekt av välfärdsproduktionen var länge en allennarådande och absolut princip när det gällde att se på statens sociala åtaganden. Så sent som på 1980-talet var den svenska välfärdsservicen, närmast exklusivt tillgodosedd utav offentlig sektor. Under denna period i tiden var även det generella stödet för offentlig välfärd att beskrivas som starkt (Svallfors 2011:808).

Idéer beträffande att minska den offentliga sektorn har emellertid ständigt florerat i samhället. Utifrån en svensk kontext omsattes dessa ideal i realpolitik, för första gången i praktisk politisk mening år 1991. Sedan dess har synen på den privata sektorn som en naturlig välfärdsaktör etablerats och cementerats. Anledningen till denna reformerta utveckling under 1990-talet kan sägas bero på flera saker. För det *första* var det tidpunkten då statsfinanserna dramatiskt försämrades, vilket accentuerade nya utmaningar för välfärdssamhället. För det *andra* tillträdde en ny regering vilken i ökad utsträckning betonade möjligheterna med att luckra upp det offentligas ensamrätt till policyutförandet inom välfärdssektorn. Således förändrades även den moraliska synen på generell välfärdsservice i en mer allmän mening (Rothstein 2006:28-37). För det *tredje* utgjorde det tidiga 1990-talet en skiftning i en mer

---

¹³ Det är ej den här studiens syfte att på ett fullgott vis förklara innebörden av begreppet *governance*. Jag väljer därför att i enlighet med Rhodes (1996) kort och gott definiera fenomenet såsom "[...] self-organizing interorganizational [sic!] networks." (Rhodes 1996:666). Den som vill fördjupa sig i ämnet kan med fördel läsa Pollit och Bouckaert (2011), Kjaer (2004) Rhodes (1996), Jordan, Wurzel och Zito (2005) och Yee (2004).

global bemärkelse. Nya idéer beträffande styrning och organisering utav välfärden gjorde intåg i takt med att territoriella landgränser monterades ner, vilket medförde att rörligheten för människor och kapital ökade. Med en mer öppen internationell politisk arena blev det enklare för privatiseringsidéer att slå rot än tidigare (Nilsson 2011:280).

Ovanstående resonemang gör helt enkelt gällande att det öppnades ett *möjligheternas fönster* (eng. *window of opportunity*), vilket den nytillträdda borgerliga regeringen kunde utnyttja i syfte att implementera en ny reformert välfärdspolitik. Detta innebar i förlängningen, att den tidigare socialdemokratiska hegemoniska synen på det offentliga som ensamutövande av välfärdsproduktion, kom att reduceras i avsevärd mening (Blomqvist & Green-Pedersen 2004:603).¹⁴ En konsekvens av att den politiska agendan på många sätt förändrades, var att såväl privata som entreprenöriella alternativ blev tillgängliga inom produktionen av välfärdsservice. Denna utveckling kan ses inom samtliga välfärdssektorer. Företeelserna blir dock extra tydliga inom sektorer såsom skola, vård och omsorg (Pierre & Rothstein 2003:15; Svallfors 2011:808).

Ovanstående avsnitt har beskrivit det tidigare hegemoniskt självklara idealet beträffande att offentlig sektor ensamt skulle agera utförare på välfärdsarenan. I det stora hela var det ett fåtal som överhuvudtaget trodde att ett skifte gentemot ett mer marknadsanpassat styrsystem skulle implementeras i Sverige (Bergh & Erlingsson 2008:72). Att så ändå blev fallet kan till viss del sägas bero på att privatiseringsreformerna implementerades på ett inkrementellt och småskaligt vis. Utvecklingen från offentligt till privat har med andra ord skett långsamt. Ungefär samma sak kan sägas om det svenska folkets gradvisa adaptation av mer kritiska åsikter till vissa typer av offentlig generell välfärd (Pollitt & Bouckear 2011:306). Som avslutning kan det därför konstateras att den offentliga sektorns harmoniering med den privata marknadens funktionssätt, illustrerar det faktum att samhället numera befinner sig "[...] i skuggan bakom folkhemmet än under dess tak." (Lagergren 1999:11).

1.4 Opinionsforskning i bred bemärkelse och igentäppande av en lucka i diskursen

Syftet med de tre föregående avsnitten var att definiera privatiseringsopinionen; motivera studiens relevans och att placera reformeringen av välfärden i en historisk kontext. Näst på tur står att belysa opinionsforskning i generell bemärkelse och återge var föreliggande studie kan placeras inom den vetenskapliga diskursen.

---

¹⁴ Den tidigare socialdemokratiska hegemonin kan formuleras i termer av att det mellan grupper med diversifierade intressen existerade ett brett samtycke till den dåvarande samhällsordningen (se Boréus 1994:21).

I industrisamhället utgjorde de materiella tingen grunden för samhällsutvecklingen. Jordbruket utvecklade nya metoder att bruka jorden med hjälp av motordrivna maskiner och nya redskap; industrin började använda stålet som råvara för att bland annat bygga bilar, järnväg och andra samhällsbärande konstruktioner. I takt med framväxten av det postindustriella samhället med informationsteknologi som attribut, har beteenden, attityder och perceptioner blivit ett allt mer intressant forskningsobjekt (Holmberg & Weibull 1998:5). Idag är opinionsforskningen en institutionaliserad faktor som återfinns inom såväl det privata näringslivet som det offentliga rummet (Oberschall 2008:83-91). Vikten av att studera samhällsopinionen betonas till exempel av Sinnott (1995:11) som målar upp antagandet att opinionen *måste* tas i beaktning när komplexa studier av samhället genomförs. Detta gäller inte minst därför att opinionen påverkar såväl politiskt beslutsfattande som utgången vid de parlamentariska valen.

Opinionsforskning kan i vida termer sägas vara studiet av de faktorer som *förklarar* beteenden, attityder och värderingar i samhället (Rokeach 1968:547). Forskningsdisciplinen som sådan är även att betrakta som multidisciplinär – inom såväl statsvetenskap som medicin, psykologi, sociologi, national- och företagsekonomi etcetera, studeras komplexa samband med hjälp utav människors självskattade attityder, värderingar och beteenden. Dessa tre faktorer kan vidare sägas utgöra betingningen av termen: *samhällsopinion* (Donsbach & Traugott 2008:2-3). Det är emellertid en svår sak att definiera vad som mer precist menas med begreppet samhällsopinion som sådant, detta inte minst därför att ordet består av två i sig självt mångfacetterade ord: *samhälle* och *opinion*.¹⁵ Forskningsfältet blir än mer komplext utifrån bemärkelsen att opinionen som sådan kan vidare härledas till olika grupper i samhället, till exempel *elitopinion* och *massopinion* (Hoffmann-Lange:53-62).¹⁶ Denna opinionsmässiga tudelning kan till exempel ställas i ljuset av Zallers (1992:5-25) teori beträffande politiska elitors inflytande över samhällsopinionen.

Att på ett fullgott vis definiera vad opinion faktiskt betyder är som sagt svårt. Inte minst därför att begreppet inbegriper så många olika forskningsdiscipliner och underliggande teman (Donsbach & Traugott 2008:1). I den här studien nöjer vi oss därför med att statuera

---

¹⁵ I språklig mening härrör det svenska begreppet samhällsopinion från engelskans *public opinion*. I epistemologisk mening kan *opinion* ses som ett underlägset vetande, med andra ord skillnaden mellan att veta och att tro sig veta (Price 2008:11). Begreppet opinion användes historiskt synonymt med grekiskans *doxa*, vilket nyttjades för att beskriva en osäker och icke välgrundad ståndpunkt (Donsbach & Traugott 2008:1).

¹⁶ Med elitopinionen åsyftas attityder, värderingar och perceptioner som återfinns inom den styrande eliten (högre tjänstemän, politiker och i viss mån även media). Massopinionen å sin sida relaterar till medborgarna.

samhällsopinionen som *attityder och värderingar*¹⁷ som *florerar i samhället runt ett specifikt spörsmål, en institution eller ett fenomen.*

Ovanstående definition borde fungera som vägvisare för den här studien eftersom opinionsforskning även kan beskrivas som *studiet av uppfattningar och preferenser hos enskilda individer* (Brady och Sniderman 1991:93).

Låt oss nu placera den föreliggande undersökningen i ett forskningsfack och därmed beskriva till vilken diskurs studien ansluter sig. Intentionen är att studera samhällsopinionen angående välfärdsfrågor i Sverige, eller mer precist att studera attityderna till privat välfärd. Beträffande välfärd i allmänhet skall det sägas att studieområdet är relativt genomlyst och upptrampat sedan tidigare. Däremot finns det forskningsluckor att fylla beträffande just opinionen till *privatiseringar* inom välfärden. I någon mån har detta forskningsfält studerats av både Svallfors (1991, 1996, 2008, 2011) och Nilsson (se till exempel 2002; 2009; 2010; 2011; 2012), där den förre främst riktar strålkastarljuset mot attityder till välfärdsstaten utifrån ett klassperspektiv, medan den senare förvisso belyser privatiseringsopinionen, men främst med en deskriptiv forskningsansats. Flera andra studier angriper privatiseringsopinionen eller perceptionen till privatiserade välfärdstjänster, men detta görs ofta med avstamp utifrån ett specifikt perspektiv såsom ideologi, typ av välfärdsmodell eller klass (se till exempel Bean & Papadakis 1998:231; Ervast 2001:1-15; Jakobsen 2011:324; Martinussen 2008:165; Nam 2011:12-13). Inte sällan angrips forskningsfrågan utifrån Esping-Andersens (1991) typologisering av olika sorters välfärdssystem.

Denna studie knyter an till diskursen beträffande ideologiers och klassens påverkan på privatiseringsopinionen. Samtidigt utmärker sig undersökningen på så sätt att erfarenheter och politiskt intresse lyfts in i sammanhanget. Undersökningen är därmed unik i egenskap av att en bredare ansats används, där de fyra faktorerna ideologi, klass, nyttjande och politiskt intresse häftas samman. Detta är att betrakta som ett nytt sätt att studera privatiseringsopinionen, åtminstone i relation till vad som tidigare har varit brukligt. Inte minst gäller detta eftersom denna studie (1) är uppbyggd kring en förklarande ansats, men även då (2) ett deskriptivt tidsperspektiv används.

1.5 Syfte och frågeställningar

Med ovanstående sagt är det dags att närmare precisera studiens syfte och frågeställningar. Avsikten är att undersökningen skall utreda och analysera välfärdsperceptionen i allmänhet

---

¹⁷ Med värderingar och värden avses i den här studien stabila individuella predispositioner för att acceptera eller neka ett visst politiskt argument. Värden kan vara sprungna ur individens ideologi, könstillhörighet, personlighet, religion, livsfilosofi, livserfarenhet, arbete, etnicitet, intressen etcetera (Zaller 1991:1216).

och attityder till privatiseringar inom välfärden i synnerhet. Syftet är att undersöka huruvida erfarenhet, klass och ideologi påverkar svenska medborgares attityder till att privatisera välfärden. I syftet ingår att identifiera kausala mekanismer och samband, beträffande hur attityder till privatiseringar inom välfärden formas och utvecklas i samhället över tid.

Eftersom syftet delvis inbegriper ett tidsperspektiv krävs ett datamaterial vilket möjliggör diakrona analyser. Denna typ av data växer ej på träd, men ett sådant källmaterial har återfunnits. Datamaterialet består av en exklusiv samling enkätstudier hämtade från SOM-institutet.¹⁸ Urvalet utgörs vidare av personer mellan 15-85 år vilka är bofasta inom Västra Götalandsregionens gränser. Tidsperioden som i studien gör sig gällande omfattar hela 13 år och sträcker sig från 1999-2011.¹⁹

De vägledande frågeställningarna kan formuleras som: (1) *Hur har privatiseringsopinionen varierat över tid?* (2) *Hur påverkar nyttjande av privata välfärdstjänster, klass, ideologi och politiskt intresse individers attityder till att privatisera välfärden?*

1.6 Studiens fortsatta disposition

I nästkommande kapitel [2] presenteras studiens teoretiska utgångspunkter, det vill säga de teorier som hävdar att erfarenhet, ideologi, klass och politiskt intresse påverkar privatiseringsopinionen. Studiens hypoteser kommer formuleras kontinuerligt och sammanfattas sist i kapitel [2]. När teorin är avklarad presenteras en genomgång av studiens design och metod [kapitel 3]. I detta sammanhang skall datamaterialet presenteras. Dessutom skall metodologiska faktorer beträffande till exempel generaliserbarhet och kausalitet diskuteras noggrant. I slutet av metodkapitlet presenteras även det index som utgör den beroende variabeln i analysen. Efter metodkapitlet tar analyskapitlet vid [kapitel 4]. Detta kapitel är uppdelat i två delar. Den första delen behandlar privatiseringsopinionen över tid. Den andra delen syftar till att undersöka de formulerade hypoteserna. Analyskapitlet åtföljs sedermera av generella slutsatser, avslutande reflektioner och en presentation av förslag på framtida forskning [kapitel 5].

---

¹⁸ Akronymen SOM står för *Samhälle Opinion Medier*.

¹⁹ Tidsperioden är delvis avgränsad utefter kriteriet att samtliga variabler av intresse för studien måste finnas tillgängliga för samtliga år som studeras. Detta krav är svårt att tillmötesgå utifall att datamaterialet vidgas till att omfatta åren före 1999. Som av en händelse råkar året 1999 vara startpunkten för implementeringen av *Västra Götalandsregionen*. Således kan studiet utav privatiseringsopinionen göras med avstamp från inrättandet av denna politiska och administrativa entitet. Även om inrättandet av Västra Götalandsregionen ej skall analyseras som en oberoende variabel, möjliggörs en odysse i tiden med avseende på hur attityderna till privatiserad välfärd har utvecklats inom ett specifikt politiskt och geografiskt avgränsat område sedan dess begynnelse.

2. Samhällsvetenskaplig meteorologi

Verkligheten kan studeras på många vis. I situationer av att till exempel vädret kartläggs och prognostiseras används finslipade instrument och speciella väderstationer. Dessa verktyg samlar in data angående nederbörd, lufttryck, luftfuktighet vindstyrka etcetera och bidrar på så sätt till att mäta empiriska förhållanden. I den här studien är det opinionsvindarna rörande privatiserad välfärd som skall tyglas och analyseras. Det är dock av naturliga skäl omöjligt att studera privatiseringsopinionen med hjälp av likartade mätinstrument som inom meteorologin. För att förstå hur dessa vindar blåser erfordras andra verktyg, nämligen samhällsvetenskapliga teorier vilka kan omsättas i kvantifierbara indikatorer. I detta kapitel skall teoretiska aspekter av attityder till privatiserad välfärd belysas. Det är vidare med avstamp från dessa teoretiska hållpunkter som studiens operationella indikatorer skall mejslas fram. Operationaliseringen genomförs parallellt med att teorin återges och summeras sedermera i slutet av kapitlet. Tillika skall diskussionen kontinuerligt mynna ut i det explicita formulerandet av falsifierbara hypoteser.

2.1 Privatiseringsopinionen som beroende variabel

I detta inledande avsnitt skall teoretiska perspektiv lyftas i syfte att presentera valen av beroende variabler, med andra ord de indikatorer som i studien skall utgöra fundamentet för privatiseringsopinionen. Ett sätt att närma sig detta fokus är att belysa hur *välfärdsopinionen* kan förstås i generell teoretisk bemärkelse. Som exempel anser Svallfors (1991:611-612) att attityder till välfärd i allmänhet kan sorteras inom fyra olika dimensioner, vilka kan benämnas som (1) attityder till *omfördelning*, (2) attityder till *administrationen*, (3) attityder till *finansieringen* och (4) attityder till *korrumpat beteende* och *moraliska risker*.²⁰ Vidare skall det påpekas att attityder till välfärd kan vara av såväl *allmän* såväl som *ideologisk* karaktär (Ibid. 1991:612). Dessa aspekter kan antas vara väl fungerande även när det gäller att söka efter indikatorer beträffande attityder till privatiseringar. Detta inte minst därför att de står i paritet till den operationalisering av privatiseringsopinionen som presenterades i figur 1.1.

I syfte att välja ut de beroende variablerna måste hänsyn riktas gentemot åtminstone två faktorer. För det *första* skall de beroende variablerna finnas tillgängliga för samtliga de år som görs gällande i studiens syfte, med andra ord skall variablerna existera mellan åren 1999-2011. För det *andra* krävs det att variablerna går att relatera till ovanstående resonemang

---

²⁰ En så kallad *moralisk risk* uppstår när den ena parten i en överenskommelse, har incitament att agera på ett visst sätt som maximerar dennes nytta, efter att överenskommelsen är gjord. Detta fenomen bibehålls utifrån aspekten att det är oerhört kostsamt för den andra parten att övervaka den nyttomaximerande parten (Parkin, Powell & Matthews 2005:185).

beträffande de fyra dimensionerna utifrån vilka privatiseringsattityder kan studeras. De variabler vilka skall användas är tre stycken politiska förslag, med beröringspunkt i välfärden och den privata sektorn. Dessa tre förslag är: *Satsa mer på friskolor*; *Låta privata företag bedriva äldreomsorg*; *Bedriva mer av sjukvården i privat regi*. De tre förslagen kan i någon mån sägas stå i paritet till attityder med beröringspunkt i omfördelning, administration och finansiering av välfärden. Vidare är de tre förslagen nära relaterade till det förvaltningspolitiska styrningsförfarandet *New Public Management* (NPM). Detta gäller eftersom de tre förslagen kan sägas syfta till att den privata marknaden skall tillhandahålla välfärdstjänster, med motivet att på så sätt hämta hem högre vinster i termer av effektivitet och minskade sociala samhällskostnader (Politt & Bouckaert 2011:9-11). För att legitimera bruket av dessa politiska förslag, bör det även påpekas att variablerna har använts vid ett flertal tillfällen, just för att ringa in privatiseringsopinionen (se till exempel Nilsson 2011:286).

Individer är mer positiva till privatiseringar inom välfärden i samhällen med en stor offentlig sektor (Jakobsen 2010:315-316). Detta motiverar ett inkluderande av en beroende variabel vilken relaterar till storleken på offentlig sektor och huruvida denna skall reduceras eller ej. Den indikator – som således utgör den fjärde beroende variabeln – är det politiska förslaget: *Minska den offentliga sektorn*. Om de första tre variablerna kunde relateras till välfärdsstyrning à la NPM, torde förslaget att minska den offentliga sektorn snarare knyta an till diskursen beträffande *vad bör staten göra* (se till exempel Rothstein 2006). Det skall nämnas att denna variabel har använts i andra sammanhang för att belysa välfärdsopinionen och då ofta i anknytning till människors privatiseringsattityder (se till exempel Nilsson 2011:283). Vi kan även konstatera att forskning daterad till 1980-talet använde denna typ av indikator för att mäta stödet för eller emot välfärdsprivatiseringar (se till exempel Judge, Smith & Taylor-Gooby 1983:472I). I den här studien kommer variabeln därmed användas som en proxy för attityder till privatiserad välfärd.²¹

Tidigare nämndes att attityder till välfärd kan vara av allmän eller ideologisk karaktär (se Svallfors 1991:612). Det skall därför med emfas poängteras att de fyra förslagen kan beskrivas som mycket ideologiska utifrån sättet de är formulerade. Aningen hårdtaget är dessa att betrakta som högerideologiska med en glidning åt ett libertarianskt rättviseteoretiskt perspektiv. Detta gäller eftersom ”libertarianer försvarar marknadens frihet och kräver

---

²¹ Vid genomförandet av en faktoranalys med de fyra politiska förslagen tillsammans med 15 andra politiska förslag visade det sig att faktorladdningarna för dessa fyra variabler grupperade sig tillsammans, med faktorladdningar över 0,8.

inskränkningar i statens makt att bedriva socialpolitik” (Kymlicka 1995:100). Möjligt är att kontrastera detta från marxistisk teori som förordar ”avskaffandet av privat egendom” (Ibid. 1990:175). Eftersom tre av de politiska förslagen relaterar till privata företags etablering på välfärdsarenan och ett syftar till en minskning av statens makt och därmed möjlighet att omfördela resurser, skall samtliga fyra förslag ses i ljuset av att vara mycket ideologiskt politiserade. Detta må vara ett faktum som väcker tankar om att ideologi torde vara en oberoende faktor som påverkar privatiseringsopinionen i mycken mening.

Avslutningsvis skall det nämnas att den här studien ämnar ringa in privatiseringsopinionen i bred bemärkelse. Eftersom attityderna till dessa fyra variabler är väldigt endimensionella skall variablerna indexeras i ett senare skede (se metodredovisningen för mer precisa detaljer).

2.2 Erfarenheter av privat välfärd som oberoende variabel

Privatiserad välfärd handlar i grunden om implementering av nya vägar beträffande tillgodoseendet utav samhällsservice. Detta innebär att fler individer framöver kommer att erhålla erfarenheter från den privata välfärden, helt enkelt eftersom välfärdens institutioner gör sig påminda under människans hela livstid (se Nilsson Nilsson 2012a:27; Rothstein 2001:61). Vi kan därav göra antagandet att detta borgar för nya individuella erfarenheter. I förlängningen torde detta påverka perceptionen utav välfärden i allmänhet och den specifika nyttjade servicen i synnerhet. Erfarenheter av privatiserad välfärd är därför en viktig komponent i förståelsen vad som påverkar privatiseringsattityder i generell mening.

En hypotes är att erfarenheter och nyttjande av privat välfärd påverkar attityderna till att avsocialisera välfärden. Men hur ser den kausala kedjan ut? För att kunna uttala sig om hur erfarenheter av att nyttja privat välfärd påverkar privatiseringsopinionen erfordras en bredare teoretisk approach. Resonemanget skall därför vidgas till att även omfatta den institutionella kontexten. Låt oss därför inleda den teoretiska diskussionen med att konstatera att opinionen inte enbart påverkar institutioner och politik, utan politik och institutioner påverkar även opinionen (Rothstein 1998:135). I en vidare mening innebär detta förhållande att utformningen av välfärdens institutioner bidrar till att utforma individers normativa attityder och värderingar beträffande välfärdspolitik (Ibid. 1998:222). Välfärdsstatens utformning är därmed en ”viktig oberoende variabel som formar medborgarnas värdemässiga orienteringar” (Kumlin 2002:81 med hänvisning till Schneider & Ingram 1997:200).²² Teoribildningen bygger på utgångspunkter i nyinstitutionell forskning om hur informella och formella regler

---

²² Citatet är fritt översatt från engelska till svenska.

och normer påverkar människors attityder och levnadsmönster (se Kumlin 2002:79). Enkelt uttryckt kan dessa teorier sägas uttrycka hur samhällets sociala, politiska och ekonomiska institutioner har vuxit sig såpass stora och inflytelserika att de i vid bemärkelse påverkar både individen och samhällskollektivet i all väsentlig mening (March & Olsen 1984:734). Detta gäller inte minst rörande hur politiska attityder utvecklas. Flera faktorer bidrar till sättet som institutioner påverkar individers attityder och beteenden. Inte bara välfärdsstatens storlek utan även att välfärdens design bidrar till att placera individer i ett kontextuellt sammanhang (Kumlin 2002:80). Detta betyder att individers interaktion med välfärdens utformning påverkar attityderna i politiska frågor. Offentliga och privata välfärdsinstitutioner är därmed att betrakta som levande entiteter, med egna strukturerade intressen vilka influerar eller motverkar individers attityder och handlande (Hill 2009:68).

Den teoretiska diskussionen har såhär långt sökt precisera hur nyttjande av privat välfärd generellt påverkar bedömningen av välfärden som sådan. Denna diskussion inplacerades i en nyinstitutionell teoretisk diskurs, vilken gör gällande att institutioner i faktisk mening påverkar individers attityder. Forskning har bland annat kunnat påvisa att brukare av en välfärdsservice är mer positiva än icke brukare (Johansson, Nilsson & Strömberg 2001:156-181). Att interagera med institutioner är därför något som i teoretisk mening torde påverka en individs perception. Erfarenheter av att nyttja privat välfärd utgör i grunden en direkt erfarenhet och borde således kunna påverka inställningen till privat välfärd i generell bemärkelse. Det torde likväl vara så att erfarenheter kan färdas via perceptionen hos en anhörig. Eftersom personer påverkar varandra borde såväl direkt som indirekt nyttjande av privat välfärd påverka privatiseringsopinionen. Därför kan studiens första hypotes formuleras på följande vis:

Hypotes 1a: Attityderna att privatisera välfärden påverkas positivt av att individen eller en nära anhörig har nyttjat privata välfärdstjänster. Detta gäller eftersom brukare av en välfärdsservice oftare är mer positiva än icke brukare.

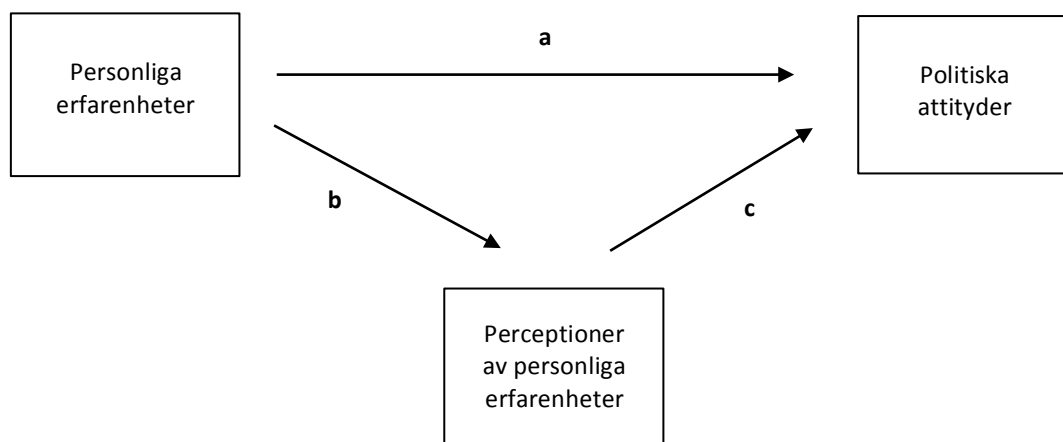
Med studiens första hypotes formulerad skall det poängteras att erfarenhet i termer av nyttjande kan kanaliseras via en generell perception grundad på kollektiva erfarenheter (Kumlin 2004:10-11). Denna tes grundas på såväl empirisk forskning som teoretiska antaganden. Forskarduon Van Ryzin och Charbonneau (2010:560-561) påvisar hur nyttjande av välfärdsservice påverkar den allmänna bedömningen av servicen som sådan. Ofta visar sig sambanden vara kurvlinjära – brukandet av en tjänst stiger inledningsvis i takt med

nyttjandegraden, men dalar i ett senare skede. Detta skulle en nationalekonom benämna som ett exempel av en avtagande marginalnytta. Flera studier indikerar vidare att bedömningen av en välfärdstjänst påverkas av användning, snarare än ideologi och partitillhörighet (Johansson, Nilsson & Strömberg 2001:101; Nilsson 2010:37; Pettersen & Rose 1997).

Anledningen till att användning påverkar bedömning i större utsträckning än ideologi kan bero på att informationen om den specifika välfärdstjänsten är att betrakta som mer duglig. Just information utgör en viktig del när det gäller för individen att forma mentala kognitiva bilder i olika frågor (Zaller 1992:10-28; Oscarsson & Severin 2012; Schmitt-Beck & Farell 2002:450). Detta illustrerar vikten av att studera såväl erfarenheter *per se* som perceptionen av dessa erfarenheter. Attityderna till att privatisera välfärden kanaliseras således via en bedömning av huruvida den privata välfärdstjänsten är bra eller dålig.

För att reda ut begreppen presenteras nedanstående modell (figur 2.1). Modellen illustrerar hur personliga erfarenheter påverkar en individs politiska attityder i direkt och indirekt mening.

Figur 2.1 Personliga erfarenheter och politiska attityder²³

Ovanstående modell illustrerar hur perceptionen av personliga erfarenheter påverkar politiska attityder. Den kausala processen kan beskrivas i termer av att stig (a), besitter en relativt svag förklaringskraft relativt stig (b) och stig (c) när det gäller sättet på vilket privatiseringsattityder formas. Detta innebär att personliga erfarenheter enkom påverkar attityder till politik i en indirekt riktning. I enlighet med forskning på området torde det istället vara den generella bedömningen av välfärdstjänsten som i direkt kausal bemärkelse

²³ Figuren utgör en inspirerad men förenklad version av den som Kumlin presenterar (2004:10).

färger opinionen (Kumlin 2004:10 med hänvisning till Giljam & Holmberg 1995). Detta innebär att studiens första hypotes skall låta kompletteras med en *hypotes*:

Hypotes 1b: De direkta effekterna av att nyttja privat välfärd kanaliseras via en indirekt bedömning av huruvida den privata välfärdsservicen upplevs som bra eller dålig. Detta innebär att en positiv bedömning av en privat välfärdstjänst påverkar privatiseringsattityderna positivt.

Med två erfarenhetshypoteser i ryggen går vi vidare till att i nästa avsnitt diskutera ideologi. På så sätt kan vi sägas ta klivet från studiet av exogena nyttjandeprocesser till endogena värderingar.

2.3 Subjektiv ideologisk placering som oberoende variabel

Det är omöjligt att diskutera privatiseringar utan att lyfta fram ideologiers och principiella värderingars inverkan på opinionen (se Svallfors 1991:611-612). På samma sätt är det svårt att diskutera begreppet ideologi utifrån en svensk kontext, utan att hänvisa till Tingstens (1941) klassiska definition. Denne menar att ”ordet ideologi reserveras för en samling föreställningar, som tänkas bilda ett mera systematiskt helt och angivna generella och bestämda direktiv för handlandet” (Tingsten 1941:9).²⁴ Enligt Downs skall en ideologi definieras som ”[...] en verbal bild av det goda samhället och de huvudsakliga målen att konstruera ett sådant samhälle”²⁵ (Downs 1957:96). Eftersom det är svårt för en individ att vara upplyst och informerad i *samtliga* politiska frågor, fungerar ideologier som ett substitut när informationen är knapphändig. Ideologier utgör på så sätt en väsentlig del av mänsklig kognition och handlande. I enlighet med detta resonemang kan ideologier mer precist beskrivas som den karta, utefter vilken individen ifråga kan manövrera mellan olika handlingsalternativ (Ibid 1957:113).

Ovanstående diskussion pekar på vad som kan kallas för ideologins ena sida, det vill säga *kognitionen*. Det finns emellertid en andra sida som präglas av ett mer emotionellt och affektivt karaktärsdrag, det vill säga sättet på vilket en individs ideologiska positionering även utgör en känslomässig social och politisk markör (Sniderman, Brody & Tetlock 1991:161-163). Implikationen för de vidare resonemangen är därför som följer: *individ A* får en fråga som lyder ”är du generellt för eller emot att välfärden privatiseras?”. För att kunna svara på

---

²⁴ Tingstens citat är direkt saxat ur David Karlssons avhandling *En chimär av endräkt* (2003:65).

²⁵ Någon svensk översättning av Anthony Downs bok *An Economic Theory of Democracy* existerar ej. Citatet är därför fritt översatt. I sin originalversion lyder Downs definition som följer: ”We define an *ideology* as a verbal image of the good society and of the chief means of constructing such a society” (Downs 1957:96).

frågan krävs en teoretisk referenspunkt eller en affektiv ståndpunkt, med andra ord behövs en karta utifrån vilken *individ A* kan manövrera sig fram till ett svar. Det är i en sådan situation som ideologier är behändiga. Att vara ansluten till ett värdesystem gör det helt enkelt enklare att fatta beslut när informationen är knapphändig.

Såhär långt har bland annat ideologins betydelse för mänsklig kognition och affektiva handlande beskrivits. Det är därför dags att driva resonemanget ett steg längre. Detta skall göras genom att häfta ihop aspekten av ideologi med diskussionen angående attityder till privata välfärdstjänster. Vad säger forskningen om relationen mellan ideologiska strömningar och attityderna till välfärdsservicens funktionssätt? Martinussen (2008:165-166) konkluderar att perceptionen till välfärdstjänster *de facto* är avhängigt en individs ideologiska övertygelse. Dessutom hävdar forskaren att skepsisen gentemot privatiseringar inom välfärden är relativt omfattande. Van Oorshot (2010:28) kommer fram till en liknande slutsats och konstaterar att ideologiska dimensioner påverkar individers uppfattningar om välfärdstjänster i en omfattande utsträckning. Detta resonemang har i flera sammanhang även belagts av Nilsson (se till exempel 2002:108).

Ett problem i detta sammanhang är svårigheten att på ett funktionellt sätt operationalisera ideologier och göra dessa mätbara. Det kan med andra ord ses som vanskligt att i kvantitativa termer söka mäta ideologi. Detta gäller inte minst därför att idéer och värden är att betrakta som idiosynkratiska (Converse 1964:44), vilket betyder att en individs *trosuppfattningssystem* (eng. *belief system*) skiftar beroende på vem A är, var A kommer ifrån, hur mycket information A har tillgång till, när i tiden mätningen av A äger rum etcetera. Det är emellertid inte sagt att ideologi är fullständigt omätbart, eller att mätningen i sig själv är att betrakta som felaktig och fruktlös. I själva verket kan försök till att mäta ideologiska värdesystem fungera mycket bra och bidra till nyttiga analyser och slutsatser. Det har bland annat diskuterats att överföringen av komplexa företeelser till mätbara dimensioner, kan generera i en stabiliserande samhällseffekt, helt enkelt därför att svårförståeliga ting görs begripliga (Oscarsson 1998:3 med hänvisning till bland annat Bobbio 1996).

Ett av det enklaste och mest använda sättet att mäta ideologi är att studera fenomenet som ett dimensionellt begrepp vilket sträcker sig från en ytterlighet till en annan. Det i särklass vanligaste sättet att illustrera så kallade spatiala ideologiska strömningar är därför att nyttja en endimensionell vänster-höger-skala. Detta tillvägagångssätt innebär förvisso en radikal förenkling av en komplicerad fråga, men erbjuder samtidigt en föredömlig möjlighet

till analys.²⁶ Som exempel skisserar Oscarsson (1998) om möjligheten att det existerar "[...] ett generellt samband mellan förekomsten av användbara förenklingsverktyg – abstrakta politiska metaforer, bilder, ideologiska rymder – och den moderna demokratins sätt att fungera." (Oscarsson 1998:2). Dessa ord motiverar att vänster-höger-skalan är en väl fungerande operationalisering av medborgarens ideologiska hållning. På så sätt fångar den subjektiva vänster-höger-skalan i hög utsträckning upp den ideologiska inställningen för eller emot privatiseringar inom välfärden (Martinussen 2008:160). Dessutom skall det påpekas att medborgare ej är främlingar "[...] inför vänster-högerdimensionen, utan tvärtom mycket väl förtrogna med detta ideologiska förenklingsverktyg (Oscarsson 1998:240). Att använda denna skala som en proxy för ideologi är därmed att anse som fullt fungerande.

2.4 Subjektiv ideologisk placering – en fördjupning

Eftersom ideologi är en mycket viktig faktor för den här studien skall en fördjupning göras på temat. Motivet med detta stycke är att studera medborgarnas ideologiska strömningar samt attityder till privatisering inom välfärden. Resonemanget om individers trosuppfattningssystem skall därför transponeras till att gälla Västra Götalandsregionen. Ett första steg i denna process är att undersöka fördelningen mellan individers subjektiva höger-vänster-placering över tid. I Downs klassiska modell över det spatiala rummet sträckte sig skalan från 0 (vänster) till 100 (höger).²⁷ Någon sådan skala finns sällan till förfogande (se Oscarsson 1998:12). Istället skall vi i den här studien använda en femgradig svarsskala, vilken uttrycker ett spatialt rumsligt förhållande från vänster till höger. I nedanstående tabell åskådliggörs både skalans utseende och hur de ideologiska strömningarna har pendlat mellan åren 1999-2011 i Västra Götalandsregionen.

---

²⁶ Förenklingar av verkligheten är enbart ej av ondo. Ta till exempel en karta över ett tunnelbanesystem, där skalnivån är korrumpad, linjerna raka och perspektiven felaktiga. Trots dessa brister erbjuder kartan en ovärderlig hjälp, när det gäller att navigera i storstadjungeln, kanske just för att den är så enkel. Måhända är det på samma sätt när det gäller att beskriva aggregerade ideologiska strömningar i samhället. Med detta sagt är användningen av vänster-höger-skalan motiverad, åtminstone utifrån ett populärvetenskapligt perspektiv.

²⁷ Downs använder värdet 100 som den yttersta markeringen på vad som är höger. Detta medan 0 är vänster. Den endimensionella höger-vänster-skalan återfinns emellertid även inom andra områden. Det är exempelvis intressant att notera hur terminologin rörande "vänster" respektive "höger" har sett ut historiskt. Ofta har det utmålats på ett sådant sätt att "höger" har ansetts vara positivt laddat medan "vänster" har inneburit något negativt (jämför värdena 100 och 0). Detta synsätt präglar även fysiologin. Betänk till exempel det faktum att högerarmen länge har ansetts vara starkare än vänsterarmen. Även inom kristendomen ljunder den positiva genklangen när det kommer till vad som är höger. Som exempel utmålats det ofta som att Jesus sitter på Guds högra sida. Vem sitter då på den vänstra? Jo, det gör självaste Lucifer (Oscarsson 1998:9).

Tabell 2.1 Subjektiv vänster-höger-placering mellan åren 1999-2011 i Västra Götaland (procent)

	År												
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Klart till vänster	10	10	9	14	10	8	8	13	11	10	10	11	10
Något till vänster	24	23	24	25	25	21	22	23	23	24	24	19	21
Varken eller	35	37	36	29	34	38	37	26	31	32	29	25	28
Något till höger	22	22	22	23	24	23	24	25	25	24	27	30	28
Klart till höger	9	8	9	10	8	10	9	13	10	10	10	15	13
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Tabellen illustrerar hur vänster-höger-vindarna har blåst mellan åren 1999-2011 inom Västra Götalandsregionen. De andelar som finns representerade inom en ruta illustrerar vilken av grupperna vänster, varken höger eller vänster och höger som är störst. Procentbasen utgörs av de personer som har besvarat frågorna. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2010.

Trenden bland västsvenscars subjektiva höger-vänster-placering kan beskrivas som att de ideologiska strömningarna har pendlat högerut ju längre in på 2000-talet vi rör oss. Detta faktum accentueras som tydligast från och med år 2006 och framåt. Det framstår även som tydligt att andelen som klassificerar sig som ”något till vänster” och ”varken till vänster eller höger” har minskat dramatiskt sedan år 2005. Det kan i detta sammanhang vara intressant att jämföra marginalfördelningen i Västra Götaland med den som gäller för riksgenomsnittet. En motsvarande korstabell rörande individers subjektiva vänster-höger-placering på riksnivå presenteras nedan.

Tabell 2.2 Subjektiv vänster-höger-placering mellan åren 1999-2011 i Sverige (procent)

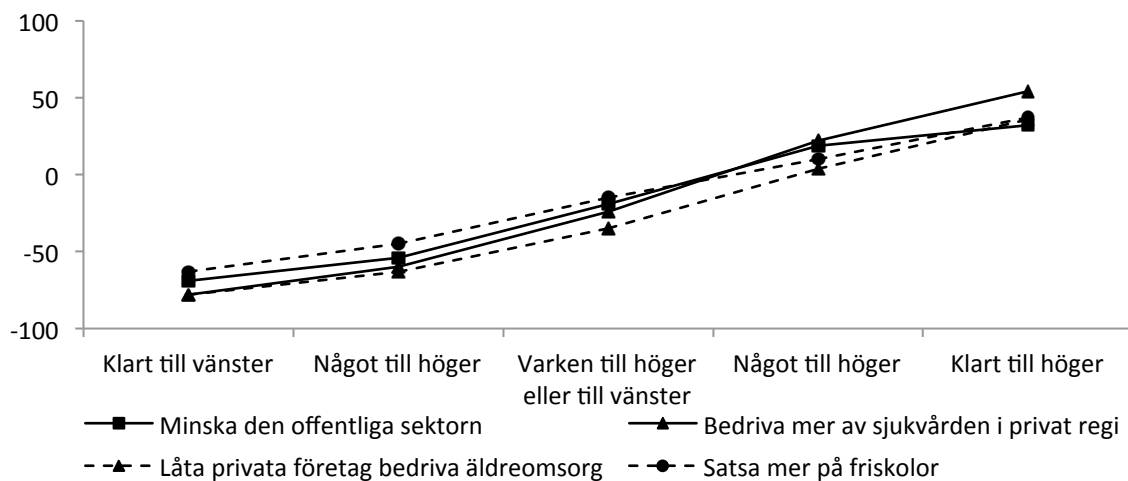
	År												
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Klart till vänster	9	9	10	13	8	8	7	12	10	12	10	11	10
Något till vänster	23	23	22	27	24	23	24	24	25	23	23	21	21
Varken eller	35	36	36	28	36	35	35	26	32	31	30	25	29
Något till höger	24	24	23	23	24	25	24	26	25	24	26	29	28
Klart till höger	10	9	9	9	8	9	10	13	9	10	10	15	11
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Tabellen illustrerar hur vänster-höger-vindarna har blåst mellan åren 1999-2011 på nationell nivå i Sverige. De andelar som finns representerade inom en ruta illustrerar vilken av grupperna vänster, varken höger eller vänster och höger som är störst. Procentbasen utgörs av de personer som har besvarat frågorna. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2010.

Genom att i detalj studera marginalfördelningarna på de två nivåerna, framgår det att resultaten i Västra Götaland i relativ bemärkelse överensstämmer med hur det ser ut på en nationell nivå. Även mönstret med den dramatiska minskningen av individer vilka placerar sig i mitten ser ut att följas åt mellan de två undersökningsnivåerna. Detta samband kan antagligen relateras till den svenska socialdemokratins generella tillbakagång i samhällsopinionen (se Blomqvist & Green-Pedersen 2004:587-613).

Jämförelsen mellan Västra Götalandsregionen och Sverige kan vidare relateras till den här studiens generaliserbarhet. Genom att studera den subjektiva-vänster-höger-skalan på de två nivåerna kan det konstateras att de boende inom Västra Götalandsregionens gränser, har en ideologisk placering, som på många sätt överensstämmer med Sverige som helhet. Denna aspekt skall diskuteras mer noggrant i den senare presenterade metodgenomgången. Nästa steg är att häfta samman medborgarnas subjektiva ideologiska placering med diskussionen beträffande privatiseringsattityder. Låt oss därför studera hur balansmått för de fyra politiska förslagen samvarierar med den subjektiva vänster-höger-skalan.

Figur 2.2 Subjektiv vänster-höger-placering och de fyra privatiseringsförslagen mellan åren 1999-2011 (balansmätt)

Kommentar: Balansmättet är beräknat genom att ta andelen som tycker att det politiska förslaget är bra minus andelen som tycker att det är dåligt. Data är hämtad från Väst-SOM-undersökningarna mellan åren 1999-2011. Procentbasen utgörs av de personer som har besvarat de två frågorna.

Ovanstående figur illustrerar tydligt på vilket sätt vänster-höger-dimensionen samvarierar med attityderna till de fyra olika privatiseringsförslagen. För det första kan det nämnas att de båda ideologiska poolerna vittnar om starka grupperingar för eller emot privatiserad välfärd. Medborgarna i gruppen klart till vänster och klart till höger har starka negativa respektive positiva åsikter om privatiseringar. För det andra kan det nämnas att de personer som kategoriserar sig själva som klart till vänster är mer homogena i sin privatiseringsinställning relativt personer som kategoriserar sig som klart till höger. Detta gäller eftersom denna grupp av människor uppvisar ett klart starkare balansmätt (mellan -63 till -78). Det politiska förslag som är mest polariserat är förslaget att bedriva mer av sjukvården i privat regi. Gruppen som placerar sig själva klart till höger har för förslaget ett balansmätt motsvarande +54. Detta medan gruppen som kategoriserar sig själva klart till vänster har ett balansmätt som för förslaget är uppmätt till -78. Slutsatsen är därför att vänster-höger-skalan tycks fungera som

ett gångbart mått när det gäller att försöka närma sig privatiseringsopinionens ideologiska rymd.

I flertalet studier har det fastlagts att privatiseringsopinionen påverkas av såväl ideologi som partitillhörighet (Nilsson 2002:108). Den här studien har emellertid ej som avsikt att inkludera den svenska partirynden i analysen, något som till exempel är vanligt när opinionen studeras i samband med de allmänna valen. Beslutet att exkludera partitillhörighet är sprunget ur tesen att en individs partitillhörighet är underordnad ideologin när det gäller för individer att manövrera bland olika värderingssystem. Förvisso utgör partisystemet en oberoende variabel som kan studeras på många vis, men variabeln är ej att betrakta som knuten till en individs värderingar annat än i sekundär mening. Av denna anledning är ideologi enbart inkluderad som oberoende variabel.

Efter denna relativt långa genomgång av hur ideologi kan påverka privatiseringsopinionen återstår det att formulera studiens andra hypotes. Den ovanstående diskussionen har exemplifierat i såväl teoretisk som empirisk mening varför ideologi kan antagas påverka privatiseringsopinionen. Ideologier torde influera privatiseringsopinionen eftersom individen erbjuds en värdemässig karta att navigera efter. Eftersom att åsikter beträffande politik i många avseenden gäller områden där informationen är knapphändig fyller ideologier en funktion på så sätt att individen kan rangordna olika alternativ, med ett ideologiskt värdesystem som referenspunkt. Hypotesen kan därmed formuleras som följer:

Hypotes 2: Eftersom ideologier bidrar till att hjälpa individer att orientera sig och ta ställning i frågor av politisk karaktär påverkas privatiseringsattityderna positivt ju mer höger en individ uppskattar sig själv att vara. På samma sätt påverkas attityderna till att privatisera välfärden negativt av att individen skattar sig själv som vänster.

Efter att ha diskuterat privatiseringsopinionens ideologiska tangeringspunkter skall resonemanget härnäst ta klivet in i en mer strukturell diskurs. I nedanstående avsnitt skall därför klassens betydelse för individers kognition och attityder lyftas.

2.5 Subjektiv klasstillhörighet som oberoende variabel

När det gäller attityder till välfärdens funktionssätt finns det starka skäl att belysa vikten av sociologiska faktorer såsom klasstillhörighet, ställning på arbetsmarknaden, socioekonomisk status etcetera (Svallfors 2003:189-190; Svallfors 2004:130). Utifrån ett svenskt kontextuellt perspektiv, kan klassaspekten ses som än mer viktig att ta hänsyn till. Detta gäller inte minst

därför att den sociala och politiska klasskonflikten historiskt har varit ett viktigt inslag inom både den svenska partipolitiken och den samhälleliga kulturen (Karlsson 2003:53).

Empirisk forskning påvisar stöd för att det utifrån en svensk kontext (a) existerar ett generellt starkt stöd för en stor offentlig sektor med mycket ansvar för omfördelning av välfärd och (b) att de attitydskillnader som *de facto* förekommer kan härledas till en så kallad klassdimension (Svallfors 1991:609). Dessutom påtalar vissa teorier att status på arbetsmarknaden är en viktig faktor att beakta. Det kan till exempel antagas att ju bättre position en individ har på arbetsmarknaden, desto svagare är stödet för den offentliga sektorn (Svallfors 1996:21). Utifrån detta perspektiv betraktas olika klasstillhörigheter som homogena grupper, som delar samma värderingar, ansluter sig till samma ideologier och röstar på samma partier i de allmänna valen. På så sätt delar de olika klassgrupperingarna gemensamma intressen (Ervasti 2001:10; Barone, Lucchini & Sarti 2007:374).

Hur påverkar klasstillhörigheten en persons värderingar i teoretisk mening? En dikotom uppdelning på två grundläggande faktorer kan i detta sammanhang göras. För det *första* relaterar klassperspektivet till en individs *erfarenhet* och *kunskap*. Det torde helt enkelt vara så att olika sociala världar i många sammanhang genererar skilda värderingar. Till detta resonemang kan såväl status på arbetsmarknaden som utbildning kopplas. För det *andra* finns det en aspekt av *intresse* att bejaka när klass diskuteras. Detta gäller i termer av att det finns en "[...] spänning mellan de som har och de som inte har" (Karlsson 2003:53). Individens intressen bidrar således till formandet av åsikter. Att denna spänning även skulle kunna påverka opinionen till välfärdsomfördelning i allmänhet och privatiseringsopinionen i synnerhet ter sig vara rimligt. Eftersom olika klasser på många sätt kan relateras till homogena intressen borde det vara som så att olika klassegenskaper påverkar privatiseringsopinionen i mer eller mindre stark utsträckning.

Låt oss fördjupa oss något ytterligare i varför en individs klasstillhörig skulle kunna tänkas påverka dennes politiska attityder. För att vidareutveckla resonemanget erfordras en definition utav begreppet *klassmedvetenhet*, med andra ord en individs möjlighet att studera olika klassdimensioner som sådana och vidare dra slutsatser utifrån dessa. Klassmedvetenhet kan definieras utifrån en hierarki bestående av tre nivåer. Den första nivån inbegriper att individen överhuvudtaget är medveten om att det existerar sociala mönster och strukturer. Den mellersta nivån å sin sida syftar till huruvida individen sorterar in sig själv i någon av de existerande klasstrukturerna. Detta kan benämnas som klassmedvetenhetens moment av identifiering. Den tredje och sista nivån kan i sin tur sägas beskriva om individen uppfattar att olika samhälleliga klasser *de facto* besitter olika politiska intressen (Oskarsson 1994:110-

112). Dessa tre nivåer kan ses som ett axiom när det gäller förutsättningarna för att klassaspekten skall besitta förklaringskraft när det gäller studiet av attityder till privatiserad välfärd. Kontentan av diskussionen såhär långt är att olika klassgrupper differentierar sina attityder utefter vilka intressen som gruppen har.

På vilket sätt samvarierar klass med samhällsopinionen angående välfärdsfrågor? Forskning på området antyder att det historiskt har funnits relativt stora opinionsskillnader mellan hur olika sociala klasser vill organisera och finansiera välfärden. Dessa skillnader har emellertid kommit att reduceras över tid (Oskarsson 2007:3 Svallfors 2011:816-817). Ett exempel på detta är att klassröstningen i de allmänna valen kan sägas ha minskat avsevärt sedan 1970-talet (Oskarsson 1994:19). Därav lyfts frågan hur pass inflytelserik klassaspekten är när det gäller att förklara politiska ställningstaganden i generell bemärkelse. Med en minskad förklaringskraft kan det tänkas att faktorn av klasstillhörighet ej spelar en avhängig roll som förklaringsfaktor till vad som påverkar attityderna till att privatisera välfärden (se Kingston 2000:234). Samtidigt skall understrykas att de övre grupperingarna inom de sociala hierarkierna är mer negativa till välfärdsstaten *per se*, och att individer hemmahörande i de övre samhällsskikten generellt sett är mindre positiva till skattehöjningar, omfördelningspolitik och statlig intervention i allmän bemärkelse (Ervasti 2001:11; Svallfors 1996:128-31). Att lyfta in klassaspekten som en oberoende variabel i analyserna är därmed mycket viktigt.

Den här studien söker ej härleda klasstrukturers påverkan på privatiseringsopinionen utifrån ett deterministiskt marxistiskt perspektiv. Istället studeras klassens betydelsefullhet som en strikt empirisk fråga. På så sätt ansluter sig analysen snarast till ett klassiskt vad som kan sägas tangera vid ett weberianskt synsätt att studera klassdimensioner (se Oskarsson 1994:31, med hänvisning till Hindess 1987:1-3). Studiet av klassperspektivet kan därmed beskrivas som relativt förutsättningslöst i den här undersökningen. Med detta sagt skall det nedan presenteras vilka indikatorer som skall användas för att mäta klass.

I syfte att anlägga en bredare ansats för den vidstående analysen skall två variabler användas: en strukturell och en individbaserad. Att använda ett tudelat klassperspektiv kan härledas till den generella åtskillnaden mellan ”klassen i sig” och ”klassen för sig” (Oskarsson 1994:111). Attityder påverkas inte enbart av hur verkligheten är beskaffad, utan även utifrån *hur* individer uppfattar att verkligheten är beskaffad (Ibid. 1994: 110). Den första strukturellrelaterade variabeln utgörs av respondentens självuppskattade inkomst. Må så vara att måttet ej är objektivt i alla hänseenden, men variabeln torde ändå kunna anses fungera som en indikator beträffande strukturer som påverkar individen i dennes tillvaro. Den individbaserade

variabeln är av en mer självupplevd karaktär och kan formuleras i termer av respondentens *subjektiva klasstillhörighet*. Den subjektiva sidan av olika sorters klassgrupperingar kan därmed i generell bemärkelse sägas ringa in en individs klassmedvetenhet. Med den klassmässiga diskussionen i bakhuvudet kan vi låta formulera studiens tredje hypotes:

Hypotes 3: Eftersom olika klassrelaterade strukturer bland annat ger upphov till olika sorters intressen hos människor påverkas privatiseringsattityderna negativt om personen tillhör en lägre klass och positivt om personen tillhör en högre klass.

Denna undersöknings tredje hypotes söker med andra ord närma sig privatiseringsopinionens strukturella dimension. Spänningarna mellan olika klassrelaterade grupperingar kan vidare studeras i ljuset av att dessa besitter olika intressen beträffande politik. Vi har således totalt mejslat fram tre olika hypotesteman: (1) erfarenheter och nyttjande av privat välfärd, (2) ideologi och värderingar, (3) klassens betydelse. Det återstår emellertid att formulera ytterligare en hypotes. Kvar står nämligen att diskutera *politiskt intresse* som oberoende variabel.

2.6 Politiskt intresse som oberoende variabel

När det gäller att förstå hur politiska attityder utvecklas i ett samhälle, är det nödvändigt att ta i beaktande att ”ingen människa [ensamt] kan skaffa sig kunskap om allt som händer runt omkring henne i världen” (Krantz 1998:246). Detta får till följd att människor nödgas inhämta information från andra individer. Dessa individer består ofta utav den *politiska eliten*. Till denna kategori av människor kan vi bland annat räkna offentliga tjänstemän, journalister, politiker och så kallade policyspecialister (Zaller 1992:6). Denna samhällsgrupp besitter rikligt med information, vilken kommer medborgarna tillgodo via olika kanaler. Logiken gör emellertid gällande att denna information är betingad och kontextuellt färgad av värderingar och åsikter. Således är elitbudskapet ingen direkt avspegling av verkligheten (Krantz 1998:248).

Ovanstående resonemang belyser i korthet betydelsen av politiska eliter som informationskanaler. Vi skall nu övergå till att diskutera vilka teoretiska implikationer som uppstår när politiska eliter interagerar med medborgarna i samhället. Resonemanget utgår ifrån en specifik teoretisk modell formgiven av Zaller (1992): *RAS-modellen (Recive, Accept, Sample)*. RAS-modellen beskriver hur politisk medvetenhet och politiskt intresse påverkar

sättet som en individ uppfattar politiska elitbudskap.²⁸ Teorin kan sägas beskriva hur en individ med ett stor politisk medvetenhet (individ B) har en större benägenhet att uppfatta och mottaga politiska elitsignaler i samhället. Detta gäller relativt en individ vilken ej besitter någon stor politisk medvetenhet (individ A).²⁹ Samtidigt är individer med en stor politisk medvetenhet mer kritiska och uppvisar en mindre acceptans mot dessa idéer. Detta gäller till skillnad från personer med en liten politisk medvetenhet, som i stor utsträckning accepterar och internaliserar dessa politiska förslag. Vidare gäller att personer med en stor politisk medvetenhet, har en större förmåga att sprida sina kritiska ställningstaganden i en viss politisk fråga. Detta till skillnad från individer med en liten politisk medvetenhet. Resultatet blir att politiskt medvetna personer, ger uttryck för mer konsistenta ställningstaganden i frågor av politisk karaktär (Krantz 1998:249). Utifrån ovanstående resonemang kan mekanismerna bakom RAS-modellen sammanfattas på nedanstående vis.

Figur 2.3 Tillämpning av RAS-modellen (*Receive, Accept, Sample*) på två individer (A och B)

<u>A</u>		<u>B</u>
-	R	+
+	A	-
-	S	+

Kommentar: Figuren illustrerar två individer av olika politisk medvetenhet. Individ A har en låg grad av politisk medvetenhet. Därför har denne svårt att uppfatta och ta emot politiska signaler (-), enkelt att acceptera dessa (+), men svårt att sprida signalerna vidare (-). Det exakt motsatta förhållandet gäller för individ B som är att betrakta som politisk medveten.

RAS-modellen är viktig därför att den hjälper oss att förstå vägarna på vilka attityderna i samhället färdas. Modellen ovan skall därmed förstås som att individ B, vilken är hemmahörande i den politiskt medvetna gruppen, uppfattar *elitbudskap* och skapar en mer konsistent uppfattning i den politiska frågan än vad individ A gör (se till exempel Lomax Cook, Barabas & Page 2002:257-258). I andra ordalag innebär förhållandet att politiskt medvetna individer är mer selektiva beträffande vilka idéer och värderingar de väljer att

²⁸ RAS-modellen består utav fyra stycken axiom som syftar till att beskriva hur individer reagerar på information (se Zaller 1992:42-52). Eftersom dessa axiom är viktiga för teorin i sin helhet låtes dessa presenteras i den här studiens appendix.

²⁹ Värt att nämna är att politisk medvetenhet enligt Zaller (1992:333-337) kan mätas på flera sätt. Till exempel kan individers politiska diskussionsfrekvens, medieanvändning, politiskt deltagande, politiskt intresse och politiskt kunskap användas. I den här studien används enbart politiskt intresse för att ringa in politisk medvetenhet.

internalisera (Krantz 1998:249). Zaller (1992) uttrycker själv detta förhållande på nedan presenterade vis:

”Om medborgare är väl informerade, reagerar dessa mekaniskt på politiska idéer utifrån externa rangordningar av politiska ställningstaganden, och om medborgarna är för dåligt informerade utan en uppfattning av en politisk rangordning, kommer individen acceptera idéer oavsett vad dessa handlar om.”

Zaller (1992:45)³⁰

Det ovanstående resonemanget har visats besitta förklaringskraft i flera olika sammanhang. Ett sådant sammanhang är till exempel att politiskt medvetna personer röstar i större utsträckning än personer som ej är att betrakta som politiskt medvetna (Denny & Doyle 2008:298). Anledningen är att politiskt intresserade och medvetna individer har mer information, vilket gör det enklare att fatta ett rationellt beslut framme vid valurnan.

Undersökningens syfte inbegriper att studera hur politiskt intresse påverkar individers attityder till privatiseringar. Vi skall göra detta med avseende på Zallers (1992) perspektiv på hur politiskt intresserade individer är mer konsistenta och stringenta i sina politiska attityder (se Krantz 1998:249). Låt oss nu därför studera på vilket sätt som RAS-modellen kan relateras till privatiseringsopinionen. Vi vill helt enkelt undersöka om denna teori överhuvudtaget lämpar sig som förklaringsmodell beträffande hur politiskt intresse samvarierar med politiska privatiseringsattityder. Syftet är därför definierat på förhand, nämligen att undersöka huruvida politiskt intresserade individer har ett mer konsistent och stringent attitydmönster. Därför genomförs fyra faktoranalyser, där medborgarna är grupperade utefter de fyra svarsalternativen beträffande politiskt intresse (mycket intresserad; ganska intresserad; inte särskilt intresserad; inte alls intresserad). Om tillämpningen av Zallers teori stämmer torde politiskt intresserade individer ha en ökad stringens i sina svar och därmed högre faktorladdningar, relativt icke politiskt intresserade individer.

---

³⁰ Citatet är fritt översatt från engelska till svenska

Tabell 2.3 Faktoranalys sorterat på politiskt intresse (1999-2011)

	Mycket intresserad av politik	Ganska intresserad av politik	Inte särskilt intresserad av politik	Inte alls intresserad av politik
Minska den offentliga sektorn	0,827	0,719	0,585	0,495
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	0,928	0,896	0,88	0,86
Låta privata företag svara för äldreomsorg	0,908	0,879	0,863	0,834
Satsa mer på friskolor	0,838	0,773	0,73	0,721
Genomsnitt	0,875	0,817	0,765	0,728

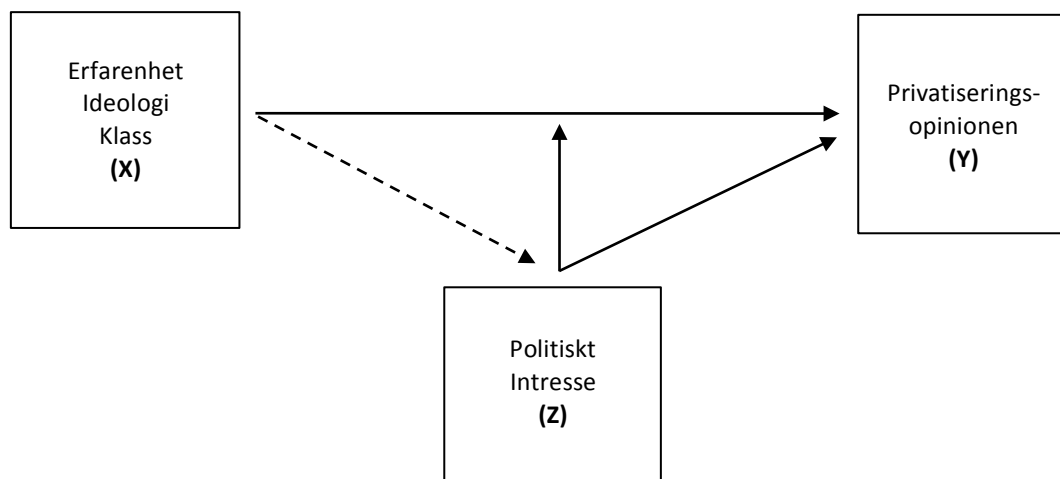
Kommentar: De fyra privatiseringsförslagen är formulerade med en femgradigsvärsskala: mycket bra förslag; ganska bra förslag; varken bra eller dåligt förslag; ganska dåligt förslag; mycket dåligt förslag. Faktoranalysen är en så kallad *principal component analysis* (PCA), med Kaiser's kriterium och en varimaxrotering. Beräkningen kan sägas vara utförd på basis av den totala spridningen i variablerna. I sin enkelhet kan faktoranalysen beskrivas i termer av att en inbördes samvariation variablerna emellan presenteras. Även om en faktoranalys bland annat grundar sig på Pearson's r är de ej ovanligt att även ordinalvariabler analyseras med hjälp av metoden. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2011.

Differensen mellan faktorladdningarna för respektive svarskategori av politiskt intresse vittnar om en starkare dimensionalitet bland de personer som anser sig vara *Mycket intresserade av politik*. Styrkan avtar vidare ju mindre intresserade av politik personerna är. Personer som anser sig vara intresserade av politik är därmed mer stringenta i sina svar än vad personer som inte är intresserade av politik är. I teoretisk mening kan detta faktum ses som att gruppen som klassificerar sig själva som politiskt intresserade har mer likformiga privatiseringsattityder än den icke intresserade gruppen.

Det finns inga skäl att tro att intresserade personer påverkar privatiseringsattityderna i positiv eller negativ bemärkelse. Förhållandet är istället som så att attityder påverkas under villkoret att den enskilda individen är intresserad och medveten om politik. Detta medför att politiskt intresse skall studeras som en interaktionsvariabel. I klartext betyder detta att *privatiseringserfarenheter*, *ideologi* och *klass* påverkar privatiseringsattityderna olika beroende på om en människa är politiskt intresserad eller ej.³¹ Resonemanget med politiskt intresse som en interaktionsvariabel illustreras grafiskt nedan.

³¹ Det skall sägas att tillämpningen av Zallers teori genom nyttjandet av en interaktionsvariabel har gjorts förr (se Smith, Carlisle & Michaud 2003:7).

Figur 2.4 Effekter och Interaktionseffekter – erfarenhet, ideologi, klass och politiskt intresse

Ovanstående modell illustrerar tre sorters effekter: (1) effekterna som erfarenhet, ideologi och klass alstrar på privatiseringsopinionen; (2) effekten som politiskt intresse alstrar på privatiseringsopinionen; (3) effekten som politiskt intresse har på effekten på privatiseringsopinionen. Detta innebär att förhållandet mellan den oberoende variabeln och den beroende variabeln är en funktion av nivån på en annan oberoende variabel (Sirkin 2005:351). Vi kan även formulera situationen som den effekt variabel X har på variabel Y när kriteriet Z är uppnått (Brambor, Clark & Golder 2005:64). Det finns även en effekt utmålad som påvisar att erfarenhet, klass och ideologi påverkar politiskt intresse. Denna effekt skall ej studeras i den här undersökningen, men förhållandet tål ändå att uppmärksammas. Med detta resonemang i åtanke kan vi formulera studiens sista hypotes:

Hypotes 4: Eftersom politiskt intresserade individer är mer konsistenta i sina politiska attityder, påverkas hypotes 1, 2 och 3 av individens politiska medvetande, med andra ord uttrycker politiskt intresserade individer starkare privatiseringsåsikter än vad icke politiskt intresserade individer gör.

Den fjärde och sista hypotesen är nu formulerad. Innan den teoretiska diskussionen är färdig skall emellertid ytterligare en aspekt lyftas, nämligen huruvida ekonomiska bedömningar bidrar till att påverka människors attityder till privatiserad välfärd. Nedanstående avsnitt skall ej mynna ut i formulandet av en hypotes, utan resonemanget skall istället användas som en kontrollerande faktor i de senare presenterade analyserna.

2.7 Kollektiva och individuella ekonomiska bedömningar

Detta avsnitt tjänar som vägvisare för hur ekonomiska bedömningar påverkar attityderna till att privatisera välfärden. Med detta avses att åsikter och attityder färgas och utvecklas på basis av ekonomiska nyttokalkyler.

Vida känt sedan tidigare är att attityder kan ses som sprungna ur en individs *perception* (se även avsnitt 2.2). Detta innebär att attityder är resultatet av sättet som en person *upplever* och *förnimmer* en *företeelse* (Kumlin 2004:8). Perceptionen kan vidare ses som komma av individuella eller kollektiva erfarenheter (även detta diskuterades i avsnittet 2.2). Vi skall nedan studera perceptionen som (1) ett resultatet av individens personliga ekonomi, och (2) som beroende av makroekonomiska faktorer såsom arbetslöshetsnivå, budgetunderskott och inflationsgrad (Ibid. 2004:9-10).³² Resonemanget avser helt enkelt huruvida privatisering av välfärden tjänar den individuella respektive den kollektiva nyttan.

Betydelsen av den individuella och den kollektiva perceptionen kan vidare kopplas till innebörden av personliga händelser, med andra ord huruvida den egna livssituationen har förbättrats eller försämrats i ekonomisk mening eller om motsvarande gäller för det kollektiva.³³ Fallet är emellertid ej som så att erfarenheter påverkar politiska attityder i kausal mening. Det har istället visat sig att personliga erfarenheter enkom har en indirekt effekt på formandet av attityder i olika frågor (Kumlin 2004:10-11). Empiriska fynd indikerar istället att det föreligger en indirekt kausal faktor som kan härledas till hur *politiska eliter* informerar allmänheten i politiska frågor (se även avsnitt 2.5 i den här studien). Dessa politiska eliter påverkar sedermera den kollektiva perceptionen (Zaller 1992). På så vis genererar personliga erfarenheter en direkt effekt och den kollektiva perceptionen en indirekt effekt på attityderna i en politisk fråga.

Empirisk forskning har påvisat att individers attityder i olika sakfrågor är mer avhängigt den kollektiva ekonomiska perceptionen. Det är med andra ord som så att individers attityder i större utsträckning ”[...] formas av landets ekonomiska förutsättningar, snarare än deras egna premisser” (Kinder & Sears 1985:690). Detta resonemang bekräftas av

---

³² Inom den anglosaxiska forskningen benämns ofta den individuella perceptionen som *egotropic perception*. Detta medan den kollektiva perceptionen kallas för *sociotropic perception*. Terminologin är till exempel vanlig inom diskursen beträffande ekonomisk röstning (eng. *economic voting*). I den här studien används ej dessa termer, helt enkelt efter som de klingar aningen falskt på svenska.

³³ En brasklapp i detta sammanhang är att den kollektiva ekonomiska förklaringsmodellen nuförtiden besitter en mindre förklaringskraft än vad den gjorde förut. Till exempel visar empirisk forskning att ekonomiska förklaringar rörande röstningsbeteende, ej är att betrakta som allmängiltiga i lika stor utsträckning som tidigare (Martinsson 2009:215 med hänvisning till Oscarsson & Holmberg 2008:180). Detta till trots fungerar modellen på ett fullgott sätt när det gäller att förstå de mest basala grunderna i vad som formar attityder i samhället.

Huseby (2000:142), som konkluderar att attityder påverkas mindre av individens personliga ekonomi, än av ekonomin på makronivå.

Tesen är därför att ekonomiska bedömningar torde kunna påverka privatiseringsopinionen. Detta eftersom storleken på såväl den individuella som den kollektiva plånboken skapar olika nyttoperspektiv som vidare formar attityderna till politik i allmän mening. Sålunda grundar sig resonemanget på ett ekonomiskt perspektiv där individer formar sina politiska attityder i enlighet med vad som gynnar deras egna intressen. Om den egna ekonomin har försämrats, finns det skäl att göra antagandet att en mer negativ hållning gentemot privata välfärdsalternativ formats.

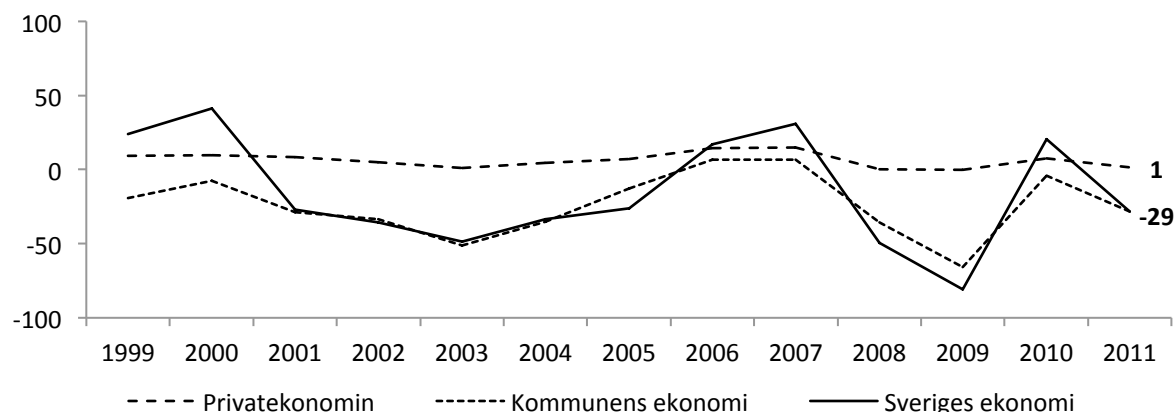
Vi skall nu gå vidare och vidga diskussionen och söka illustrera ytterligare en aspekt av varför ekonomiska bedömningar bidrar till att göra en individ mer positiv eller negativ till att låta privata företag handha ansvaret för produktionen av välfärd. Ekonomiska perceptioner kan ses i ljuset av att vara mer än en direkt förnimmelse av empiriska ekonomiska förhållanden. Perceptionen kan även vara ett uttryck för en endogen process, där upplevelsen av ekonomin beror på individens värdesystem. På så sätt blir den ekonomiska perceptionen en funktion av till exempel ideologi och partitillhörighet (Evans & Andersen 2006:194). Av denna anledning skall nedanstående diskussion koppla ihop hur den ekonomiska perceptionen kan ses som ett uttryck för missnöje med den styrande politiska eliten. Tesen som ligger till grund för resonemanget är då att positiva attityder till att privatisera välfärden är ett uttryck för missnöje mot det politiska etablissemang.

Vad har då ovanstående resonemang för teoretisk betydelse för den här studien? Relevansen kan sägas bestå i att individer vilka bedömer att uppvisar negativa individuella och kollektiva ekonomiska bedömningar, kanaliserar sitt missnöje gentemot det offentliga genom att adaptera politiska attityder som uttrycker skepsis gentemot det offentliga i allmänhet (se till exempel Pettersson 2002:39). Detta innebär att en individ som ogillar sättet som den offentliga sektorn förvaltar olika demokratiska värden kan antas förespråka privatiseringar, helt enkelt därför att detta är ett möjligt tillvägagångssätt att uttrycka otillfredsställelse mot samhällssystemet i generell bemärkelse och därmed ställa krav på förändring.

I den här studien skall den ekonomiska perceptionen på individuell och kollektiv nivå mätas med hjälp av ett bedömningsmått som avser huruvida den privata respektive den offentliga ekonomin har förbättrats eller försämrats de senaste 12 månaderna. Dessa variabler skall i analysen inkluderas som kontrollvariabler.

..

Figur 2.5 Bedömning av den egna ekonomin, kommunens ekonomi och Sveriges ekonomi 1999-2011 (balansmått)

Kommentar: Frågan beträffande bedömning av ekonomin är formulerad på följande sätt: "Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?". Svartalternativen är: förbättrats; förblivit ungefär densamma; försämrats. Balansmålet är beräknat genom en subtraktion av andelen som tycker att ekonomin har förbättrats och andelen som tycker att ekonomin har försämrats. Antalet svarande per år pendlar mellan 2824-3479 personer. Procentbasen utgörs av de personer som har besvarat frågan. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2011.

Diagrammet ovan vittnar om relativt samstämmiga bedömningar av kommunens och Sveriges ekonomi. Däremot skiljer sig dessa från bedömningen av den privata ekonomin, vars balansmått fluktuerar relativt lite i jämförelse. Med detta sagt avslutas den teoretiska genomgången. Det enda som återstår innan den teoretiska genomgången är färdig är att sammanfatta resonemangen.

2.8 Teoretisk sammanfattning – ekvationer och interaktionstermer

Studien har nu anlagt fundamentet för den senare hypotesprövningen. För att sammanfatta den teoretiska diskussionen skall vi utifrån hypoteserna presentera den privatiseringsekvation som görs gällande:

(1)

$$Y = \beta_0 + \beta_1 A + \beta_2 B + \beta_3 C + \beta_4 Z + \beta_5 AZ + \beta_6 BZ + \beta_7 CZ + \varepsilon$$

Attityderna till att privatisera välfärden (Y) påverkas dels av *privatiseringsnyttjande* (A), *ideologi* (B) och *subjektiv klass* (C). Dessa variabler studeras vidare i interaktion med *politiskt intresse* (Z), det vill säga att de oberoende variablerna multipliceras enskilt med denna variabel: $((A \times Z) + (B \times Z) + (C \times Z))$. Politiskt intresse är binär, vilket får följden att politiskt intresserade respondenter = 1, medan politiskt ointresserade respondenter = 0. Lagg därför märke till att privatiseringsfunktionen förändras när respondenten ej är politiskt intresserad:

(2)

$$Y = \beta_0 + \beta_1 A + \beta_2 B + \beta_3 C + \varepsilon$$

Termerna β_1 , β_2 , och β_3 fångar därmed i ekvation (1) upp förändringen som A , B och C har på Y när politiskt intresse är frånvarande (det vill säga: $\frac{\partial Y}{\partial A \partial B \partial C}$ givet att $Z = 0$).³⁴ När politiskt intresse istället är närvarande kan ekvationen förenklas på följande vis:

(3)

$$Y = (\beta_0 + \beta_4) + (\beta_1 + \beta_5)A + (\beta_2 + \beta_6)B + (\beta_3 + \beta_7)C + \varepsilon$$

Ovanstående ekvation (3) illustrerar effekten av en enhets förändring från A , B och C under kontroll för varandra (det vill säga: $\frac{\partial Y}{\partial A \partial B \partial C}$ givet att $Z = 1$).

Ekvationen vittnar även om att alla konstituerande termer (eng. *constitutive terms*) finns inkluderade, vilket är ett krav vid genomförandet av regressioner med interaktionsvariabler (Brambor, Clark, Golder 2005:66). Det skall även nämnas att en regressionsmodell med interaktionseffekter ej innebär att de konstituerande termerna (A , B , C) kan tolkas som genomsnittliga effekter på den beroende variabeln, vilket annars är brukligt i linjära regressionsmodeller. När interaktionsmodellen genomförs fångar istället de oberoende variablerna effekten på den beroende variabeln när interaktionstermen är noll. På samma sätt fångar interaktionstermen effekten på den beroende variabeln när de oberoende variablerna är noll (Ibid 2005:70-71). Med detta klargjort skall det ändå sägas att analysen kommer tala om effekter, även när interaktionstermerna är inkluderade. Detta eftersom analysen görs mer intuitiv och enkel att förstå. Läsaren bör samtidigt ha i åtanke att detta egentligen inte är ett korrekt metodologiskt språkbruk.

3. Metod och design

Den här studien har kommit till den punkt då det är dags att dels presentera datamaterialet, men även rikta blicken mot den metod och design som skall ligga till grund för genomförandet av studiens analyser. Av denna anledning skall delar utav datamaterialet presenteras mer noggrant. Dessutom görs en diskussionsmässig anhalt vid relevanta faktorer beträffande mätningen av attityder, huruvida dessa är generaliserbara och vilka kausala

---

³⁴ Symbolen ∂ betyder *partiell differential*. Tecknet används i detta sammanhang för att beskriva hur mycket Y ökar med avseende på de oberoende variablerna.

förhållanden vi kan uttala oss om. Avslutningsvis skall bearbetningen av de beroende variablerna diskuteras, där de fyra politiska förslagen beträffande privatiseringar skall indexeras. Därefter presenteras en sammanställning utav studiens oberoende variabler. Sist men inte minst skall aspekter av regressionsanalysen diskuteras.

3.1 Datamaterialet

Det empiriska underlaget i studien är Väst-SOM-undersökningarna mellan åren 1999-2011. Urvalsbasen i dessa undersökningar är baserat på individer boende i Västra Götalandsregionen.³⁵

Studiens datamaterial uppfyller de viktigaste kraven på såväl representativitet i urvalet och svarsbenägenhet inom olika subgrupper etcetera. En mer utvecklad förteckning över relevanta aspekter av datamaterialet, med avseende på svarsfrekvens, representativitet och svarsbenägenhet inom olika grupper presenteras i studiens appendix.

Det totala antalet individer som utgör grunden för analysen i den här studien kan räknas till över 42 000 fördelade över tidsperioden 1999-2011. Detta innebär att datamaterialet bygger på totalt 13 stycken enskilda fältperioder. Eftersom ett tidsperspektiv tillämpas kan den här studien sägas präglas av en longitudinell tvärsnittsdesign (se de Vaus 2002:36). Viktigt att förstå är emellertid att det datamaterial vilket skall användas ej utgörs av en panel, utan istället av en uppsättning sammanslagna tvärsnittsstudier. Tidsperspektivet används på så sätt att (1) en deskriptiv analys genomförs av privatiseringsopinionens fluktuation mellan åren 1999-2011 och (2) genom att regressionsanalysen baseras på hela tidsintervallet. Motivet bakom att analysera hela tidsintervallet på en gång, kan förklaras i termer av att analysen då vittnar om den generella tendensen beträffande vad som påverkar en individs privatiseringsattityder.

Datamaterialet inkluderar personer som är mellan 15-85 år.³⁶ Personerna har valts ut på basis av ett slumpmässigt sannolikhetsurval. Logiken bakom detta urvalsförfarande kan beskrivas som att det skall existera en på förhand given sannolikhet att en person skall komma att ingå i urvalet. Denna sannolikhet är vidare definierad som: $p \neq 0$ (sannolikheten att komma med i studien är ej lika med noll). Att urvalet i slutändan är representativt lämnas

---

³⁵ I urvalet är ursprungligen även Kungsbacka inkluderat. Det sägas att Kungsbacka som geografisk enhet konsekvent skall uteslutas från den här studiens analyser. Detta görs i syfte att avgränsa urvalsgruppen till att enbart omfatta Västra Götalandsregionen. Motivet bakom detta ställningstagande är att harmoniera urvalet utifrån att respondenterna skall tillhöra samma sekundärkommun.

³⁶ Det skall nämnas att urvalsramen har varierat en aning med avseende på just de inkluderade åldersintervallen. Följande systematik har använts beträffande ålderramarna de olika undersökningsåren: 1999: 15-80 år; 2000-2008: 15-85 år; 2009-2011: 16-85 år. Se appendix för en mer utförlig beskrivning.

sålunda helt i fru Fortunas händer (O’Muircheartaigh 2008:296). Datamaterialet som studien vilar på uppvisar inte någon underrepresentation av grupper baserade på kön, geografi och ålder. Detta gäller även om just ålderrepresentativiteten i datamaterialet är aningen skev relativt hur det ser ut i samhället. Personer i åldersintervallet 19-29 år tycks vara mindre benägna att besvara enkätstudier. Problemet är emellertid ej av en sådan magnitud att en *variabelviktning* är nödvändig. Därav kan representativiteten betraktas som tillfredställande, vilket låter oss lämna den här diskussionen och istället diskutera enkätstudier i mer metodologisk bemärkelse.

3.2 Kvantitativ metod och design – enkäter som datamaterial

“[Quantitative] Measurements are not simply mirrors of fixed political views — public opinions are formulated in the very process of measurement [...] if these measurements were to become a central component in the democratic process, it is of uttermost importance to know who is asking the questions. In the ”Gallupdemocracy” the political power is not with the people, but rather with Gallup”.

Holmberg & Petersson (1980:244)

“The mass is a terrain, where the bacteria of evil germinates with ease, whereas the bacteria of goodness usually dies out of malnutrition.”

Gadelius (1912)

Att analysera data med hjälp av statistisk metod kan ses som ett ”[...] hjälpmedel för att åstadkomma sammanfattande beskrivningar av större mängder insamlade observationer.” (Esaiasson et al. 2003:369). När metoden tillämpas på enkätstudier ökar möjligheten att generalisera eventuella empiriska fynd, förutsatt att representativiteten är god och att urvalsförändet inkluderar en på förhand given sannolikhet att en person finns inkluderad i urvalet (Traugott 2008:232). Stora enkätstudier kan därmed säga premieras utifrån den relativt goda externa validiteten (Weisberg 2008:224).

Möjligheten att generalisera den här studiens resultat skall diskuteras utifrån det faktum att datamaterialet utgår från ett mindre geografiskt område. Det skall sägas att den generella välfärdsopinionen inom detta geografiska område liknar övriga Sverige (se till exempel Nilssons jämförelse mellan Västra Götaland och Skåne 2002:109). Studiens generaliserbarhet kan vidare hanteras med hjälp av att resultaten signifikant testas. Detta innebär helt enkelt att vi låter kontrollera huruvida resultaten är slumpberoende eller ej (Sirkin 2005:191-223). Sådana signifikant tester genomförs därför av studiens samtliga viktiga resultat.

Rörande generaliserbarhet finns det en viss skillnad mellan att generalisera den här studiens deskriptiva respektive förklarande analytiska resultat. Båda kan till viss del göras giltiga för Sverige som helhet, men då den förra beskriver hur privatiseringsopinionen har fluktuerat över tid, beskriver den senare vilka faktorer som påverkar en individs privatiseringsattityder. Det gäller med andra ord att ha detta i åtanke när resultaten studeras.

Tvårsnittsstudier må gå att generalisera, men det är samtidigt svårare att uttala sig om kausalitet (se till exempel Kumlins diskussion om saken 2002:139-150). Den låga interna validiteten uppstår därför att vi ej kan svara på den klassiska frågan beträffande vad som är hönan respektive ägget, med andra ord accentueras vikten av att studien vilar på ett gediget teoretiskt fundament (se Weisberg 2008:224).

De formulerade hypoteserna bygger på antaganden vilka gör gällande att olika faktorer påverkar privatiseringsopinionen. Vi söker till exempel påvisa hur erfarenheter och nyttjande påverkar attityderna till att privatisera välfärden. Att kausaliteten går i den här ordningen vet vi emellertid ej med säkerhet. Det skulle likväl kunna vara på det sättet att attityderna till att privatisera välfärden statuerar huruvida individen överhuvudtaget väljer att nyttja privat välfärd. Om så var fallet skulle det innebära att individer *väljer sina erfarenheter* (Kumlin 2002:144-145).

Ett andra problem beträffande kausaliteten i studien kan relateras till huruvida respondenter väljer att projicera *privata predispositioner* och *latenta värderingar* när de besvarar vissa frågor. Detta problem gör sig till exempel gällande vid frågor som går ut på att evaluera samhällsekonomin respektive den nyttjade privata välfärden. Problemet kan uttryckas på följande vis: individ A är emot privatiseringar. Ändå nyttjar personen själv eller har nära anhöriga som nyttjar friskolor. När denna person skall uppge huruvida denne är nöjd eller missnöjd med välfärdsservicen som nyttjandet innebär, finns det en risk att evalueringen nedvärderas som ett uttryck för värdemässiga markeringar. Även om kausaliteten kan gå i båda riktningarna är det rimligt att erfarenheter påverkar politiska attityder snarare än tvärtom. Detta beror på att människans kontakt med den privata välfärdsinstitutionen ger upphov till en ny upplevelse som påverkar både attityder och handlingsmönster (se Hill 2009:68; March & Olsen 1984:734).

Något sätt att frånga ovanstående problematik finns inte riktigt, även om problemet hade kunnat lösas med hjälp av att tillämpa paneldata. Risken att mätningarna därför är färgade av fel går inte att bortse ifrån. Samtidigt kan vi med god fog antaga att dessa ej är av en sådan magnitud att de förstör den slutgiltiga analysen. Vidare gäller att denna typ av fel *alltid* gör sig påmind vid samhällsvetenskapliga studier. Detta gäller oavsett vilken metod

som används. Studiens analys skall genomföras via OLS-regressioner.³⁷ Detta innebär att vi kan uttala oss om effekten som den oberoende variabeln har på den beroende variabeln. Även om språkbruket indikerar att kausalitet existerar bör det kommas ihåg att någon sådan inte existerar i egentlig mening.

3.3 Enkätstudier - vad är det egentligen som mäts?

Viktigt med all vetenskaplig metod är att i yttersta mån mäta *rätt* saker. Inte minst gäller detta vid studiet av samhällsopinionen. Detta gäller inte minst när enkäter används som källmaterial. Förhållandet innebär att syftet med en studie skall harmoniera med de indikatorer som finns inkluderade i enkäten (Rasinski (2008: 261-263). Eftersom respondenter är idiosynkratiska i både sin kognition och perception, uppstår en unik opinionssituation *varje* gång en individ fyller i ett enkätformulär (Schwarz 2008:374-385; Zaller 1992; se även Converse 1964:245). I sin mest hårdragna ytterlighet innebär detta att människor generellt saknar bestämda åsikter i politiska frågor. Istället uppvisar individer *icke-attityder* när svårförståeliga frågor kommer på tal (se Converse 1964:245). Eftersom en unik opinionssituation uppstår varje gång en människa fyller i en enkät, bör vi kanske inte tala om individens attityder i direkt mening. Bättre vore möjligtvis att diskutera förhållandet i termer av att respondenten avger en för stunden gällande *opinionsrapport* (se Krantz 1998:248).

För att garantera en undersöknings reliabilitet kan till exempel samma individer studeras över tid. Svarar respondenterna lika på samma frågebatterier vid upprepade mättillfällen kan vi konstatera att test-retest-reliabiliteten är hög (se Sirkin 2005:76-77). Denna typ av metodstudier görs med jämna mellanrum av SOM-institutet med hjälp av internetbaserade paneler. Därav kan vi konstatera att reliabiliteten i föreliggande datamaterial är av det bättre slaget.

I den här studien är det privatiseringsopinionen som skall mätas. Mätinstrumentet består vidare av fyra enskilda item (politiska förslag). Vi vet sedan tidigare att flera faktorer spelar roll vid denna typ av frågeställning. Bland annat påverkas respondenten i hög utsträckning av den ordning i vilken de politiska förslagen finns representerade (Rasinski 2008:370-371). Det skall därför tydligt påpekas att de politiska förslag som används i den här studien ej är ställda i direkt anslutning till varandra. Rangordningen av item i enkätformulären mellan åren 1999-2011 skall därför ej ses som ett allvarligt hot för den här studiens validitet.

---

³⁷ Det hade varit tänkbart att nyttja en flernivåanalys, helt enkelt eftersom analysenheterna skulle kunna tänkas vara sorterade i olika "attitydkluster" med avseende på respondentens hemkommun. Därav kontrollerades den beroende variabeln (PO_{INDEX}) mot kommunvariabeln i en hierarkisk flernivåregression. Denna analys vittnade emellertid om att interceptet (skärningspunkten på Y-axeln) ej var signifikant. På så sätt kunde slutsatsen dras att en flernivåanalys ej var nödvändig.

Från att ha resonerat kring studiens validitet i generell bemärkelse skall vi i nästkommande avsnitt diskutera betydelsen av internt bortfall respektive svarsalternativet ingen uppfattning.

3.4 Hantering av icke ställningstagande – är ingen uppfattning en åsikt?

Ett sätt att reducera risken för så kallat internt bortfall är att inkludera ett svarsalternativ som återger respondentens oförmåga att ta ställning i den specifika frågan. Dessa svarsalternativ formuleras oftast i termer såsom *Vet ej* eller *Ingen uppfattning*. Det skall dock betonas att sådana svarsalternativ inte nödvändigtvis innebär att en åsikt i frågan saknas. Som exempel menar Zaller (1992:93) att individer ofta saknar så kallade *riktiga attityder* i teoretiska frågor. När en individ väljer ett svarsalternativ, så görs detta på basis av en underliggande svarsfördelning vilken är det aggregerade resultatet av idéer, värderingar, känslor, kontext etcetera (se även Berinsky 2008:314-315). Detta innebär att valet av *Vet ej* eller *Ingen uppfattning* kan studeras utifrån två olika perspektiv: (1) respondenten försöker forma en åsikt i en fråga, men misslyckas och väljer därför detta svarsalternativ i syfte att ej ta ställning; (2) respondenten lyckas forma en åsikt i en fråga och väljer därför detta svarsalternativ i syfte att ta ställning (Ibid. 2008:305). I en vidare mening innebär resonemanget att *Ingen uppfattning/Vet ej* kan ses som ett uttryck för till exempel *ignorans, missnöje, oförmågan att bestämma sig* eller ett *politisk ställningstagande*.

De senare presenterade stiganalyserna, innehåller två item vilka innehåller svarsalternativet *Ingen uppfattning*. För att analyserna skall gå att genomföra måste dessa svarsalternativ exkluderas. Detta eftersom svarsalternativet ej går att rangordna likt de övriga, vilket gör det omöjligt att beräkna medelvärdena (som är en viktig komponent i en regressionsanalys). Frågan som härvid står i fokus är formulerad som *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?* De item som skall användas är *Friskola* respektive *Privatläkare*. Respondenten har att ta ställning till sex stycken svarsalternativ formulerade på följande vis: *Mycket nöjd; Ganska nöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska missnöjd; Mycket missnöjd; Ingen uppfattning*.

Om fallet vore så att *Ingen uppfattning* kunde tolkas som att respondenten *de facto* ej hade någon åsikt vore exkluderandet av svarsalternativet inget större problem. Ovanstående diskussion gör emellertid gällande att alternativet många gånger till exempel kan vara ett politiskt ställningstagande. Det finns dock starka skäl att tvivla på att så är fallet. Som exempel argumenterar Gilljam och Granberg (1993:355-356) för att denna typ av svarsalternativ ej skall ses som ett uttryck för en åsikt (även om forskarduon ej är säkra). I

enkelhetens namn väljer jag att ansluta mig till denna hållning, och exkluderar således svars kategorin *Ingen uppfattning*.

3.5 Vetenskapsteoretiska klargöranden

Den här studien vilar på en hypotesprövande deduktiv ansats. Hypoteserna som i det senare skedet skall testas är extraherade och formulerade utifrån teoretiska resonemang. Detta innebär att hypoteserna kan ses som premisser, vilka används med syftet att studera huruvida dessa överensstämmer med verkligheten så som den har observerats (Thurén 1991:23-25). Dock skall det sägas att vare sig studien eller dess författare kan sorteras in i ett strikt positivistiskt led. Anledningen är helt enkelt att en kvantitativ analys av en enkätstudie erfordrar subjektiva ställningstaganden av forskaren. Detta faktum uttrycks till exempel av Karlsson (2003) i termer av att ”i valet av problem, metod, avgränsningar, presentation och slutsatser bygger forskarens ställningstaganden på mer eller mindre medvetet värderingsgrundade överväganden” (Karlsson 2003:41).

I stället för att enträget sträva efter strikt objektivitet, författas den här studien utifrån idealet av *vetenskaplig hederlighet*. Detta kan sägas innebära att objektiviteten ersätts med målet att resonemangen som den här studien lyfter fram, skulle ha varit likadana oavsett vilken forskare som prövat hypoteserna. I vetenskapsteoretiska termer benämns detta förhållande som *intersubjektivitet* (Ibid.).

Hur yttrar sig ovan givna ställningstagande? För det första innebär det att studiens hypoteser är formulerade på förhand, vilket får följden att ett eventuellt nollresultat ej medför att hypoteserna modifieras för att möta resultatet. Vi kan därav konstatera att lagt kort ligger och den vetenskapliga hederligheten består. För det andra skall studien vara filtrerad från politiska ställningstaganden i den mening att studiens ej ger uttryck för några normativa åsikter beträffande huruvida privatiseringar är bra eller dåliga.

Utifrån ett vetenskapsteoretiskt perspektiv kan den här studien sägas präglas av *reliabilism* som epistemologisk hållning. Detta innebär att vi kan antaga att något är en sanning utifall att *processen* i vilken data har samlats in är att betrakta som korrekt och legitim (Conee & Feldman 1998:1). Genom att som forskare betona öppenhet, ärlighet och redovisning av väsentligt viktiga aspekter, ämnar jag söka garantera att just processen är vetenskapligt valid. Detta skulle kunna relateras till en deontologisk vetenskaplig etik, med andra ord strävandet efter att uppnå ett processetiskt vetenskapligt ideal (se Bryman 2008:116-117).

3.6 Fyrenigheten – privatiseringsopinionen som ett index

“One thing I have learned in a long life: that all our science, measured against reality, is primitive and childlike – and yet it is the most precious thing we have.”

Albert Einstein (brev till Hans Muehsam, 9 July 1951)

Eftersom den här studien ämnar undersöka privatiseringsopinionen, skall det konstrueras en harmonierad indikator som kan sägas ringa in denna teoretiska beroende variabel. Detta skall göras med hjälp av de fyra politiska förslag, vilka presenterades i avsnitt 2.1. De politiska förslagen har en femgradig svarsskala, där alternativen som respondenten har fått ta ställning till är: *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. Eftersom variablerna i teoretisk mening mäter samma sak – det vill säga attityderna till privatiserad välfärd – kan dessa slås samman. Med andra ord innebär detta att variablerna indexeras (se nedanstående figur).

Figur 3.1 Grafisk illustration av de beroende variablerna och hur dessa skall indexeras³⁸

Minska den offentliga sektorn + **Låta privata företag driva sjukhus med vinstsyfte** + **Satsa mer på friskolor** + **Låta privata företag bedriva äldrevårdsomsorg**

Fördelen med att konstruera ett index kan förklaras genom att detta skapar en möjlighet att ”[...] att behandla en ordinalskala (rangordningsbar) som en kvot- eller intervallskala, vilket till exempel är viktigt vid genomförandet av regressionsanalyser” (Norén-Bretzer 2005:88-89; se även Bryman 2008:322; Sirkin 2005:71). Detta grundar sig på den matematiska principen att en regressionsanalys kräver beräkning av medelvärden, vilket egentligen ej är möjligt vid studiet av variabler som befinner sig på ordinalnivå.

En förutsättning vid skapandet av ett index är emellertid att de enskilda variablerna är inbördes korrelerade mellan varandra. Detta kan undersökas genom ett reliabilitetstest kallat Cronbach's α (läs Cronbach's alpha). Som princip skall testets värde vara större än 0,7 för att indexet skall vara att betrakta som väl motiverat att använda (Spector 1992:31-32). Vid prövning av indexet för privatiseringsattityder (fortsättningsvis förkortat PO_{INDEX}), visar det sig att Cronbach's $\alpha = 0.789$, vilket således statuerar att indexet är att anse som mycket användbart. För att underlätta den intuitiva förståelsen av hur indexet skall tolkas är svarsskalorna inverterade. Beräkningen är dessutom utförd på så sätt att indexet sträcker sig

³⁸ Indexet är additivt, vilket betyder att de politiska förslagen är adderade. Detta har dock gjorts med förbehåll att samtliga fyra item måste vara besvarade. I annat fall har personerna kodats som bortfall.

mellan 0 och 100.³⁹ Att kalkylera ett index på detta sätt föreslås till exempel av Sirkin (2005:71).

Figur 3.2 Endimensionell beskrivning av hur den beroende variabeln – PO_{INDEX} – skall tolkas

0 = privatiseringsnegativ ←————→ 100 = privatiseringspositiv

Indexet sträcker sig från noll till hundra, där [0] indikerar en mycket negativ inställning gentemot privatiseringar inom välfärden och [100] uppvisar en positiv attityd till dito. Vidare innebär detta att indexvärdet [50] är att betrakta som varken en positiv eller negativ attityd gentemot privatisering inom välfärden. Denna neutrala position skall härnäst benämnas som *privatiseringsindifferent hållning*. Indexets intervall gör även gällande att effekterna på den beroende variabeln kan ses som en förändring uttryckt i procentenheter (se Esaiasson 2002:409)

3.7 De oberoende variablerna

Med de beroende variablerna definierade och beskrivna återstår att i sammanfattad mening presentera de för studien gällande oberoende variablerna.

De senare presenterade regressionsanalyserna har tre generella oberoende kontrollvariabler. Dessa är *kön*, *utbildning* och *ålder*. Kön är en kategorisk variabel och kommer därför koda binärt. Detta innebär att egenskapen av att vara *kvinn*a skall studeras medan egenskapen av att vara *man* används som referenskategori. Eftersom åldersintervallet i undersökningarna är relativt stort används en omkodad fyrgradig variabel där skalstegen är: 15-29 år; 30-49 år; 40-64 år och 65 år och uppåt. De ursprungliga utbildningsvariablerna ser lite olika ut med avseende på att svarskategorierna har varierat över tid. Därför är variabeln kodad till en treställig struktur: lågt utbildad; medelutbildad; högt utbildad.

Variablerna som avser ekonomiska bedömningar på mikro- och makronivå de senaste 12 månaderna (privatekonomin, ekonomin i kommunen, ekonomin i Sverige) har ursprungligen tregradiga svarsalternativ. I den här studien skall emellertid dessa variabler koda om till dummyvariabler. Detta innebär att svarsalternativen *ekonomin har förbättrats* och *ekonomin har försämrats* koda till separata variabler med värdet ett, medan svarsalternativet att *ekonomin varken har förbättrats eller försämrats* används som referenskategori.

---

³⁹ Indexet är beräknat på följande vis: $PO_{INDEX} = (((a + b + c + d) - 4) \div 16) \times 100$

Variablerna som uttrycker huruvida respondenten har nyttjat privat välfärd har ursprungligen följande svarsalternativ: *har själv nyttjat servicen; har ej nyttjat själv, men nära anhörig har; varken jag själv eller nära anhörig har nyttjat servicen*. Den här studien gör gällande att erfarenheter kan påverka synen på privatiseringar. Eftersom erfarenheter kan nå respondenten via en nära anhörig skall de två första svarsalternativen koda lika i den första analysen. Variabeln blir därför dikotom med värdena: 1 = respondenten eller nära anhörig till respondenten har nyttjat den privata välfärdsservicen; 0 = varken respondenten eller en nära anhörig till respondenten har nyttjat den privata välfärdsservicen. De två privata välfärdstjänster som sedermera inkluderas är nyttjande av friskola respektive nyttjande av privatläkare.⁴⁰ I analysen där det undersöks huruvida den direkta nyttjandeeffekten kanaliseras via en indirekt bedömningseffekt låter jag särskilja respondentens nyttjande från en nära anhörigs nyttjande. Detta medför att dessa två alternativ blir varsin dummyvariabel. Även i denna analys används svarsalternativet *varken respondenten eller nära anhörig har nyttjat den privata välfärdsservicen* som referenskategori.

För att studera huruvida klass påverkar privatiseringsopinionen skall den subjektiva klassvariabeln koda om till fyra stycken dummyvariabler. Detta görs eftersom variabeln befinner sig på nominalskalenivå, vilket omöjliggör beräkning av medelvärden. De fyra dummyvariabler som inkluderas i analysen är: *arbetarhem; jordbrukarhem; tjänstemannahem* och *högre tjänstemannahem*. Detta innebär att *företagarhem* används som referenskategori. Som bekant får respondenten värdet 1 om den klassmässiga egenskapen är uppfylld och värdet 0 om egenskapen ej går att tillföra respondenten. I syfte att vidga klassdimensionen inkluderas en variabel som återger respondentens inkomstnivå. Underlaget som variabeln bygger på skiljer sig en aning från år till år, helt enkelt eftersom människor över tid får mer och mer pengar, vilket gör att variabeln som sådan måste utökas. I sin helhet är variabeln emellertid niogradig.

För att mäta ideologi används två variabler. Dels tar jag bruk av respondenternas subjektiva vänster-höger-placering, men till analysen knyter jag även ett politiskt förslag av ideologisk prägel. Förslaget är formulerat som att *höja skatten hellre än att minska på servicen*. Båda variablerna som skall mäta ideologi befinner sig på en femgradig ordinalskala. Svarsalternativen för vänster-höger-variabeln är: *klart till vänster (1); något till vänster;*

---

⁴⁰ I Väst-SOM-undersökningen 2011 förändrades dessa båda item. Nyttjande av friskola delades upp på nyttjande av friskola: grundskola och nyttjande av friskola: gymnasieskola. För att harmoniera år 2011 med resten av åren har dessa båda alternativ släppts ihop till ett gemensamt, som därmed får beteckningen: friskola. När det gäller nyttjande av privatläkare så formulerades detta item år 2011 som: privat vårdcentral/privatläkare. Självfallet innebär detta ett problem utifrån att respondenten har ett delvis nytt item att ta ställning till. Samtidigt anses omformuleringen vara av det mer ringa slaget.

varken till höger eller till vänster; något till höger; klart till höger (5). I enkätformulären är svarsalternativen i omvänd ordning. För att öka den intuitiva förståelsen har emellertid ordningen kastats om. Detta innebär vidare att variabeln skall alstra positiva effekter för att hypotesen skall vara korrekt. Svarsalternativen som respondenten har fått ta ställning till apropå det politiska förslaget är: *mycket dåligt förslag* (1); *ganska dåligt förslag*; *varken bra eller dåligt förslag*; *ganska bra förslag*; *mycket bra förslag* (5). För att hypotesen skall stämma här gäller det att variabeln alstrar negativa effekter på den beroende variabeln.

Kvar återstår nu enbart att beskriva variabeln beträffande politiskt intresse, och hur interaktionsvariablerna är kodade för att möta kraven som ställs när det gäller att besvara hypotes 4. Variabeln beträffande politiskt intresse inkluderar i ursprunglig mening fyra svarsalternativ: *mycket intresserad*; *ganska intresserad*; *inte särskilt intresserad*; *inte alls intresserad*. I den här studien kodas variabeln dikotomt så att 1 = intresserad av politik; 0 = inte intresserad av politik. Detta innebär att egenskapen av att vara politiskt intresserad mäts, medan egenskapen av att inte vara politiskt intresserad används som referenskategori. För att sedan skapa interaktionsvariabler mellan politiskt intresse, erfarenhet (nyttjande), klass och ideologi utförs en enkel beräkning. Respektive variabel multipliceras med dummyvariabeln för politiskt intresse. Eftersom denna variabel är kodad som 1 och 0 kommer de nya interaktionsvariablerna enbart inkludera personer som uppfyller kriterierna av att vara politiskt intresserade.

4. Välfärdsperception och privatiseringsopinion

Läsaren har sedan tidigare fått bekanta sig med såväl studiens hypoteser som de fyra politiska förslagen vilka sedermera indexerades med syftet att fatta ett helhetsgrepp kring privatiseringsopinionen. Analysen är upplagd på följande vis: först presenteras privatiseringsopinionen deskriptivt och därefter tar hypotesprövningen vid. Hypotesprövningen genomförs i två etapper. I det första skedet genomförs en linjär OLS-regression, medan det andra skedet analyserar direkta och indirekta effekter via ett antal stiganalyser.

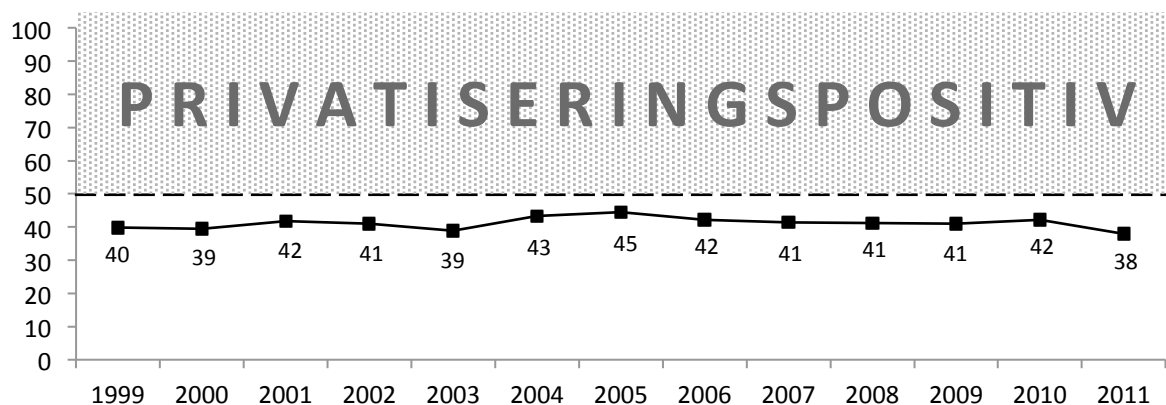
4.1 Privatiseringsopinionen – deskriptiva skillnader utifrån ett tidsperspektiv

Studiens första frågeställning är huruvida privatiseringsopinionen har fluktuerat över tid eller ej. Utgångspunkten är därmed satt på förhand: att bibringa klarhet och belysa eventuella variationer mellan åren 1999-2011. Den deskriptiva framställningen sker genom en beräkning

av de medelvärden som PO_{INDEX} uppvisar mellan åren 1999-2011. Privatiseringsopinionen är att betrakta som positiv om medelvärdet för ett år överstiger 50.

Vi vet sedan tidigare att välfärdsopinionen generellt svängde relativt mycket före 1999, men att kurvorna därefter har stabiliserats (Nilsson 2011:280). Om detta även gäller för privatiseringsopinionen framgår av nedanstående diagram.

Figur 4.1 Variationen hos PO_{INDEX} mellan åren 1999-2011 (medelvärden)

Kommentar: Tabellen återger hur medelvärdena för PO_{INDEX} har fluktuerat över tid. Den kritiska punkten där privatiseringsopinionen varken är positiv eller negativ går vid värdet 50. Procentbasen utgörs av de personer som svarat på samtliga av de fyra politiska förslagen. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2011.

Ovanstående diagram visar att attityderna till privatiseringar inom välfärden knappt har varierat något alls mellan åren 1999-2011. Opinionen i Västra Götaland var som mest privatiseringsvänlig år 2005 (45 på skalan 0-100), medan det mest negativa värdet uppmättes 2011 (38). Vid studiet av andra indikatorer av politisk karaktär (till exempel nöjdhet med demokrati, politiskt intresse etcetera) återfinns ett tydligt mönster av valårseffekter (Oscarsson & Severin 2012). Några sådana tendenser gör sig dock ej tydliga när ljuset riktas gentemot privatiseringsopinionen.

Opinionen har varit mer negativ än positiv till privatiseringar under hela perioden. Detta gäller eftersom att $PO_{INDEX} < 50$ under samtliga av de studerade åren. Detta faktum överensstämmer med Martinussens (2008:165-166) statuerande att privatiseringsopinionen generellt sett är att betrakta som relativt svag i de skandinaviska välfärdsstaterna.

Den tidigare presenterade grafen vittnar om att privatiseringsopinionen fluktuerar relativt lite mellan åren 1999-2011. Trots detta finns det skillnader åren emellan vilka kan vara intressanta att utvärdera ytterligare. Frågan är huruvida fluktuationerna är statistiskt signifikanta eller beroende av slumpen. I syfte att testa detta genomförs en envägs variansanalys (ANOVA). Resultatet av detta test presenteras i nedanstående tabell, där JA respektive NEJ signalerar om medelvärdesskillnaden är signifikant eller ej.

Tabell 4.1 Variansanalys (ANOVA) av PO_{INDEX} mellan åren 1999-2011

År	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1999		NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2000			NEJ	NEJ	NEJ	JA	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2001				NEJ	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2002					NEJ	NEJ	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2003						JA	JA	JA	NEJ	NEJ	NEJ	JA	NEJ
2004							NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2005								NEJ	JA	JA	JA	NEJ	JA
2006									NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	JA
2007										NEJ	NEJ	NEJ	JA
2008											NEJ	NEJ	JA
2009												NEJ	JA
2010													JA
2011													JA

Kommentar: Tabellen återger resultatet av variansanalysen (ANOVA). JA respektive NEJ i tabellen indikerar huruvida medelvärdesdifferenserna mellan åren 1999-2011 är signifikanta eller ej. Signifikansnivån är satt till 99 procent.

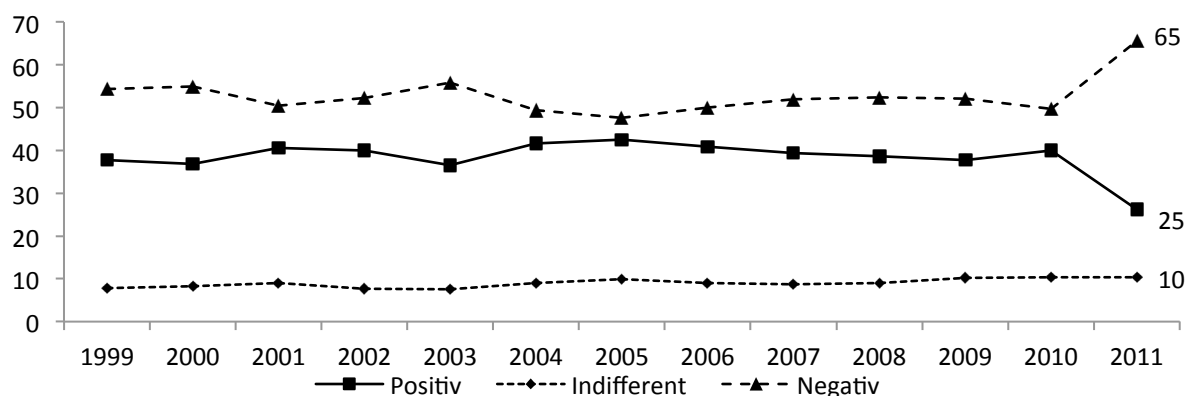
Variansanalysen⁴¹ indikerar att flera av de uppmätta attitydskillnaderna mellan åren är signifikanta.⁴² Det visar sig att år 2011 är den referenspunkt till vilken de övriga åren på ett signifikant vis skiljer sig mest. I inte mindre än 11 fall visar sig den beroende variabeln skilja sig från år 2011. Samtliga år är signifikant skild från åtminstone ett annat år. Detta resultat får ses som intressant, främst utifrån att det signalerar att privatiseringsopinionen fluktuerar på ett begränsat men statistiskt signifikant vis.

Låt oss fortsätta studien av privatiseringsopinionen, men nu istället bryta ner den beroende variabeln i tre undergrupper: privatiseringspositiva ($PO_{INDEX} > 50$), privatiseringsindifferentia ($PO_{INDEX} = 50$) och privatiseringsnegativa ($PO_{INDEX} < 50$). Detta görs för att återge hur stora andelar av befolkningen som är antingen positiva eller negativa till att privatisera välfärden. Genom att göra detta synliggörs hur individer grupperar sig i sina attityder och på så vis illustreras även storleken på dessa grupperingar.

⁴¹ Vid genomförandet av en envägs variansanalys är det viktigt vara säker på att variansen inom grupperna ej är så stor att den förklarar variansen mellan grupperna. För att vara säker på att så ej är fallet är variansanalysen hypotesprövad med hjälp av ett Levene's test. Detta test indikerar att detta problem ej gäller för den gällande variansanalysen.

⁴² Huruvida skillnaderna är signifikanta eller ej har undersökts med hjälp av ett Sheffe ad hoc-test.

Figur 4.2 Privatiseringspositiva, privatiseringsnegativa och privatiseringsindifferenta (procent)

Kommentar: Privatiseringspositiva: PO_{INDEX} större än 50; Privatiseringsindifferenta: PO_{INDEX} lika med 50; Privatiseringsnegativa: PO_{INDEX} mindre än 50. Procentbasen utgörs av de personer som svarat på samtliga av de fyra politiska förslagen som utgör grunden för indexet. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2011.

Ovanstående diagram vittnar återigen om stabila trender, inte minst med avseende på den grupp individer vilka klassificerats som privatiseringsindifferenta. Det finns emellertid ett specifikt årsrelaterat undantag. Privatiseringsopinionen år 2011 avviker kraftigt från såväl år 2010 som alla de övriga åren (avvikelsen är även statistiskt signifikant skild från noll på 99,9 procentsnivån). Den negativa opinionen ökar i paritet till att den positiva opinionen minskar. Det ligger ej inom ramen för denna undersökning att söka svara på vad denna opinionsdiskrepans beror på.⁴³ Det är därmed upp till framtida forskare att undersöka om denna avvikelse är ett resultat av mätfel eller om det är ett reellt trendbrott.

Det går som sagt att konstatera att avvikelsen ej gäller för den grupp som är klassad som privatiseringsindifferenta. Trenden för denna neutrala ståndpunkt är liksom tidigare stabil. Andelen som ansluter sig till denna hållning uppgår till 10 procent år 2011. I någon mån illustrerar detta förhållande privatiseringsopinionen som ett åsiktsmönster präglad av ytterligheter. Antingen är individen för eller emot att privatisera välfärden. Att placera sig i mittenfåran tycks ej vara ett lika attraktivt alternativ.

Låt oss gå vidare och bryta ner PO_{INDEX} ytterligare, men den här gången utefter de fyra formulerade hypoteserna. I nedanstående tabell återges indexets medelvärden mellan åren 1999-2011. Medelvärdena är vidare sorterade efter subjektiv vänster-höger-placering, subjektiv klass, nyttjande av privat välfärd och politiskt intresse.

⁴³ Efter att ha undersökt fältperioden för 2011 års undersökning kan vi ändå konstatera att avvikelsen ej beror på skrivierna beträffande det privata vårdföretaget Carema. Skrivierna som härvid åsyftas handlade om den misstanke om vanvård av äldre som Dagens Nyheter uppmärksammade i oktober 2011 (se till exempel Dagens Nyheter 2011-10-27, *Vårdskandalen: nu ska vården ses över*). Slutsatsen är att Carema-uppståndelsen ej ligger bakom avvikelsen 2011. Detta konstaterande bygger på faktumet att andelarna privatiseringspositiva och privatiseringsnegativa var lika stora före som efter att vårdföretaget Carema började omnämnas i media.

Tabell 4.2 Medelvärden av PO_{INDEX} mellan åren 1999-2011 sorterat utifrån subjektiv ideologi, subjektiv klass, nyttjande av privat välfärd och politiskt intresse

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Genomsnitt
Subjektiv ideologi														
Klart till vänster	18	17	20	19	18	21	20	18	18	17	18	18	14	18
Något till vänster	27	26	29	28	27	30	32	28	28	28	28	27	26	28
Varken eller	40	40	40	41	39	42	44	41	40	41	41	39	36	40
Något till höger	54	52	56	55	51	54	55	56	55	55	53	52	48	54
Klart till höger	68	67	68	68	63	67	68	68	64	65	63	63	59	66
Subjektiv klass														
Arbetarhem	33	34	36	34	34	37	39	34	36	34	36	35	32	35
Jordbrukarhem	48	44	45	45	45	48	44	52	46	46	40	42	45	45
Tjänstemannahem	39	38	40	41	39	43	44	43	40	41	40	42	38	41
Högre tjänstemannahem	49	46	49	49	44	49	50	51	48	48	51	55	45	49
Erfarenhet av privat välfärd														
Nyttjar friskola	55	50	45	53	57	59	56	55	57	50	46	54	44	52
Nyttjar inte friskola	39	39	42	40	38	43	44	42	41	41	40	41	38	41
Nyttjar privatläkare	42	41	44	43	41	46	46	45	44	44	42	45	41	43
Nyttjar inte privatläkare	37	37	39	38	37	31	42	39	39	39	39	41	36	38
Politiskt intresse														
Inte alls intresserad	41	37	39	39	38	44	47	41	39	39	38	43	37	40
Inte särskilt intresserad	39	38	42	41	38	43	44	43	40	41	40	42	38	41
Ganska intresserad	40	40	41	40	39	43	44	41	42	41	41	41	37	41
Mycket intresserad	40	43	45	42	41	45	46	41	45	42	45	44	41	43

Kommentar: Tabellen visar medelvärdena av PO_{INDEX}. Klasskategorin företagarhus är utelämnad från tabellen eftersom denna egenskap används som referenskategori i den senare hypotesprövningen. Nyttjandevariablerna inkluderar de personer som använder den privata välfärden själva, eller har en nära anhörig som använder dito. Procentbasen för medelvärdena utgörs av de personer som har besvarat frågorna. Källa: Väst-SOM-undersökningarna 1999-2011.

Ovanstående tabell vittnar om en generell privatiseringsskepsis med undantag för två grupper. Dels gäller detta för egenskaperna *något till höger* respektive *klart till höger* som vittnar om positiva attityder till att privatisera välfärden. Dessutom uppvisar nyttjande av friskola positiva privatiseringsvärden.

Medelvärdesskillnaden mellan de som nyttjar respektive inte nyttjar den privata välfärdstjänsten (friskola och privatläkare) är signifikant för samtliga år. Det skall dock sägas att medelvärdena stundom närmar sig den privatiseringsneutrala gränsen (PO_{INDEX} = 50). Inte minst gäller detta om vi tittar på attityderna 2011. Detta år drar ned genomsnittet för samtliga undergrupper.

Den variabel som inte uppvisar några skillnader mellan svarskategorierna är politiskt intresse. Tabellen vittnar istället om liknande trender med avseende på privatiseringsopinionen, oavsett hur politiskt intresserad en individ uppger sig själv att vara.

Med ovanstående empiriska resultat presenterade kan det konstateras att privatiseringsopinionen är en relativt stabil attitydströmning. Detta gäller åtminstone om år 2011 utelämnas. Det skall kanske sägas att tid är en något bedräglig faktor att resonera kring, eftersom denna variabel ej påverkar uppmätta attitydsvängningar *per ce*. Det är istället saker

och ting som inträffar under den studerande tidsperioden som avgör utseendet på privatiseringsopinionen.

Vi har härvid klarat av den här studiens deskriptiva del. Härnäst väntar hypotesprövningen. Det är med andra ord upp till bevis för huruvida erfarenheter och nyttjande av privat välfärd, klass, ideologi och politiskt intresse påverkar attityderna till att privatisera välfärden eller ej.

4.2 Hypotesprövning

Detta avsnitt skall pröva hypotes 1a, 2, 3 och 4. Hypotes 1b som gör gällande att erfarenheter av att nyttja privat välfärd kanaliseras via en indirekt nyttjande effekt prövas i ett senare skede. Innan analysen genomförs skall det nämnas att ett antal bivariata sambandstest har utförts. Detta har gjorts med syftet att utesluta en för stark inbördes korrelation mellan de oberoende variablerna, eftersom ett sådant förhållande skulle störa effekterna i den senare presenterade regressionsanalysen.⁴⁴ I en vidare mening skulle detta orsaka svårigheter när det gäller möjligheten att hålla isär de oberoende variablernas effekter mellan varandra. Korrelationsanalyserna påvisar emellertid inga problem när det gäller samvariationerna mellan de oberoende variablerna. Rimligt hade varit om till exempel de två indikatorerna för ideologi hade samvarierat. Dessa båda variabler är de som korrelerar starkast med varandra. Med en negativ korrelation på -0.41 går det emellertid att konstatera att det ej föreligger något allvarligt hot beträffande en för stark samvariation. För att noggrant kunna uttala huruvida det föreligger problem med intern korrelation mellan variablerna, skall eventuella problem med multikollinearitet även undersökas i samband med regressionsanalysen.

Det är nu dags att studera på vilket sätt de oberoende variablerna påverkar den beroende variabeln. Tillvägagångssättet är en OLS-regression, vilken genomförs via sex olika modeller. Denna regressionsanalys bygger på en datamängd där samtliga respondenter under 13 år ingår. På så sätt möjliggörs det att kunna uttala sig om generella tendenser över den studerade tidsperioden snarare än enstaka år. Detta gör att analysen är robust i termer av att en enskild avvikelse för ett år kommer ”tvättas bort”.

---

⁴⁴ Den korrekta termen för samvariation mellan flera oberoende variabler är multikollinearitet. En för stark korrelation mellan de oberoende variablerna kan i enkla ordalag sägas påverkade regressionsmodellens förklaringskraft. Detta innebär en svårighet att påvisa på vilket sätt dessa variabler påverkar variansen i den beroende variabeln (Djurfeldt 2009b:113).

Tabell 4.3 Hypotesprövning via OLS-regressionsanalys (åren 1999-2011)

	Modell 1 b/se	Modell 2 b/se	Modell 3 b/se	Modell 4 b/se	Modell 5 b/se	Modell 6 b/se
Kvinna	-1.916*** (0.27)	-2.332*** (0.28)	-1.920*** (0.27)	-0.423 (0.22)	-0.703** (0.23)	-0.666** (0.22)
Ålder (1-4)	0.331* (0.15)	-0.031 (0.15)	-0.451** (0.15)	-0.809*** (0.12)	-1.031*** (0.13)	-1.048*** (0.13)
Utbildning (1-3)	1.366*** (0.07)	1.212*** (0.07)	0.372*** (0.08)	0.556*** (0.06)	0.603*** (0.16)	0.309*** (0.07)
Bedömning: ekonomi bättre - privat	1.275*** (0.33)	1.095** (0.33)	1.088*** (0.32)	0.350 (0.27)	0.294 (0.28)	0.365 (0.27)
Bedömning: ekonomi bättre - kommun	1.849*** (0.53)	1.686** (0.54)	1.814*** (0.52)	1.762*** (0.44)	1.735*** (0.45)	1.675*** (0.44)
Bedömning: ekonomi bättre - Sverige	0.364 (0.39)	0.273 (0.39)	-0.356 (0.38)	-0.453 (0.32)	-0.596 (0.32)	-0.541 (0.32)
Bedömning: ekonomi sämre - privat	-1.298*** (0.36)	-1.263*** (0.36)	-0.687 (0.35)	-0.081 (0.30)	-0.007 (0.31)	0.068 (0.30)
Bedömning: ekonomi sämre - kommun	-3.101*** (0.36)	-3.315*** (0.36)	-3.139*** (0.35)	-2.126*** (0.30)	-2.278*** (0.30)	-2.342*** (0.29)
Bedömning: ekonomi sämre - Sverige	3.328*** (0.37)	3.158*** (0.37)	3.094*** (0.36)	1.447*** (0.30)	1.369*** (0.31)	1.449*** (0.30)
H4: Politiskt intresse (IAP)	-2.204*** (0.28)	-2.534*** (0.29)	-3.399*** (0.28)	-0.301 (0.23)	-0.901*** (0.24)	-13.465*** (0.96)
H1a Erfarenhet: privatläkare		7.791*** (0.31)			3.781*** (0.26)	3.342*** (0.39)
H1a Erfarenhet: friskola		10.821*** (0.90)			8.652*** (0.76)	9.451*** (1.13)
H2 Klass: arbetarhem			-15.506*** (0.42)		-5.428*** (0.38)	-4.196*** (0.53)
H2 Klass: jordbrukarhem			-4.806*** (0.84)		-3.453*** (0.75)	-3.219** (1.00)
H2 Klass: tjänstemannahem			-9.439*** (0.44)		-5.453*** (0.39)	-4.621*** (0.57)
H2 Klass: högre tjänstemannahem			-1.854*** (0.53)		-1.217** (0.46)	-0.911 (0.72)
H2 Klass: inkomst (1-9)			0.902*** (0.07)		-0.029 (0.06)	-0.004 (0.06)
H3 Ideologi: subjektiv vänster-höger (1-5)				12.298*** (0.10)	11.804*** (0.10)	8.670*** (0.17)
H3 Ideologi: åsikt om att höja skatten (1-5)				-3,65*** (0,12)	-3.11*** (0,14)	-2,52*** (0,12)

<i>H4: Privatläkare × IAP</i>						0.591 (0.51)
<i>H4: Friskola × IAP</i>						-1.577 (1.48)
<i>H4: Arbetarhem × IAP</i>						-3.032*** (0.74)
<i>H4: Jordbrukarhem × IAP</i>						-0.443 (1.43)
<i>H4: Tjänstemannahem × IAP</i>						-1.511* (0.75)
<i>H4: Högre tjänstemannahem × IAP</i>						-1.257 (0.89)
<i>H4: Subjektiv vänster-höger × IAP</i>						4.724*** (0.21)

Konstant	36.003*** (0.58)	35.842*** (0.59)	52.430*** (0.70)	4.290*** (0.54)	11.043*** (0.75)	19.504*** (0.87)
R ²	0.010	0.036	0.077	0,344	0.366	0.379
Frihetsgrader - residualer	40329	38491	33417	34248	29939	31635

Kommentar: Signifikansnivåer: * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. Alla variabler är dummys förutom ålder, utbildning och de två ideologivariablerna. Värdena för dessa variabler återges inom paranteser. De värden vilka återfinns i paranteserna är effekternas standardfel. Ett antal tester rörande regressionsdiagnostik utfördes i samband med analysen. Inget av VIF-värdena i modellen överstiger 1,5. Det föreligger därmed inga problem med multikollinearitet. Detta trots att interaktionsmodeller ofta ökar denna risk (se Brambor, Clark & Golder 2005:70). Ett Durbin-Watson-test antyder att det ej existerar några problem rörande autokorrelation. Ett kolmogorov-Smirnov-test antyder dessutom att residualerna är att betrakta som normalfördelade. Speciella inflytelserika fall har undersökts med hjälp av ett Cook's distance-test. Det föreligger ej finnas några problem med uteliggare som påverkar modellerna. Residualernas normalfördelning presenteras deskriptivt i studiens appendix.

Den beroende variabeln sträcker sig mellan 0 och 100. Detta innebär att varje enhets förändring på den beroende variabeln kan ses som en förändring uttryckt i procentenheter. När vi studerar modell 1 kan vi konstatera att samtliga effekter är signifikanta utom en. Egenskapen av att bedöma att den svenska ekonomin de senaste 12 månaderna har blivit bättre är ej signifikant skild från noll. Detta medan de övriga ekonomiska bedömningsvariablerna är signifikanta. Effekterna går konsekvent i förväntad riktning, dock med ett specifikt undatag. När de andra variablerna hålls konstanta vid sina medelvärden alstrar egenskapen av att bedöma att den svenska ekonomin har försämrats de senaste 12 månaderna, en signifikant effekt motsvarande 3.328. Motsvarande effekt för de som anser att kommunens ekonomi har försämrats de senaste 12 månaderna är -2.024. Det intressanta är att de två egenskaperna ringar in samma fenomen, men alstrar helt olika effekter i termer av riktning. Vi ser även att egenskapen av att vara politiskt intresserad genererar en negativ effekt under kontroll för de övriga variablerna vilken motsvarar -2.204. Även denna effekt är signifikant skild från noll. Modellens förklaringskraft är dock svag. Enbart en procent av variationen i den beroende variabeln kan hänföras till modellen.

I modell 2 inkluderas även de två variablerna beträffande erfarenhet och nyttjande. Variablerna från modell 1 uppvisar i princip samma effekter. Egenskapen av att vara kvinna och egenskapen av att tycka att kommunens ekonomi har försämrats de senaste 12 månaderna uppvisar starkare effekter i modell 2 relativt modell 1. Under kontroll för de övriga variablerna, uppvisar egenskapen av att nyttja privat välfärd en effekt vilken motsvarar 7.791. Motsvarande effekt av att nyttja friskola uppgår till hela 10.821. Båda effekterna är signifikant skilda från noll. Liksom i den föregående modellen är förklaringskraften svag. Enbart 3,6 procent av variationen i den beroende variabeln kan föras tillbaka till de oberoende variablerna i modell 2.

I modell 3 lyfter vi ut de två nyttjandevariablerna och låter inkludera de fyra klassegenskaperna. Vi ser här hur den subjektiva klassegenskapen arbetarhem står som segrare när det gäller att generera starkast effekter i modell 3. Effekten från denna egenskap uppgår, under kontroll för de övriga variablerna, till -15.506. Därefter kommer tjänstemannahem (-9.439), åtföljt av jordbrukarhem (-4.806) och högre tjänstemannahem (-1.854). Samtliga effekter är dessutom negativa, vilket innebär att dessa har en negativ påverkan på privatiseringsattityderna. Den sista klassvariabeln i modell 3 är inkomst. Även denna variabel genererar under kontroll för de övriga variablerna en signifikant effekt, vilken uppgår till -0,902. Effekten må vara liten, men signalerar om att privatiseringsopinionen

påverkas negativt ju lägre inkomst en individ har. Förklaringskraften i modell 3 stiger en aning till 7,7 procent.

Såväl hypotes 1a som hypotes 2 kan verifieras i dessa modeller. I modell 4 låter vi lyfta ut de subjektiva klassegenskaperna och inkluderar de två oberoende variablerna som står som proxy för att mäta ideologi: subjektiv vänster-höger-placering och åsikt till det politiska förslaget att höja skatten. Vi ser att båda effekterna är signifikanta och att den ena är starkare än den andra. När de övriga variablerna hålls konstanta vid sina medelvärden alstrar den subjektiva vänster-höger-variabeln en effekt på den beroende variabeln som motsvarar 12.298. Effekten är positiv vilket innebär att privatiseringsopinionen påverkas positivt ju mer höger en person uppger sig själv att vara. Den subjektiva vänster-höger-variabeln har fem skalsteg. Detta innebär att effekten som det innebär att öka denna variabel med ett steg är stor. Det politiska förslaget att höja skatten hellre än att minska servicen genererar en negativ effekt motsvarande -3.65. Att effekten är negativ är helt i sin ordning. Detta eftersom en ökning på variabeln innebär att det politiska förslaget uppfattas som bra. Även denna variabel har fem skalsteg. Vi kan även konstatera att modellens förklaringskraft vida överstiger de föregående tre modellernas. Determinationskoefficienten uppgår i modellen till 0,3444 vilket innebär att hela 34,4 procent av variationerna i den beroende variabeln kan föras tillbaka till modell 4. Detta är förväntat ur metodologisk synvinkel eftersom det rör sig om *effekter av attityder på attityder*.

När de tre första hypoteserna testas under kontroll för varandra i modell 5 reduceras samtliga effekter, vissa mer och andra mindre. Endast två effekter ökar och dessa kan hänföras de två kontrollvariablerna kvinna och ålder. Samtidigt alstrar nyttjande, ideologi och klass fortfarande starka separata effekter på den beroende variabeln. Under kontroll för övriga oberoende variabler uppvisar den subjektiva vänster-höger-variabeln en effekt motsvarande 11.804. De två variablerna som gäller nyttjande representerar effekter vilka motsvarar 8.652 (friskola) och 3.781 (privatläkare). Detta innebär att nyttjande av privatläkare har en kraftigt reducerad effekt relativt modell 2. Minskningen som nyttjande av friskola uppvisar är ej att betrakta som lika markant. När vi studerar klassvariablerna i modell 5 får vi en blandad kompott när det gäller hur effekterna ser ut. Samtliga effekter har emellertid reducerats kraftigt relativt modell 3. Som exempel har egenskapen av att vara arbetare reducerats med cirka 10 enheter (från -15.506 till -5.428). Effekten från politiskt intresse må vara signifikant, men den uppmätta effekten på -0.901 får ses som ytterst marginell. Determinationskoefficienten stiger även i denna modell, även om ökningen är liten. Med en förklaringskraft motsvarande 36.6 procent kan vi åtminstone konstatera att taket snart

verkar vara nått när det gäller att kunna förklara variationen i den beroende variabeln. Dessutom kan vi i nuläget konstatera att de tre första hypoteserna stämmer.

Nu återstår en sista modell. I modell 6 skall slutligen samtliga variabler från den föregående modellen undersökas, men den här gången under kontroll för en rad interaktionsvariabler. Interaktionstermen som sådan utgörs av en dikotom version av politiskt intresse (1 = politiskt intresserad; 0 = inte politiskt intresserad). Denna variabel har vidare multiplicerats med variablerna beträffande nyttjande, ideologi och klass. När variablerna från modell 5 kontrolleras mot politiskt intresse förändras det tidigare mönstret i flera avseenden. Den mest påtagliga förändringen kan hänföras dummymvariabeln som representerar politiskt intresse. När de andra interaktionstermerna är noll uppbringar politiskt intresse en effekt motsvarande -13.465.⁴⁵ Jämför detta med den ringa effekten på -0.901 som variabeln uppvisade i modell 5.

Samtliga fyra hypoteser går att verifiera. Mest värt att notera är emellertid interaktionseffekten som avspeglas i politiskt intresse. När de övriga variablerna är noll, det vill säga politiskt ointresserad, alstrar egenskapen att vara politiskt intresserad en stark negativ effekt (-13.465). Märk även att ideologi variabeln reducerades med cirka fyra procentenheter i modell 6. Sägas bör ändå att ideologivariabeln genererade en effekt på 8.670 procentenheter när politiskt intresse var frånvarande (med andra ord lika med 0). Egenskapen av att nyttja friskola ökade mellan modell 5 och modell 6. Vi kan därmed konstatera att det ej föreligger någon interaktion mellan nyttjande och politiskt intresse. Med detta sagt låter vi avsluta den här delen av analysen och går vidare till att pröva hypotes 1b.

4.3 Nyttjande av privata välfärdstjänster – att vandra på direkta och indirekta stigar

Analysen går nu vidare till söka besvara hypotes 1b, det vill säga antagandet att effekten av att nyttja privat välfärd kanaliseras genom en indirekt bedömningseffekt. Den hypotes vilken nedanstående analys relaterar till, gör gällande att attityden till privatiseringar färgas av indirekta evalueringseffekter snarare än direkta nyttjandeeffekter. På så sätt häftas erfarenheterna samman med perceptionen av erfarenheterna (se Kumling 2004:10).

Ett enkelt tillvägagångssätt när det gäller att utröna direkta effekter som den oberoende variabeln alstrar på den beroende variabeln är att göra en reguljär bivariat eller en multivariat regressionsanalys. För att även inkludera studiet av indirekta effekter kan istället en serie regressionsanalyser genomföras där de olika ostandardiserade b-koefficienterna

---

⁴⁵ Nu skall det påminnas om att detta ej är effekter i dess vanliga mening. Istället beror effekterna på huruvida politiskt intresse är noll eller om de andra konstituerande oberoende variablerna är noll.

återges vid respektive stig (se till exempel Karlsson 2003:286).⁴⁶ Kodningen av variablerna är utförd på ett sådant vis att effekterna vid varje stig kan tolkas som förändring i procentenheter. På så sätt ökar den intuitiva förståelsen av de presenterade stiganalyserna (se till exempel Esaiasson et al 2003:410-411).

I de tidigare analyserna nyttjades det konstruerade PO_{INDEX} . För att studera de effekter vilka alstras av nyttjandegrad och evaluering skall indexet i fråga delas upp. De beroende variablerna är de två politiska förslagen: *satsa mer på friskolor* respektive *bedriva mer av sjukvården i privat regi*, medan de oberoende variablerna gäller huruvida *individen nyttjar privatläkare* respektive *friskola*; om en nära *anhörig nyttjar privatläkare* respektive *friskola* och slutligen *bedömningen av den nyttjade privata välfärdstjänsten*. Motivet till att studera två privata välfärdsinstitutioner grundar sig på att resultatet på så sätt blir mer tillförlitligt.

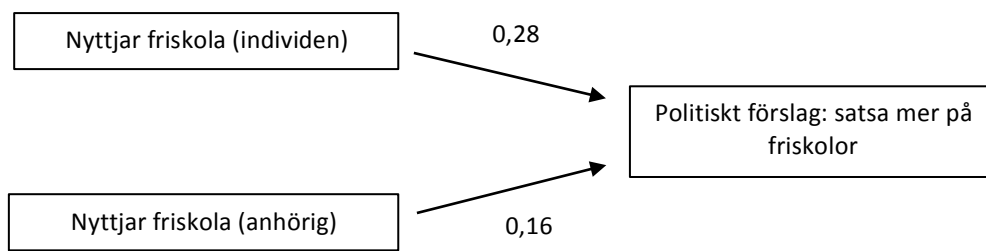
I den tidigare presenterade regressionsanalysen (se tabell 4.3) utmärkte sig nyttjandegraden av såväl friskola som nyttjandegraden av privatläkare. Under kontroll för de övriga variablerna, alstrade dessa båda oberoende variabler enskilt relativt starka effekter. Detta gällde även när variablerna kontrollerades med politiskt intresse som interaktionsterm. Nyttjandegraden av friskola utmärkte sig i sammanhanget lite extra, med en effekt som i modell 6 vida översteg effekterna från såväl de fyra klassegenskaper som den subjektiva vänster-höger-variabeln. Det faktum att dessa effekter ej reducerades när ideologi inkluderades i regressionsmodell 6 var ej att betrakta som så särskilt förvånande, utan har belagt i andra sammanhang (se Nilsson 2011:37). Däremot är det intressant att notera hur det ej existerade någon interaktionseffekt mellan erfarenhet i termer av nyttjande och politiskt intresse. Först på tur står att undersöka hur nyttjandegraden påverkar attityden till att satsa mer på friskolor. Det skall även sägas att samtliga stiganalyser genomförs under kontroll för de variabler som finns inkluderade i tabell 4.3.⁴⁷

---

⁴⁶ De beroende variablerna är konsekvent kodade mellan 0 och 1. De politiska förslagen har därmed 5 värden (Mycket bra förslag = 1; Ganska bra förslag = 0,75; Varken bra eller dåligt förslag = 0,5; Ganska dåligt förslag = 0,25; Mycket dåligt förslag = 0). Evalueringen av den privata välfärdsservicen är kodad på samma vis (Mycket nöjd = 1; Ganska nöjd = 0,75; Varken nöjd eller missnöjd = 0,5; Ganska missnöjd = 0,25; Mycket missnöjd = 0). De oberoende variablerna är genomgående kodade som dummyvariabler. Referenskategorierna är "Nej, varken jag själv eller nära anhörig nyttjar", respektive "Varken nöjd eller missnöjd med servicen".

⁴⁷ Regressionsanalysen är även modellerad med kontroll för ett flertal endogena och exogena variabler. Variablerna är som följer: kvinna (dummy); ålder; utbildning; privatekonomin har förbättrats (dummy); privatekonomin har försämrats (dummy); kommunens ekonomi har förbättrats (dummy); kommunens ekonomi har försämrats (dummy); Sveriges ekonomi har förbättrats (dummy); Sveriges ekonomi har försämrats (dummy) politiskt intresse; politiskt intresse; subjektiv vänster-höger-placering; politiskt förslag - höja skatten hellre än att minska på den kommunala servicen; inkomst; arbetarhem (dummy); jordbrukarhem (dummy); tjänstemannahem (dummy); högre tjänstemannahem (dummy).

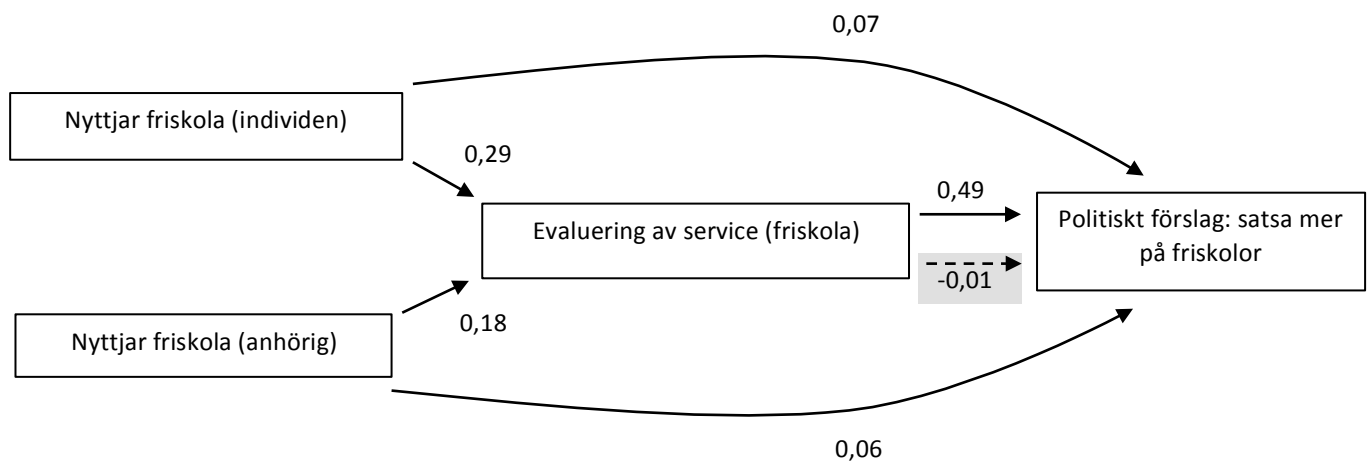
Figur 4.3 Hur nyttjande av friskola påverkar det politiska förslaget att satsa mer på friskolor

Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Modellens förklaringskraft: $R^2 = 0,042$.

Båda stigarna i modellen är positiva. Detta innebär följaktligen att de båda nyttjandeformerna påverkar privatiseringsopinionen positivt. Detta ligger således helt i linje med den tidigare analysen. Nästa steg är nu att undersöka om den formulerade hypotesen stämmer, nämligen om det finns en indirekt effekt som nyttjandegraden kanaliseras genom. I nedanstående stiganalys har regressionsanalysen genomförts i två steg. Dels undersöks nyttjandegradens effekt på evalueringen av den privata välfärdstjänsten, och dels studeras huruvida evalueringen besitter en starkare effekt på den beroende variabeln än vad nyttjandegraden gör.

Figur 4.3.1 Hur de direkta effekterna av att nyttja friskola kanaliseras via bedömningen av friskola som välfärdsservice

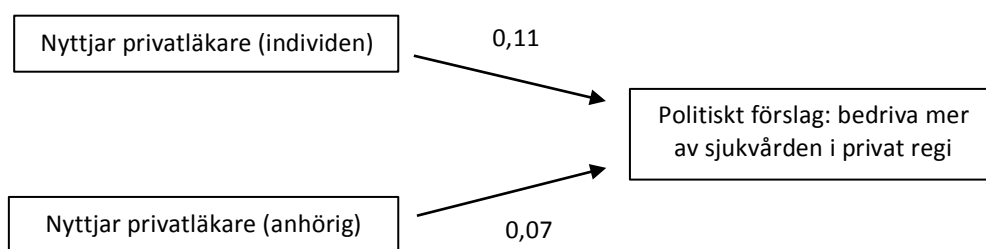
Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Modellernas förklaringskraft: $R^2_i = 0,171$. $R^2_{ii} = 0,226$.

Genom att studera ovanstående stiganalys tycks hypotesen stämma. Både individens och en nära anhörigs nyttjandegrad har en stark effekt på evalueringen av den privata välfärdstjänsten. När sedan evalueringen inkluderas som oberoende variabel avtar de tidigare observerade effekterna från nyttjandet i styrka. Detta samtidigt som evalueringen uppvisar en

påfallande stark effekt på attityden till att satsa mer på friskolor. Den streckade pilen som går från evalueringen till det politiska förslaget representerar en missnöjd bedömning. Effekten från denna evaluering är ej statistiskt signifikant. Därför påverkas privatiseringsattityder av en positiv perception av den nyttjade välfärden, men inte av en negativ dito.

Nu väcks frågan huruvida det hela är resultatet av ett enskilt fall av privatiseringserfarenheter, eller om samma tendenser görs gällande när variablerna byts ut. Nedanstående stiganalys genomförs på samma sätt som den förra, med undantaget att såväl de oberoende som den beroende variabeln ersätts med andra. Fokus riktas den här gången på nyttjande och evaluering av *privatläkare*, samt attityden till att *bedriva mer av sjukvården i privat regi*.

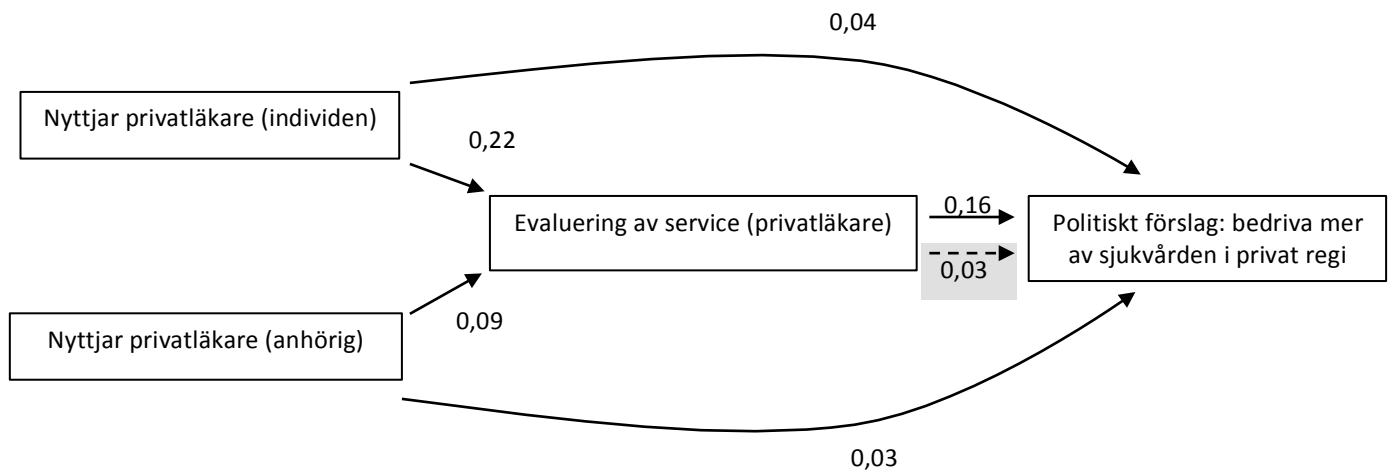
Figur 4.4 Hur nyttjande av privatläkare påverkar det politiska förslaget att bedriva mer av sjukvården i privat regi

Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Förklaringskraft. $R^2_i = 0,026$.

När den första stiganalysen på temat privat sjukvård presenteras känns mönstret igen. Om hypotesen visar sig överensstämma även på detta område skall nedanstående stiganalys uppvisa samma tendenser som i det tidigare presenterade fallet, följaktligen skall nyttjandet generera starka effekter på bedömningen av privatläkare. Samtidigt skall evalueringen reducera effekterna från nyttjandegraden när denna variabel inkluderas som oberoende variabel och när det politiska förslaget *bedriva mer av sjukvården i privat regi* inkluderas.

Figur 4.4.1 Hur de direkta effekterna av att nyttja privatläkare kanaliseras via bedömningen av friskola som välfärdsservice

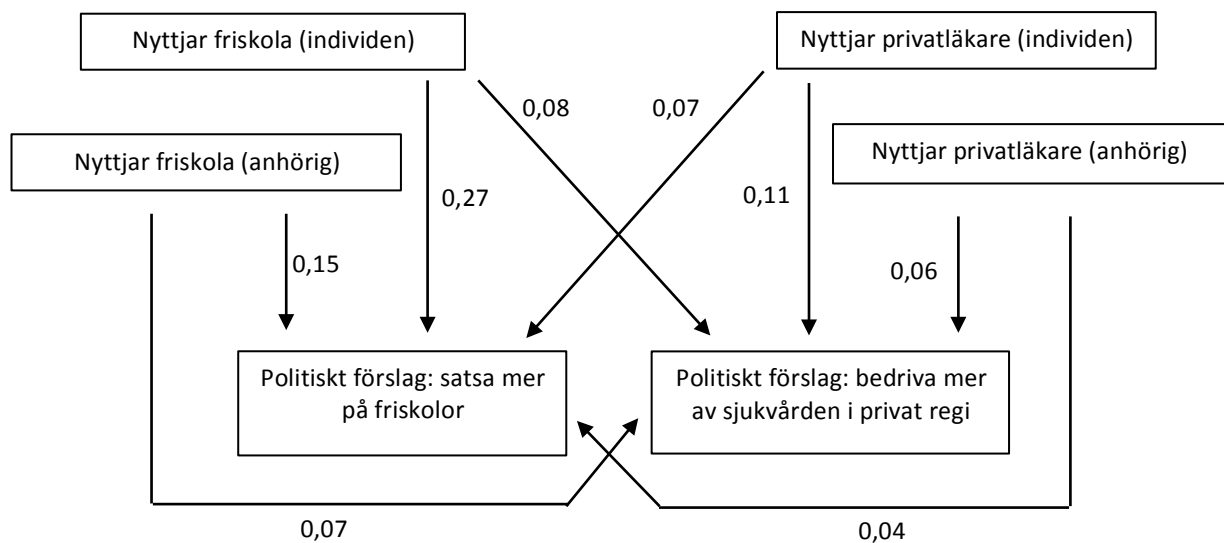
Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Förklaringskraft: $R^2_i = 0,167$. $R^2_{ii} = 0,20$.

Hypotesen visar sig stämma även när ovanstående stiganalys studeras. Attityden till att bedriva mer av sjukvården i privat regi påverkas av evalueringen av servicen, snarare än nyttjandet av densamma. Kontentan är därför såhär långt att evalueringen av den privata välfärdsservicen utgör en överhängande viktig faktor i sammanhanget. Detta innebär således att den direkta effekten kanaliseras via bedömningen av välfärdstjänsten. Vi kan dock konstatera att förklaringskraften skiljer sig mellan stiganalyserna beträffande friskola respektive privatläkare. Detta kan antagligen bero på att nyttjande av privatläkare är en av flera aspekter av privat sjukvård. De flesta tolkar antagligen privat sjukvård i termer av privata vårdcentraler och privata sjukvård.

Nu återstår emellertid att undersöka en sista aspekt, nämligen huruvida nyttjandegraden av en specifik privat välfärdstjänst kan kanaliseras via evalueringen av en helt annan privat välfärdstjänst. Låt oss därför göra om stiganalyserna på samma sätt med undantaget att den här gången även studera i vilken utsträckning nyttjande av friskola påverkar attityden till privat sjukvård och vice versa.

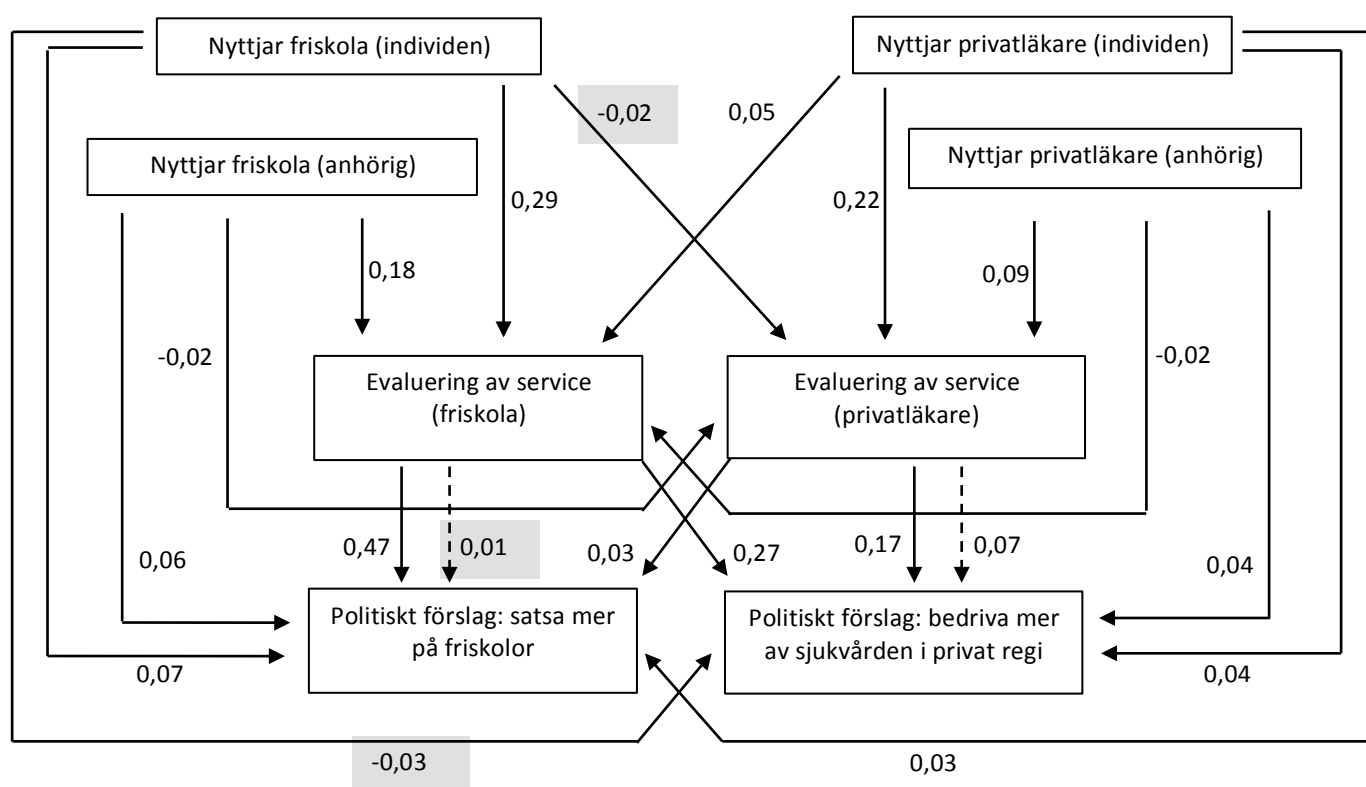
Figur 4.5 Hur nyttjande av en specifik privat välfärdsservice påverkar attityderna till ett privatiseringsförslag inom en annan välfärdssektor

Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Förklaringskraft: $R^2_i = 0,052$. $R^2_{ii} = 0,030$.

Ovanstående stiganalys skiljer sig från de tidigare med avseende på att stigarna nu även går i kors. Med andra ord undersöks huruvida nyttjandegraden av friskola påverkar attityden till att bedriva mer av sjukvården i privat regi och vice versa. Det visar sig liksom tidigare att attityden till att privatisera en viss typ av välfärdsservice i huvudsak är avhängigt nyttjandegraden av den specifika privata välfärdsservicen. Samtidigt indikerar stigen mellan att individen nyttjar privatläkare och det politiska förslaget att satsa mer på friskolor att effekterna kan gå i kors. För att i ytterligare mening undersöka detta förhållande inkluderas evalueringsfaktorn. I nedanstående stiganalys undersöks därmed huruvida attityden till att privatisera en viss typ av välfärdsservice, kan kanaliseras genom evalueringen av en helt annan privat välfärdstjänst. Denna sista analys genomförs med syftet att skilja på olika sorters välfärdsbedömning. Motivet bakom detta är helt enkelt att olika sorters välfärd innebär kontakt med olika sorters institutioner. Därav är det rimligt att antaga vissa skillnader beträffande hur effekterna kanaliseras. Eftersom nyttjande och bedömning av friskola såhär långt har uppvisat starka direkta och indirekta effekter är det helt enkelt intressant att undersöka om dessa kan påverka attityderna till ett annat privatiseringsförslag.

Figur 4.5.1 Direkta och indirekta effekter mellan olika privata välfärdssektorer

Kommentar: De streckade linjerna mellan bedömningsboxarna och de två politiska förslagen representerar effekten av de som är missnöjda med servicen. Om effekten är placerad i en grå ruta betyder det att effekten ej är signifikant skild från noll. Förklaringskraft: $R^2_{\text{i}} = 0,179$. $R^2_{\text{ii}} = 0,166$. $R^2_{\text{iii}} = 0,202$. $R^2_{\text{iv}} = 0,080$.

Ovanstående ormbö av stigar låter påvisa att bedömningen av friskolor påverkar det politiska förslaget att bedriva mer av sjukvården i privat regi, men att servicebedömningen av privatläkare ej genererar samma effekter på förslaget att satsa mer på friskolor. De sex stiganalysmodellerna antyder därmed att (1) direkta nyttjandeeffekter kanaliseras genom indirekta bedömningseffekter; (2) att bedömningen av friskolor utgör en bredare påverkan på attityderna till att privatisera välfärden än vad bedömningen av privatläkare gör; (3) missnöje med den nyttjade välfärden påverkar ej privatiseringsattityderna i vare sig positiv eller negativ mening. Klart är ändå att hypotes 1b kan verifieras. Det existerar med andra ord en indirekt bedömningseffekt genom vilken den direkta nyttjandeeffekten kanaliseras. Sålunda kan resultatet infogas i den diskurs som påpekar hur erfarenheter kanaliseras via en perception av erfarenheten *per se* (se Kumlin 2004:10; Van Ryzin & Charbonneau 2010:560-561).

4.4 Sammanfattning av empiri och analys

Innan analysen får anses vara färdig, skall vi sammanfatta de mest intressanta resultaten. För det första kan vi konkludera att privatiseringsopinionen ej har fluktuerat särskilt mycket mellan åren 1999-2011. Det skall dock påpekas att årsrelaterade avvikelser existerar och att

flertalet av dessa även är signifikanta. Den kanske största diskrepansen mellan två år kan spåras till skillnaden mellan 2010 och 2011.

Vi kan verifiera studiens samtliga hypoteser, dock i olika utsträckning (klassegenskapen av att tillhöra ett högre tjänstemannahem påverkar ej privatiseringsattityderna i signifikant mening). Det skall sägas att nyttjande, ideologi och klass har starka enskilda effekter. Detta tog sig följande uttryck: klassegenskaperna och politiskt intresse uppvisade negativa effekter medan ideologi och nyttjande gav upphov till positiva dito. Beträffande ideologifaktorn betyder det hela att attityden till att privatisera välfärden påverkas positivt ju mer höger en individ anser sig vara. Det visade sig även att politiskt intresse utgör en grundläggande faktor att ta hänsyn till vid studiet av privatiseringsopinionen. Detta gäller i termer av att politiskt intresse bidrog med en påtagligt stark interaktionseffekt. Interaktionseffekten yttrade sig på så sätt att under kontroll för de övriga oberoende variablerna, genererade egenskapen att vara politiskt intresserad den enskilt starkaste effekten. Detta innebär att politiskt intresserade individer har starkare och mer konsistenta privatiseringsattityder än vad icke politiska individer har. Politiskt intresse har även en privatiseringsnegativ effekt, vilken visade sig vara särskilt stark i modell 6 (se tabell 4.2)

5. Slutsatser och avslutande diskussion

Studiens slutsatser är kort och gott att nyttjande av privat välfärd, klass och ideologi enskilt bidrar till att påverka attityderna till att privatisera välfärden. Effekten från nyttjandevariabeln kanaliseras vidare genom bedömningen av den privata välfärdstjänsten som sådan. Dessutom utgör politiskt intresse en viktig interagerande variabel till vilken hänsyn måste riktas. Låt oss nu abstrahera analysen och konkludera vilka implikationer resultaten kan tänkas innebära för det svenska välfärdssamhället.

5.1 Slutsats - flera faktorer påverkar privatiseringsopinionen

Det skall konstateras att individers attityder till privatiserad välfärd helt uppenbart påverkas av flera faktorer. Denna studie har presenterat fyra sådana faktorer: erfarenhet och nyttjande av privat välfärd; klass; ideologi och politiskt intresse. Tidigare forskning har i stor utsträckning belyst privatiseringsopinionen utifrån ett tämligen snävt perspektiv. I många fall diskuteras även attityderna till att avsocialisera välfärden enkom utifrån ett deskriptivt förhållningssätt (se till exempel Nilsson 2002:108). Utifrån denna synpunkt har studien

bidragit med slutsatsen att privatiseringsopinionen är betydligt mycket mer mångfacetterad än vad som den vetenskapliga diskursen tidigare har gjort gällande.

För det första kan det konkluderas att (1) nyttjande påverkar privatiseringsopinionen och (2) den direkta effekten av att nyttja privat välfärd kanaliseras via en indirekt bedömningseffekt. Detta ligger således i linje med tesen att erfarenheter spelar en viktig indirekt roll vid studiet av samhällsopinionen (se Kumlin 2004:10). I takt med att välfärdsstaten i ökad utsträckning erbjuder fler möjligheter att nyttja privat välfärd, finns det en stor chans att andelen privatiseringspositiva individer blir fler. Detta förutsätter emellertid att den nyttjade välfärden ger upphov till en generell nöjdhet i samhället och att sambandet mellan nyttjande och bedömning inte är kurvlinjärt (se till exempel Van Ryzin & Charbonneau 2010:560-561).

Vi kan i ett vidare resonemang konstatera att den privata välfärdens existens till viss del består i huruvida brukarna är nöjda eller missnöjda med den tillgängliga servicen. De privata välfärdsinstitutionerna bör därmed i all väsentlighet sträva efter en hög kvalitet i sin service. Detta eftersom individers attityder till att privatisera välfärden då blir mer positiva. Den här studien kan dock visa att en negativ perception av välfärd ej påverkar attityderna negativt. På ett samhälleligt plan innebär detta att perceptionen av vårdskandaler och friskolehaverier ej nödvändigtvis kommer påverka privatiseringsattityderna i negativ riktning. De privata välfärdsinstitutionerna står dock inför stora utmaningar, inte minst därför att det svenska folket i allmänhet värnar om sin offentliga sektor (se till exempel Svallfors 2011:808).

Ett faktum som ytterligare belyser erfarenheter och nyttjande som en viktig faktor är att politiskt intresse ej fungerade som interaktionsterm i detta sammanhang. Det visade sig med andra ord att politiskt intresse inte påverkar effekten som nyttjande har på privatiseringsopinionen. Detta särskiljer erfarenhet och nyttjande från ideologi och klass. Skillnaden ifråga torde kunna hänföras det faktum att nyttjande är ett fall av en typisk exogen process, vilken äger rum utanför de värderelaterade processer till vilka ideologi och klassmässiga intressen kan kopplas.

Apropå värderingar och intressen visade sig ideologi och klass påverka privatiseringsopinionen i både stor och liten utsträckning. När det gäller ideologi kan vi konstatera att attityderna till att avsocialisera välfärden påverkas positivt ju mer höger en individ kategoriserar sig själv. Förklaringskraften som denna variabel genererade var även den i särklass största och enskilt mest inflytelserika. Detta faktum illustrerar en av samhällets mer klassiska tudelningar, nämligen vänsterns privatiseringsmotstånd och högerens

privatiseringsvurm. Det intressanta är att denna typ av åsiktsdikotomi, baserade på olika värdesystem, påvisar hur den privata välfärden har ett uppenbart motstånd att nöta ner. För det bör kunna ses som tämligen säkert, att djupliggande ideologiska skiljelinjer ej kommer monteras samman över en dag.

Just det ideologiska perspektivet på privatiseringsopinionen skall även studeras i ljuset av det svenska regeringsskiftet 2006. Detta skulle kunna tänkas ha inneburit en ökad sympati för att avsocialisera välfärden. Den deskriptiva framställningen av PO_{INDEX} vittnade emellertid om motsatt förhållande. Istället tycks andelen privatiseringspositiva minska de mellan åren 2006-2011. Något märkligt kan tyckas, speciellt med tanke på att andelen individer som klassificerar sig som höger har ökat under samma tidsperiod i Västra Götalandsregionen. Vi kan därmed konstatera att den självskattade vänster-höger-skalan bidrar till att illustrera huruvida individer generellt anser att privatiseringar är bra eller dåliga. Samtidigt finns det inga belägg för att ett paradigmskifte har trätt i kraft parallellt med att fler människor tillkännager sig själva som högersympatisörer. Istället tycks privatiseringsopinionen vara stabil under påverkan av den ökade andelen individer som klassificerar sig själva som höger. Detta bör innebära att det är andra frågor inom vänster-höger-spektrat som orsakat högervågen bland Västra Götalandsregionens medborgare.

Vad gäller klasshypotesen kan vi konkludera att sociala grupperingar de facto påverkar privatiseringsopinionen, och att denna påverkan skiljer sig emellan de olika klasskategorierna. Dessutom minskar effekterna radikalt under kontroll för ideologi. Kan hända att detta är ett stöd för den dödsruna – *Klassteori: RIP* – som Kingston (2000:234) givit klassförklaringen. Samtidigt skall det påpekas att klass i första hand påverkar ideologi, som i sin tur påverkar en persons privatiseringsattityder. Jag drar därmed ej slutsatsen att klass är en obetydlig faktor i sammanhanget.

Även om klassens påverkan var marginellt liten, skall det sägas att studiet av privatiseringsopinionen utifrån ett klassperspektiv vittnar om vissa mellangrupslika spänningar. Utifrån ett välfärdsperspektiv kan detta ses som ett stort problem eftersom välfärdsstaten *per se* skall fungera som en faktor vilken bidrar till att reducera skillnader mellan människor, och göra dessa individer mindre beroende av sin position på arbetsmarknaden (Lewin-Epstein, Kaplan och Levanon 2003:2). Med en välfärdsstat som i ökad utsträckning implementerar privata välfärdsalternativ, finns det en risk att olika sociala grupper nyttjar olika typer av välfärd. Det uppstår därför en konflikt om det finns privata välfärdsalternativ, vilka är en naturlig och integrerad del av samhället, men som en specifik social gruppering hyser en stark skepsis gentemot. Därav kan det resoneras kring att privata

välfärdsinstitutioner måste bygga upp ett förtroendekapital, för om inställningen till ökad privatisering är påfallande negativ i somliga grupper, då har den moderna välfärdskonstruktionen komplexa problem att brottas med.

Sist men inte minst skall vi lyfta aspekten av att politiskt intresse fungerade som en mycket duglig interaktionsterm i analysen. På något vis är kanske detta resultat studiens viktigaste. Det visade sig nämligen att effekten från politiskt intresse var negativ. Vi vet sedan tidigare att politiskt intresserade individer besitter mer konsistenta åsikter än vad politiskt ointresserade individer gör (Krantz 1998 med hänvisning till Zaller 1992). Det är således denna grupp som måste erövrats för att privatiseringsopinionen skall få ökat stöd i samhället.

Ovanstående avsnitt har tjänat som svar till studiens andra fråga. Därav skall diskussionen övergå till att belysa privatiseringsopinionens variation mellan åren 1999-2011, för att på så sätt besvara den första frågan. Studiet av det byggda indexet illustrerade att privatiseringsopinionen fluktuerat i liten skala mellan de studerade åren. Samtidigt fanns det signifikanta skillnader att uppmärksamma. Sägas bör även att år 2011 uppvisade den mest påtagliga avvikelserna, detta gällde inte minst när indexet bröts ned på tre undergrupper: privatiseringspositiva, privatiseringsnegativa och privatiseringsindifferentia. Den stora avvikelserna 2011 belyser att det existerar ett starkt och påtagligt motstånd gentemot att i ökad utsträckning privatisera välfärden. Huruvida denna avvikelse är början på ett längre trendbrott återstår emellertid att se. Om så skulle vara fallet kan det väntas att den politiska dagordningen tvingas anteciperar denna opinion i större utsträckning än vad som varit gällande hitintills.

5.2 Nya perspektiv på privatiseringsopinionen

Ovanstående slutsatser visar tydligt hur privatiseringsopinionen segmenterar olika grupper av individer. Vi har kunnat fastlägga att ideologi, nyttjande, klass påverkar vilka attityder en människa har gentemot att avsocialisera välfärden. Men framförallt gäller detta med avseende på individer vilka är intresserade av politik eller ej. Den inledande diskussionen dryftade bland annat samhällsopinionens inflytande över politiska processer i samhället. Med facit på hand kan vi konstatera att politiskt intresserade individer är mer benägna att ge uttryck för starka åsikter relativt individer vilka ej betraktar sig själva som intresserade av politik. Och kanske illustrerar detta förhållande något väldigt viktigt, eftersom välfärdsstatens funktionssätt på många sätt kräver medborgarnas participation. I takt med att välfärden inkluderar privata alternativ i en ökad utsträckning finns risken att ett attitydmässigt utanförskap uppstår i termer av vilka som formar respektive inte formar opinionen till denna

form av välfärd. Det må vara så att individen är förbunden till välfärden från vaggan till graven (se Nilsson 2012a:27; Rothstein 2011:66). Men den här studien kan slå fast att detta nödvändigtvis inte måste innebära att individer får sina attityder påverkade, helt enkelt eftersom åsikter för eller emot privatiseringar delvis är avhängigt en individs intresse för politik.

När problemet väcktes i studiens inledning diskuterades aspekten av att den politiska eliten anteciperar folkviljans attityder och hur detta torde kunna innebära att vissa individer får företräde eftersom dessa i större utsträckning besitter starka åsikter beträffande ett politiskt spørsmål. Vi vet sedan tidigare att samhällsopinionen bidrar till att påverka det politiska beslutsfattandet (Contandriopoulos & Bilodeau 2009:104-105; Mishler & Sheehan 1993:96-98). Ställ detta faktum i paritet till synen på dagens samhälle som en pluralistisk opinionsarena där olika attityder florerar (se även Kumlin 2004:5; Solevid 2009:1). Med den här studiens resultat i minnet kan vi konstatera att denna risk bör studeras med allvarsamhet. Eftersom politiskt intresse som interaktionsterm starkt bidrar till att forma en individs åsikter skall det klart och tydligt manifesteras att när politiker lyssnar till samhällsopinionen, så är det till viss del rösterna från en homogen skara individer som hörs.

Den politiskt intresserade gruppens inflytande på samhällsopinionen skall ändå ses som en ny aspekt av ett symptomatiskt samhällsfenomen, nämligen att tyckande och tänkande har kommit att betyda allt mer i det snabbföränderliga informationssamhället. I viss utsträckning kan den här studien bidra till att göra det klart att starka åsikter i privatiseringsdebatten är ett uttryck för en delvis likformig grupp individer, det vill säga de människor som är att betrakta som politiskt medvetna och intresserade. Detta är något som varje forskare, politiker och journalist måste beakta när samhällsopinionen beträffande privatiseringar analyseras.

5.3 Framåtsyftning och framtidsforskning

Den här studiens resultat och slutsats en viktig del i det pussel som utgör attityder till att privatisera välfärden. Men fler bitar måste inkluderas för att bilden av vad som påverkar individers attityder till privat välfärd ska bli mer fullständig. För det första skall det tydligt sägas att den här studien ej besitter en tillräckligt god förmåga när det gäller att uttala sig om kausalitet. Detta eftersom studien är upphängd vid en tvärsnittsrelaterad design. För att kunna uttala sig om orsak och verkan skulle det erfordras att samma individer skulle följas över tid. Detta åligger därför andra forskare att göra. Möjligheten att via panelundersökningar kartlägga förändringar hos enskilda studieobjekt skulle i stor utsträckning kunna föra

stafettspinnen vidare när det gäller att förklara vad som påverkar attityderna till att privatisera välfärden. På samma sätt riktas en önskan mot framtida undersökningar som använder en experimentell forskningsmetod.

Den här undersökningen har enkom använt sig av enkäter som datamaterial. Eftersom privatiseringsopinionen inbegriper studiet av attityder är denna empirikälla nödvändig. Däremot vore det både önskvärt och intressant att tillfoga analysen objektiva kontextvariabler. Med detta avses mått på olika områden som kan tänkas påverka hur opinionen fluktuerar. Exempel skulle kunna vara arbetslöshetsnivå och inflation; politiskt majoritet i kommuner eller antalet privata välfärdsinstitutioner per capita i en kommun. Ytterligare analyser som efterfrågas är att häfta samman privatiseringsopinionen med den breda valforskningsdiskursen, med andra ord huruvida denna typ av politisk sakfråga bidrar till att forma valsituationen för enskilda väljare.

Den här studien har dragit slutsatser om politisk medvetenhet som en viktig interaktionsvariabel. Resultaten må vara valida, men det torde samtidigt vara av betydelse att i framtiden utöka den analytiska spännvidden genom att inkludera fler indikatorer utöver politiskt intresse. Sådana variabler är enligt Zaller (1992:333-337) till exempel individers politiska diskussionsfrekvens, medieanvändning, politiskt deltagande, och politiskt kunskap. Genom att användningen av ytterligare variabler ökar möjligheterna till att mer detaljrikt uttala sig om den politiska medvetenhetens inflytande på hur attityder till privatiseringar utvecklas. På samma sätt önskas mer robusta och valida indikatorer för ideologi och klass. När det gäller erfarenheter och nyttjande efterfrågas undersökningar som inbegriper fler variabler än de som har använts i den här undersökningen.

Avslutningsvis skall det konstateras att individen och dennes relation till välfärdsstaten är fascinerande. Att därför i generell bemärkelse studera förhållandet ytterligare är att betrakta som viktigt. Inte minst gäller detta eftersom äktenskapet mellan välfärden och samhällsmedborgaren är komplicerat, inte minst utifrån det faktum att privata välfärdsalternativ ständigt söker locka individen med rop om guld och gröna skogar. Huruvida samhällsglidningen från offentligt till privat fortsätter återstår att se. Samma sak gäller även för privatiseringsopinionen. Möjligtvis kommer denna variera i ökad utsträckning framöver. Om så blir fallet kan vi bara hoppas att hela samhället engagerar sig i frågan, och inte bara de individer vilka till exempel är politiskt medvetna.

Appendix

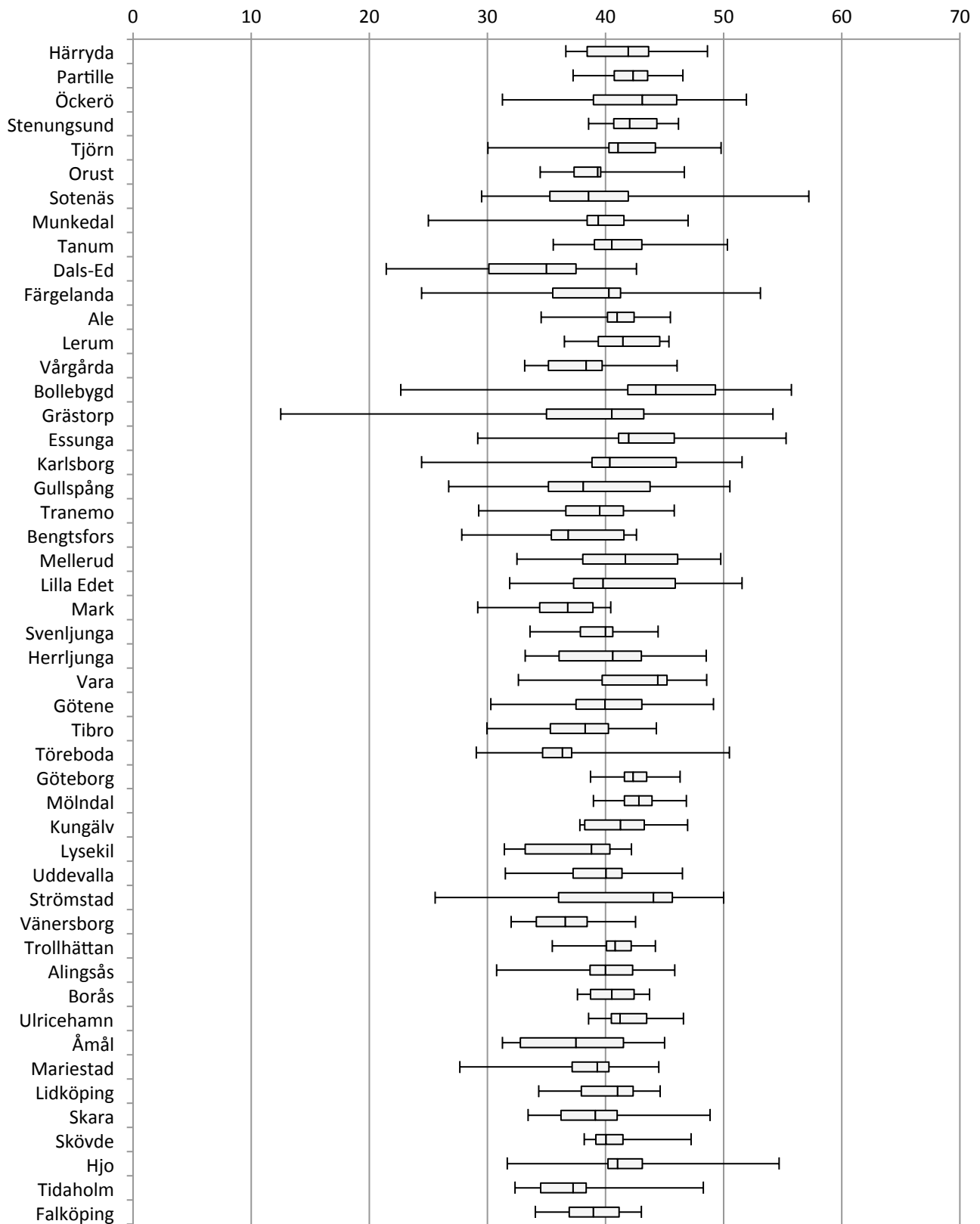
Appendixtabell 1. SOM-undersökningarnas representativitet i olika grupper (1992-2010)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68	66	70	68	66	66	62	61	62	58	61	59
<i>Kön</i>																			
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68	70	67	73	72	69	70	65	65	66	61	63	64
Män	60	60	60	64	67	68	62	65	64	67	65	63	62	59	57	59	56	58	55
<i>Ålder</i>																			
16-19 år																		48	50
15-19 år	61	67	68	76	72	77	68	66	60	68	64	60	55	52	49	54	47		
20-29 år	56	58	58	61	68	65	55	60	58	60	60	57	57	51	48	51	44	42	42
30-39 år	61	57	55	62	63	66	61	61	61	66	65	59	61	56	56	57	52	54	55
40-49 år	56	56	59	66	68	68	66	69	63	70	67	65	65	60	61	59	54	59	58
50-59 år	62	61	65	67	72	70	67	70	69	73	70	71	71	68	66	69	67	66	63
60-69 år								76	77	81	79	78	77	74	74	73	70	78	73
70-79 år								74	75	75	78	75	77	77	74	73	77	77	74
60-80 år	67	64	63	66	70	74	72	75	76	75	78	76	77	75	74	73	74	77	73
80-85 år									65	78	73	67	71	70	71	73	62	74	69

Appendixtabell 2. Presentation av urval, svarsfrekvens och administration av fältarbete (1992-2010)

Väst-SOM	Brutto-urval	Netto-urval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svarsfrekvens (brutto)	Svarsfrekvens (netto)	Fältarbete utfört av
1992	2800	2 650	5,4%	1603	57%	60	Linfab
1993	2800	2 647	5,5%	1586	57%	60	Linfab
1994	2800	2 639	5,8%	1591	57%	60	Linfab
1995	2799	2 620	6,4%	1709	61%	65	Temo
1996	2900	2 621	9,6%	1807	62%	69	Gallup
1997	2900	2 637	9,1%	1845	64%	70	Gallup
1998	5800	5 385	7,2%	3487	60%	65	Sifo
1999	5900	5 557	5,8%	3760	64%	68	Kinnmark
2000	6000	5 602	6,6%	3684	61%	66	Kinnmark
2001	6000	5 420	9,7%	3808	63%	70	Kinnmark
2002	6000	5 538	7,8%	3792	63%	68	Kinnmark
2003	6000	5 537	7,7%	3654	61%	66	Kinnmark
2004	6000	5 489	8,5%	3630	61%	66	Kinnmark
2005	6000	5 505	8,3%	3419	57%	62	Kinnmark
2006	6000	5 462	9,0%	3347	56%	61	ScandInfo
2007	6000	5 491	8,5%	3420	57%	62	Kinnmark
2008	6000	5 553	7,5%	3240	54%	58	Kinnmark
2009	6000	5 539	7,7%	3368	56%	61	Kinnmark
2010	6000	5 503	8,8%	3276	55%	59	Kinnmark

Appendixfigur 1. Den lokala privatiseringsopinionen 1999-2011 (medelvärden per år)

Kommentar: Lådagrammet illustrerar min- och maxvärde som PO_{INDEX} har antagit i de olika kommunerna mellan åren 1999-2011. Dessutom är medianen återgiven tillsammans med den första och andra kvartilen. Detta innebär att de markerade gränserna motsvarar värden inom följande intervall: 0, 25, 50, 75, 100.

Lika och olika svarsutfall – unionen mellan de politiska förslagen

Efter att ha läst denna uppsats har säkert frågan uppstått huruvida attityderna till de fyra politiska förslagen är symmetriska eller ej. Med detta avses om en individs attityder harmonierar internt mellan de politiska förslagen (alla anses vara bra), eller om till exempel ett förslag anses vara bra, medan de övriga tre är dåliga. I den förklarande analysen presenterades PO_{INDEX} som antyder att det existerar en viss harmoni i hur attityderna till de politiska förslagen ser ut. Samtidigt visade reliabilitetstestet (Cronbach's $\alpha = 0,789$, se metodkapitlet) att individerna i åtminstone en liten utsträckning bedömer de politiska förslagen på olika vis. Analysen av huruvida individer svarar olika på de fyra politiska förslagen skall genomföras via en vanlig korstabulering med två lager. På så sätt kan alla fyra förslagen studeras samtidigt. I matematiska termer kan det hela uttryckas som att vi studerar unionen mellan de fyra politiska förslagen: $A \cup B \cup C \cup D$. Nedan presenteras en sammanställningen över korstabuleringen.

Appendixtabell 3. Multivariat korstabell – relativa frekvenser mellan åren 1999-2011

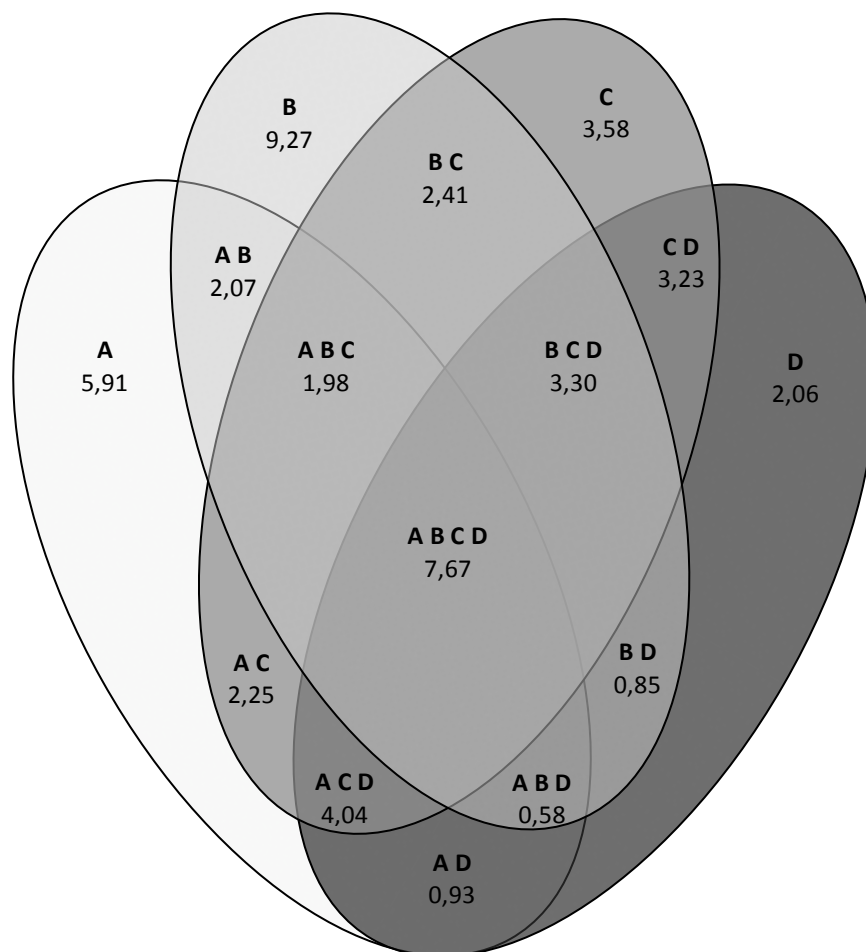
Sjukvård	Friskolor	Offentlig sektor	Äldreomsorg	
			Ej bra förslag	Bra förslag
Ej bra förslag	Ej bra förslag	Ej bra förslag	49,87	2,06
		Bra förslag	9,27	0,85
	Bra förslag	Ej bra förslag	5,91	0,93
		Bra förslag	2,07	0,58
Bra förslag	Ej bra förslag	Ej bra förslag	3,58	3,23
		Bra förslag	2,41	3,30
	Bra förslag	Ej bra förslag	2,25	4,04
		Bra förslag	1,98	7,67

Kommentar: Kodningen av variablerna är dikotomt utförd, där Mycket bra förslag/Ganska bra förslag=1 och Varken bra eller dåligt förslag/Ganska dåligt förslag/Mycket dåligt förslag=0. Tabellen inkluderar alla de personer som svarat på samtliga fyra politiska förslag (n=33 916).

Tabellen vittnar om att andelen personer vilka överlag ej tycker att något av de politiska förslagen är bra uppgår till hela 49,87 procent (n=16 915). Viktigt att påpeka är att detta ej innebär att denna andel individer nödvändigtvis anser att de politiska förslagen är dåliga. Flertalet svar inom denna grupp är återfinns inom svarsalternativet Varken bra eller dåligt förslag. Den näst största andelen är den grupp individer vilka tycker att det är ett bra förslag att minska den offentliga sektorn 9,27 procent, (n=3 144), men att de andra tre politiska förslagen ej är att betrakta som bra. Ytterligare en kombination av speciellt intresse återstår att belysa, nämligen vad som inom mängteori benämns som *snittet*. Detta område illustrerar de kombinationer där individer anser att samtliga fyra av de politiska förslagen är bra. Denna andel motsvarar 7,67 procent (n=2 601). Ovanstående resonemang söker belysa ut

kombinationerna mellan de olika politiska alternativen. Eftersom sammanställningen är att betrakta som relativt tråkig görs ett försök att visualisera detta empiriska fynd på ett mer lättgånget sätt. Av denna anledning har ett så kallat Venndiagram konstruerats. Denna typ av diagram illustrerar alla möjliga logiska kombinationer av ett preciserat antal mängder (läs klasser). I nedanstående fall används Venndiagrammet med en viss modifikation. Detta eftersom att andelen individer, som anser att samtliga fyra politiska förslag, ej är att betrakta som bra, har exkluderats helt och hållet.

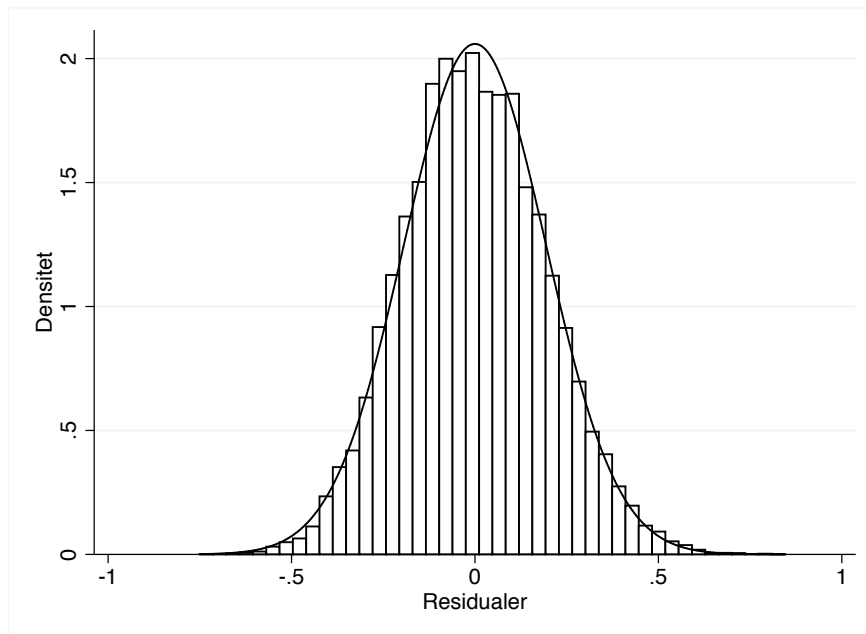
Appendixfigur 2. Venndiagram över unionen mellan de fyra politiska förslagen.

Kommentar: Bokstavsbezeichnungarna i Venndiagrammet skall tydas som följer: **A** = satsa mer på friskolor; **B** = minska den offentliga sektorn; **C** = bedriva mer av sjukvården i privat regi; **D** = låta privata företag svara för äldreomsorg. Siffrorna i diagrammet återger de relativa frekvenserna som anser att det/de politiska förslagen är mycket eller ganska bra.

Vi låter avslutningsvis konstatera att om du hade promenarat omkring i Västra Götalandsregionen mellan åren 1999-2011 och ställt frågan om de fyra politiska förslagen till personerna du träffade, hade nära åtta av hundra svarat att Ganska bra förslag eller Mycket bra förslag på samtliga av de fyra frågorna.

Appendixfigur 3. Residualernas normalfördelning från den tidigare presenterade regressionsanalysen

RAS-modellens fyra axiom (se Zaller 1992:42-52, 58)

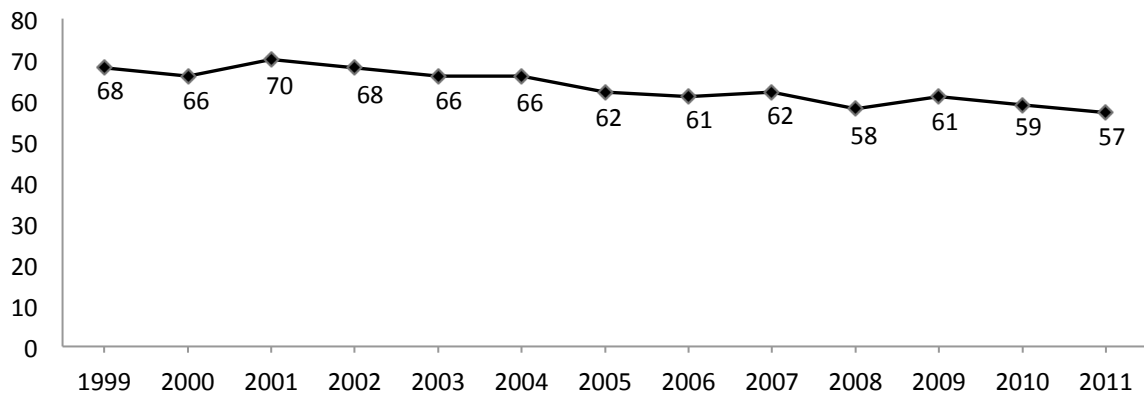
A1. Reception Axiom. The Greater a person's level of cognitive engagement with an issue, the more likely he or she is to be exposed to and comprehend – in a word to receive – political messages concerning that issue.

A2. Resistance Axiom. People tend to resist arguments that are inconsistent with their political predispositions, but they do so only to the extent that they possess the contextual information necessary to perceive a relationship between the message and their predispositions.

A3. Accessibility Axiom. The more recently a consideration has been called to mind or thought about, the less time it takes to retrieve that consideration or related considerations from memory and bring them to the top of the head for use.

A4. Response Axiom. Individuals answer survey questions by averaging across the considerations that are immediately salient or accessible to them.

Appendixfigur 4 Svarsfrekvens i Väst-SOM-undersökningarna 1992-2010 (procent av nettourvalet)

Kommentar: Med nettourvals åsyftas bruttourvalet subtraherat med det naturliga bortfallet. Mellan åren 1992-1997 var Väst-SOM-undersökningen avgränsad till att omfatta Göteborgsregionen. Från och med 1998 utökades undersökningen till att omfatta hela Västra Götalandsregionen (inklusive Kungsbacka). Genomsnittet när det gäller svarsfrekvensen för tidsintervallet 1999-2011 uppgår till strax över 63 procent. Det skall emellertid påpekas att är aningen problematiskt att jämföra svarsfrekvensen över tid. Då undersökningarnas design och upplägg har varierat mellan undersökningsåren (Elmqvist & Bergström 2012:160).

Referenslista

- Barone, Carlo. Lucchini, Mario. & Sarti, Simone (2007). *Class and Political Preferences in Europe: A Multilevel Analysis of Trends Over Time*. European Social Review. Vol 23. Nr 3 (373-392).
- Bean, Clive & Papadakis, Elim (1998). *A Comparison of Mass Attitudes Towards the Welfare State in Different Institutional Regimes, 1985-1990*. International journal of public opinion research, vol. 10, no. 3, pp. 211-236
- Bergh, Andreas & Erlingsson, Gissur Ó. (2008). *Liberalization without Retrenchment: Understanding the Consensus on Swedish Welfare State Reforms*. Scandinavian political studies, vol. 32
- Berinsky, Adam J. (2008) *Survey Non-Response*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. The Sage Handbook of Public Opinion Research. SAGE Publications, Thousand Oaks, California
- Blomqvist, Paula (2004). *The Choice Revolution. Privatization of Swedish Social Services in the 1990s*. Social Policy and Administration. vol. 38, nr 2. 2004. pp. 139-155.
- Blomqvist, Paula & Green- Pedersen, Christoffer (2004). *Defeat at Home? Issue-Ownership and Social Democratic Support in Scandinavia*. Government and Opposition. vol 39, nr 4. 2004. pp. 587-613.
- Boréus, Kristina (1994). Högvåg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989. Diss. Stockholm : Univ.
- Brady, Henry E. & Sniderman, Paul M. (1991). *The likability heuristic*. I Sniderman, Paul M., Brody, Richard A. & Tetlock, Philip E. *Reasoning and choice: explorations in political psychology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bryman, Alan (2008). *Social Research Methods*. Oxford University Press
- Bäck, Henry & Larsson, Torbjörn (2006). *Den svenska politiken: struktur, processer och resultat*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Conee, E & Feldman, R (1998). *The Generality Problem for Reliabilism*. Philosophical Studies. Vol. 89: 1-29.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven: Yale University press.
- Denk, Thomas (2009). *Politisk kultur*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Denny, Kevin & Doyle, Orla (2008). *Political Interest, Cognitive Ability and Personality: Determinants of Voter Turnout in Britain*. British journal of political science [0007-1234] år:2008 vol:38 iss:2 sidor:291
- Djurfeldt, Göran (2009). *Enkel regressionsanalys*. I Djurfeldt, Göran & Barmark, Mimmi (red.). Statistisk verktygslåda 2: multivariat analys. 1. uppl. Stockholm: Studentlitteratur

Djurfeldt, Göran (2009). *Multipel regressionsanalys*. I Djurfeldt, Göran & Barmark, Mimmi (red.). Statistisk verktyglåda 2: multivariat analys. 1. uppl. Stockholm: Studentlitteratur

Donne, John (1624). Deuotions vpon emergent occasions and seuerall steps in my sicknes [Elektronisk resurs] digested into I. Meditations vpon our humane condition, 2. Expostulations, and debatements with God, 3. Prayers, vpon the seuerall occasions, to him. The second edition. London: Printed by A.M. for Thomas Iones

Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. (2008) *Public Opinion – a Nebulous Concept*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. The Sage Handbook of Public Opinion Research. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Downs, Anthony (1957). *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row

Ehn, Peter (1998). *Maktens administratörer: ledande svenska statstjänstemäns och politikernas syn på tjänstemannarollen i ett förändringsperspektiv*. Diss. Stockholm : Univ.

Ervasti, H. (2001). *Class, individualism and the Finnish welfare state*. Journal of European Social Policy 11. 1 (Feb 2001): 9-23.

Epstein, Noah Lewin. Kaplan, Amit & Levanon, Asaf. (2003). *Distributive Justice and Attitudes Toward the Welfare State*. Social justice research, vol. 16, no. 1, pp. 1-27

Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity

Esaiasson, Peter (2003). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Evans, Geoffrey & Andersen, Robert (2006). *The Political Conditioning of Economic Perceptions*. The Journal of Politics. Vol. 68. Nr. 1. S. 194-207.

Farrell & Schmitt-Beck (2002). *Do Political Campaigns Matter?: Campaign Effects in Elections and Referendums*. London; New York: Routledge

Gilljam, Mikael & Granberg, Donald (1993) *Should We Take Don't Know For an Answer?*. Public Opinion Quarterly år: 1993 vol: 57 iss: 3 sidor: 348

Hill, Michael J. (2009). *The public policy process*. 5. ed. Harlow, England: Longman

Hindess, Barry (1987). *Politics and class analysis*. Oxford: Basil Blackwell

Hoffmann-Lange, Ursula (2008). *Studying Elite vs Mass Opinion*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. The Sage Handbook of Public Opinion Research. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Holmberg, Sören & Petersson, Olof (1980). *Inom felmarginalen: en bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: Liber förlag. (Publica).

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (1998). *Opinionssamhället*. Opinionssamhället / Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). S. 5-15

Huseby, Beate (2000). *Government Performance and Political Support. A Study of How Evaluations of Economic Performance, Social Policy and Environmental Protection Influence the Popular Assessments of the Political System*. Trondheim: Department of Sociology and Political Science.

Jakobsen, Tor G. (2011). *Welfare Attitudes and Social Expenditure: Do Regimes Shape Public Opinion?*. Social indicators research, vol. 101, no. 3, pp. 323-340

Jakobsen, Tor G (2010). *Public versus private: the conditional effect of state policy and institutional trust on mass opinion*. European sociological review, vol 26, no. 3, pp. 307-318

Johansson, Folke, Nilsson, Lennart & Strömberg, Lars (2001). *Kommunal demokrati under fyra decennier*. 1. uppl. Malmö: Liber

Judge, Ken. Smith, Jillian. & Taylor-Gooby, Peter. (1983). *Public Opinion and the Privatization of Welfare: Some Theoretical Implications*. Journal of Social Policy (1983), 12 : pp 469-489

Karlsson, David (2003). *En chimär av endrätt: ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik*. Diss. Göteborg : Univ., 2003

Kinder, Donald R. & Sears, David O. (1985). *Public Opinion and Political Action*. I Handbook of Social Psychology. Gardner, L & Aronson, E (red.). New York: Random House.

Kingston, P. W. (2000). *The Classless Society*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Kjær, Anne Mette (2004). *Governance*. Cambridge: Polity Press

Krantz, Petra (1998). *Anmärkning av John R Zaller: The Nature and origin of Mass Opinion*. Statsvetenskaplig tidskrift. Vol. 1998:2. S. 247-253.

Kumlin, Staffan (2002). *The personal and the political: how personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. Diss. Göteborg : Univ., 2002

Kumlin, Staffan (2004). *The personal and the political: how personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. 1. ed. New York: Palgrave Macmillan

Kymlicka, Will (1995). *Modern politisk filosofi: en introduktion*. Nora: Nya Doxa

Lagergren, Fredrika (1999). *På andra sidan välfärdsstaten: en studie i politiska idéers betydelse*. Diss. Göteborg : Univ.

Lamox Cook, F. Barabas, J. & Page, B I. (2002) *Invoking public opinion: policy elites and social security*. I Public opinion quarterly [0033-362X] år:2002 vol:66 iss:2 sidor:235

Lundqvist, Lennart J (2001). *Privatisering – varför och varför inte?*. I Rothstein, Bo (red.). Förvaltningspolitikens grundproblem. SNS Förlag.

March, James G. & Olsen, Johan P. (1984). *The new institutionalism: Organizational Factors in Political Life*. American Political Science Review 78:734-749.

Martinussen, Pål E. (2008). *Self-interest or Ideology? The Attitude of Norwegian Medical Specialists towards Private Welfare Services*. Scandinavian political studies, vol. 31, no. 2, pp. 149-172

Mishler, William. & Sheehan, Reginald S (1993). *The Supreme Court as a countermajoritarian institution? The impact of public opinion on Supreme Court decisions*. I The American Political Science Review [0003-0554] år:1993 vol:87 iss:1 sidor:87

Nam K. Jo. (2011). *Between the cultural foundations of welfare and welfare attitudes: The possibility of an in-between level conception of culture for the cultural analysis of welfare*. Journal of European social policy, vol. 21, no. 1, pp. 5-19

Nilsson, Lennart (2002). *Välfärd och livstillfredsställelse i Västra Götaland och Skåne*. I Nilsson, Lennart (red.) Flernivådemokrati i förändring. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, Lennart (2011). *Välfärdsopinion – Valåret 2010*. I Holmberg, Sören., Weibull, Lennart., & Oscarsson Henrik (red). Lycksalighetens ö. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, Lennart (2012a). *Värmländsk flernivådemokrati*. I Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.). Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier. Karlstad: Karlstad University Press

Nilsson, Lennart (2012b). *Medborgarna och välfärdspolitiken – Sverige och Värmland*. I Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.). Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier. Karlstad: Karlstad University Press

Norén Bretzer, Ylva (2005). *Att förklara politiskt förtroende: betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2005

Norell, Per-Owe (1989). *De kommunala administratörerna: en studie av politiska aktörer och byråkratiproblematik*. Diss. Göteborg : Univ.

Oberschall, Anthony (2008). *The Historical Roots of Public Opinion Research*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. The Sage Handbook of Public Opinion Research. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

O'Muircheartaigh, Colm. (2008). *Sampling*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. The Sage Handbook of Public Opinion Research. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirymden: väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Diss. Göteborg : Univ.

Oscarsson, H & Severin, J (2012). *Omvalrörelse. Omstritt omval*. L Berg, & H Oscarsson. Göteborg: SOM-institutet

Oskarson, Maria (1994). *Klassröstning i Sverige: rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Diss. Göteborg : Univ.

Oskarsson, Maria (2007). *Att koda klass*. SOM-rapport 2007. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Pettersson, Maria (2002). *Politiska resultat, politiskt förtroende och möjligheter till ansvarsutkrävande*. I Nilsson, Lennart (red.) *Fjernivådemokrati i förändring*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Pierre, Jon & Rothstein, Bo (2003). *Välfärdsstat i otakt: om politikens oväntade, oavsiktliga och oönskade effekter*. S. 5-22

Pollitt, Christopher & Bouckaert, Geert (2011). *Public management reform: a comparative analysis : new public management, governance, and the neo-Weberian state*. 3., [completely rewritten] ed. Oxford: Oxford University Press

Price, Vince (2008). *The Public and Public Opinion in Political Theories*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Rasinski, Kenneth A. (2008). *Designing Reliable and Valid Questionnaires*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Rokeach, Milton (1968). *The Roles of Values in Public Opinion Research*. I *Public Opinion Quarterly*. Vol. 32 Issue 4, s. 547-559, 13p, 4 Charts

Rothstein, Bo (1991). *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. 1. uppl. Stockholm: SNS förl.

Rothstein, Bo (1991). *Just Institutions Matter. The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rothstein, Bo (2002). *Vad bör staten göra?: om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: SNS förl.

Rothstein, Bo (2006). *Vad bör staten göra?: om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: SNS förl.

Salamon, Lester M. (red.) (2002). *The tools of government: a guide to the new governance*. Oxford: Oxford University Press

Schneider, Anne Larason. & Ingram, Helen. (1997). *Policy Design for Democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.

Schwarz, Norbert. (2008). *The Psychology of Survey Response*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Sinnott, Richard (1995). *Brining Public Opinion Back* In. I Niedermayer, Oskar & Sinnott, Richard (red.). *Public opinion and internationalized governance*. Oxford: Oxford University Press

Sirkin, R. Mark (2005). *Statistics for the social sciences*. 3. ed. Thousand Oaks, Calif.: SAGE

Sniderman, Paul M., Brody, Richard A. & Tetlock, Philip E. (1991). *Reasoning and choice: explorations in political psychology*. Cambridge: Cambridge University Press

Solevid, Maria (2009). *Voices from the welfare state: dissatisfaction and political action in Sweden*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2009

Spector, Paul E. (1992). *Summated rating scale construction: an introduction*. Newbury Park: Sage

Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 1. uppl. Stockholm: Runa

Smith, E., Carlisle, J & Michaud, K (2003). *Trust During an Energy Crisis*. Artikel presenterad på AAPOR-konferensen 2003.

Svallfors, S. (1991). The politics of welfare policy in Sweden - structural determinants and attitudinal cleavages. *British journal of sociology*. (Dec 1991): 609-634.

Svallfors, Stefan. (1996) *Välfärdstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.

Svallfors, Stefan (2003). *Welfare regimes and welfare opinions: a comparison of eight western countries*. *Social indicators research*, vol. 64, no. 3

Svallfors, Stefan. (2004). *Class, Attitudes and the Welfare State: Sweden in Comparative Perspective*. *Social policy and administration*, vol. 38, no. 2, pp. 119-138

Svallfors, Stefan (2003). *Welfare regimes and welfare opinions: a comparison of eight western countries*. *Social indicators research*, vol. 64, no. 3

Svallfors, Stefan (2006). *The moral economy of class: class and attitudes in comparative perspective*. Stanford, Calif.: Stanford University Press

Titmuss, Richard Morris (1970). *The gift relationship: from human blood to social policy*. London:

Traugott, Michael W. (2008). *The Uses and Misuses of Polls*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Weisberg, Herbert F. (2008) *The Methodological Strengths and Weaknesses of Survey Research*. I Donsbach, Wolfgang & Traugott, Michael W. *The Sage Handbook of Public Opinion Research*. SAGE Publications, Thousand Oaks, California

Zaller, John (1991). *Information, Values and Opinion*. The American Political Science Review. Vol. 85. Nr. 4. S. 1215-1237.

Zaller, John (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge: Cambridge Univ. Press